

160684

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FİKRİ HAKLAR VE İKTİSADİ ÖNEMİ:
TÜRKİYE İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAHADIR USTAOĞLU

ANABİLİM DALI : İKTİSAT
PROGRAMI : İKTİSAT POLİTİKASI

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. NEŞE ERİM

KOCAELİ, 2005

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FİKRİ HAKLAR VE İKTİSADİ ÖNEMİ:
TÜRKİYE İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: BAHADIR USTAOĞLU

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Tarih ve No: 09.06.2005 – 2005/14

Prof.Dr. Neşe Erim

Yrd.Doç.Dr. Tahir Büyükkakın

Yrd.Doç.Dr. Yaşar Bülbül

KOCAELİ, 2005

SUNUŐ

Bu çalıŐmanın konusu Fikrî Haklar ve İktisadî Önemi: Türkiye İncelemesi olup, fikir ürünlerinin iktisadî büyüme üzerindeki etkileri ve Türkiye üzerindeki yansımalarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu amaçla ilk önce fikrî haklar tanımlanmış olup, fikir ürünlerini yaratan kişilerin kazandığı yetkilerden bahsedilmiŐtir. Daha sonra da bu alanda yapılan uluslararası anlaşmalar, Türkiye'nin bu anlaşmalara bakışı (taraf olup olmaması bağlamında) ve fikir ürünlerinin önemi üzerinde durulmuŐtur.

Bütün incelemelerimiz sonucunda fikir ürünlerine etkin koruma sağlayan ülkelerin iktisadî alanda başarılı oldukları görölmüŐtür. Türkiye'de ise bu konuya yeterince önem verilmediği, yenilik arayışında fazla bulunulmadığı ortaya çıkmıştır.

Bu tezin ortaya çıkmasında, bana en büyük desteği veren değerli hocam Neşe Erim'e ve yüksek lisans eğitimim boyunca yardımlarını esirgemeyen bütün hocalarıma teker teker teŐekkür ediyorum.

İzmit, Mayıs 2005

Bahadır Ustaoğlu

İÇİNDEKİLER

İçindekiler.....	I
Özet.....	III
Abstract.....	IV
Kısaltmalar.....	V
Tablolar Listesi.....	VII
Giriş.....	1

Birinci Bölüm

FİKRÎ HAKLAR

1.1 Konuyla İlgili Temel Kavramlar.....	4
1.2 Eser Sahibinin Hakları.....	7
1.2.1 Manevî Haklar.....	9
1.2.2 Malî Haklar.....	10
1.2.3 Eser Üzerindeki Hakların Devri ve Lisans Verilmesi.....	12
1.2.4 Komşu Haklar.....	13
1.3 Sinaî Haklar	15
1.3.1 Buluş.....	15
1.3.1.1 Patent.....	15
1.3.1.2 Faydalı Model.. ..	20
1.3.2 Marka.....	20
1.3.3 Know-How.....	24

İkinci Bölüm

FİKRÎ HAKLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ ve ULUSLARARASI ANLAŞMALARA KONU OLMASI

2.1 Eser Sahibi Hakkının Tarihsel Gelişimi.....	25
2.1.1 İmtiyazlar Dönemi.....	25
2.1.2 Kanunlaştırma Hareketleri.. ..	26

2.1.3 Uluslararası Anlaşmalar.....	27
2.1.3.1 Bern Sözleşmesi.....	27
2.1.3.2 Amerika Kıtasındaki Sözleşmeler.....	28
2.1.3.3 Eser Sahipliği Evrensel Sözleşmesi.....	28
2.1.3.4 Roma Sözleşmesi.....	29
2.2 Sınâî Hakların Tarihsel Gelişimi.....	29
2.2.1 Uluslararası Anlaşmalar.....	30
2.2.2 Paris Sözleşmesi.....	30
2.2.3 Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Anlaşması.....	32
2.2.4 Madrid Anlaşmasının Uygulanmasına İlişkin Madrid Protokolü.....	32
2.2.5 Topluluk Markası Hakkında Konsey Tüzüğü.....	33
2.2.6 Patent İşbirliği Antlaşması.....	34
2.2.7 Avrupa Patent Sözleşmesi.....	35
2.2.8 Topluluk Patent Sözleşmesi.....	36
2.2.9 WIPO (Dünya Fikrî Haklar Örgütü).....	37
2.2.10 WTO (Dünya Ticaret Örgütü).....	38
2.2.11 Uluslararası Anlaşmaların Geleceği.....	39

Üçüncü Bölüm

TÜRKİYE'DE FİKRİ HAKLAR ve İKTİSADİ ÖNEMİ

3.1 Türkiye'de Fikir ve Sanat Eserleri ve İktisadî Önemi.....	41
3.1.1 1952 Yılına Kadar Fikir ve Sanat Eserleri.....	42
3.1.2 1952 Yılı Sonrası Fikir ve Sanat Eserleri.....	43
3.2 Türkiye'de Sınâî Haklar ve İktisadî Önemi.....	45
3.2.1 1994 Yılına Kadar Sınâî Haklar	48
3.2.2 Yenilikte Yetkinlik İçin Ulusal Yenilik Sistemi (1994 Yılı Sonrası Sınâî Haklar)	50
3.2.3 Türkiye'de Araştırma Geliştirme (Ar-Ge)	61
3.2.4 Türkiye'de Bilgi ve İletişim Teknolojileri.....	69
Sonuç.....	72
Kaynaklar.....	75

ÖZET

Fikrî haklar devletlerin yasal sistemleri ile verilmektedir. Bu hakka konu olan ürünler ya da çalışmalar fikrî çaba ve zeka ile ortaya çıkmaktadır. Fikrî haklar; Eser Sahibinin Hakkı ve Sınaî Haklar olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Eser Sahibinin Hakkı kavramı edebî, sanatsal ve bilimsel eserlerle ilgili. Sınaî haklar ise buluşlar (patentler, faydalı modeller), markalar, vb. haklar ile ilgilidir. Her iki alanda da hak sahipleri kapsamlı ve tekelci yetkilere sahiplerdir.

Türkiye’de fikrî haklar konusu 1850’li yıllarda tartışılmaya başlanmıştır. Fakat Türkiye’de Sınaî Haklar alanında ilk kanun 1879 yılında Eser Sahibinin Hakkı alanında ise ilk kanun 1910 yılında yürürlüğe girmiştir. Günümüzde fikir ve sanat eserleri ile ilgili koruma 1952 yılında yürürlüğe giren Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu’na dayanmaktadır. Bu kanun günümüze kadar dört defa değişikliğe uğramıştır. En son değişiklik 2004 yılında yapılmıştır. Günümüz buluşları ile ilgili koruma ise 1995 yılında yürürlüğe giren Patent Yasasına dayanmaktadır. Türkiye’de fikrî haklar ile ilgili mevzuat gelişmiş ülkelerin yasalarıyla uyumlu olsa da, uygulamada bazı problemlerle karşılaşmaktadır.

Fikrî haklar son yılların en önemli konularından biridir. Çünkü fikrî hakların etkin korunmasıyla; teknolojik ilerleme sağlanmakta, yatırımlar için uygun teşvik imkanı oluşmakta ve fikrî haklarla ilgili alanlarda önemli boyutta istihdam yaratılmaktadır. Dolayısıyla sadece gelişmiş ülkeler değil gelişmekte olan ülkeler de Eser Sahibinin Hakkı ve Sınaî Haklar konularıyla yakından ilgilenmektedirler. Özetle daha etkili fikrî hak koruması daha fazla ekonomik büyüme anlamına gelmektedir.

ABSTRACT

Intellectual property rights are granted by the legal systems of states. The research or products which are relevant to these rights are found as a result of intellectual effort and ingenuity. Intellectual property rights are divided into two groups: Copyright and Industrial Property. Copyright is related to literary, artistic and scientific works. However, Industrial Property is relevant inventions (patents / useful models), trademarks, etc. In both fields, the owner (author or inventor) of property rights has extensive and exclusive rights.

Intellectual Property Rights in Turkey began to be discussed in the 1850's, but the first Industrial Property law came into effect in 1879 whereas the first Copyright law took effect in 1910 in Turkey. Today, preservation of literary, artistic and scientific works are based on the Copyright law which came into effect in 1952. This law, four times has been changed four times so far. The latest law change was made in 2004. The preservation of today's inventions is based on the Patent law which was passed in 1995. Even if, the laws of Intellectual Property Rights in Turkey are in harmony with developed countries, there still appear problems in process of application.

Intellectual Property Rights have been one of the most important topics in recent years. Because the preservation of intellectual property rights contributes to technological advancements, encourages entrepreneurs to invest, and create employment opportunities. Therefore, not only industrialized states but also developing countries are closely concerned with both Copyright and Industrial Property Rights. To sum up, the more effective preservation of Intellectual Property means more economic growth.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-ge	Araştırma - Geliştirme
AT	Avrupa Topluluğu
ATO	Ankara Ticaret Odası
A.Ü.S.B.F.	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakóltesi
Bern Sözleşmesi	The Bern Convention for the Protection of Literary and Artistic Works (Edebi ve Artistik Eserlerin Himayesi) Hakkında Bern Sözleşmesi)
BİT	Bilgi [Bilişim] ve İletişim Teknolojileri
BK	Borçlar Kanunu
bkz.	Bakınız
BT	Bilgi Teknolojileri
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Plânlama Teşkilatı
dp.	Dipnot
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
FSEK	Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
GB	Gümrük Birliği
GOSB	Gebze Organize Sanayi Bölgesi
GSMH	Gayri Safi Millî Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İT	İletişim Teknolojileri
İ.Ü.	İstanbul Üniversitesi
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayii Geliştirme İdaresi Başkanlığı
MAM	Marmara Araştırma Merkezi
MarkKHK	Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
md.	Madde

M.Ü.A.T.E.	Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OHIM	Office for Harmonization in the Internal Market
Paris Sözleşmesi	Paris Convention for the Protection of Industrial Property (Sınai Hakların Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesi)
PatKHK	Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
PCT	Patent Cooperation Treaty (Patent İşbirliği Antlaşması)
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TGB	Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TL	Türk Lirası
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TRIPS	Agreement on Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rights (Ticaretle Bağlantılı Fikrî Haklar Anlaşması)
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TTGV	Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı
TTK	Türk Ticaret Kanunu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UCC	Universal Copyright Convention (Eser Sahipliği Evrensel Sözleşmesi)
ULİS	Ulusal İnovasyon Sistemi
vb.	ve benzer(ler)i
vd.	ve diğerleri
vs.	vesaire
WIPO	World Intellectual Property Organization (Dünya Fikrî Haklar Örgütü)
WTO	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’de 01/01/2004 - 11/03/2004 tarihleri arası bilgiler (korsan yayın).....	s. 44
Tablo 2. Türkiye’de 12/03/2004 - 31/12/2004 tarihleri arası bilgiler (korsan yayın).....	s. 45
Tablo 3. Türkiye’de Patent Başvuruları – Verilen Patentler.....	s. 58
Tablo 4. Patent Başvurularının Ülkelere Göre Dağılımı	s. 61
Tablo 5. Türkiye’de Ar-Ge Harcamaları (1990-1999)	s. 64
Tablo 6. Türkiye’de Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamaları (%).....	s. 65
Tablo 7. İktisadî Faaliyet Koluna Göre Teknolojik Yenilik Yapan İşyerlerinin Oranı (%) (İmalat Sanayi)	s. 67
Tablo 8. İktisadî Faaliyet Koluna Göre Teknolojik Yenilik Yapan İşyerlerinin Oranı (%) (Hizmet Sektörleri)	s. 68
Tablo 9. İktisadî Faaliyet Koluna Göre Yenilik Yapan İşyerlerinin Patent Başvurusunda Bulunma Oranları (%) (İmalat Sanayi).....	s. 68
Tablo 10. İktisadî Faaliyet Koluna Göre Yenilik Yapan Firmaların Patent Başvurusunda Bulunma Oranları (%) (Hizmet Sektörleri).....	s. 69
Tablo 11. Türkiye’de BİT Pazarı.....	s. 70
Tablo 12. Yüksek Teknoloji Ürünleri İthalat ve İhracatı: 2001.....	s. 71
Tablo 13. Seçilmiş Ülkelerde BİT İstihdamı.....	s. 71

Giriş

Yaratıcılık ve zeka ürünlerini; buluş (invention), marka (mark-trademark), endüstriyel tasarım (industrial designs), bilgisayar programları (computer software), veri tabanları, mimari çizimler, tablolar, kitaplar vb. fikir ürünleri oluşturmaktadır. Bu ürünler “fıkrî haklar” (Intellectual Property) ana başlığı altında iki gruba ayrılmaktadır. Edebiyat, sanat ve kültür gibi alanlarda olanları “eser sahibinin hakkı” (Copyright), üretim ve ticaretle ilgili olanları ise “sınaî haklar” (Industrial Property) başlığı altında incelenir.

İnsanoğlu toplum içinde yerini aldığından bu yana hem üretici hem de tüketici konumundadır. Her iki durumda da kişi en iyi olanı elde etme kısacası hayatını en güzel şekilde sürdürme çabası içindedir. İnsanoğlu ilk başlarda kendisini dış şartlardan korumak için üzerine elbise uydurmuş, beslenmesini sağlamak avlanabilmek için bazı araçlar kullanmış, soğuktan korunmak ve diğer ihtiyaçlarını giderebilmek için ateşten yararlanmayı öğrenmiş, zaman içerisinde de tekerleği bulmuş ve yavaş da olsa bir ilerleme göstermiştir. Günümüzde bu ilerleme devam etmekte, ihtiyaçlar azalmamakta, artmakta ve şekil değiştirmektedir. İnsanlar daha az emek harcayarak daha fazla ürün elde etme gayreti içindedirler. Bu yaşam düzeni içinde yaratıcı fikirlere sahip kişiler fıkrî emeklerinin karşılığını almak istemektedirler. Bu esnada bazı iktisadî birimler; yazar, ressam, mucit, mimar, tasarımcı vb. olarak yer almaktadır. En iyiye ulaşma çabası içerisinde; insanların hayattan tat ve keyif alma hazzı değiştiğinden dolayı devam eden yenilik sürecinde yepyeni fikir ürünleri yeni fikir ürünü yaratıcıları ortaya çıkmaktadır. Bugün kültür ve sanat hayatı yazarların, ressamın, heykeltıraşların vb. kişilerin ürünleri ile meydana gelmektedir ve gelişmektedir. İlk olarak edebî yazılarla tanışan insanoğlu zamanla yeni ürünlerle heykellerle, mimari çizimlerle, bilgisayar programları ile tanışmıştır. Çünkü insanoğlu karnını doyurmak için ekmeğe ihtiyaç duyduğu gibi ruh dünyasını doyurmak için de kültürel faaliyetlere gereksinim duymaktadır. İnsanlar diğer taraftan da artık daha az zaman, emek ve para harcayarak ihtiyaçlarını gidermek; yolculuğunu yapmak ve iletişimini sağlamak istemektedir. Yani hayatı rahat kılan yeniliklerden faydalanmak istemektedir. Fakat “eser sahibinin hakkı” alanında olsun, “sınaî haklar” alanında olsun yaratıcı kişiler kapsamlı ve tekelci

haklara sahip olmak, korunmak yani teşvik edilmek isterler. Aksi takdirde bu kişiler yeni şeyler ortaya koyma girişiminde bulunmayacaklardır ve piyasalarda rekabet, sosyal hayatta ilerleme yani ekonomide kalkınma sağlanamayacaktır.

Yaratıcı düşünce sahiplerinin korunmasının toplumsal kalkınma konusunda ne kadar önem taşıdığını farkederek ülkeler bu alanda düzenlemeler yaparak gelişimlerini hızlandırmışlardır. Bu ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. Sistemin; özellikle Patent Sistemi'nin ne kadar önemli olduğunu kavrayan Amerika İngiltere'den, Japonya ise Amerika'dan özenerek bu sistemi ülkelerine taşımışlardır. Patent Sistemi'nin bu yararı sistemin unsurlarının iyi çalışmasına bağlıdır. Bu bağlamda sistem; patent ofisi, yasal mevzuat ve bu mevzuatın uluslararası anlaşmalar ile uyumu, sınaî hak vekilleri ve ihtisas mahkemelerinden oluşur. Sistemin etkin işleyişinin en büyük göstergesi ise ülkede yapılan patent başvurularının çokluğu ile ölçülmektedir.

Ulusal düzeyde başlayan düzenlemeler zamanla ikili ve uluslararası niteliğe bürünerek birbirine uyumlu mevzuatların oluşmasını sağlamıştır. Öyleki; ülkelerin iktisadî gelişimleri için önem taşıyan fikir hukuku uluslararası arenada en gelişmiş ve harmonize olmuş konulardan birini oluşturur. Her ne kadar fikrî haklar ülkelerin gelişimi açısından büyük önem taşıyor olsa da bu yararın sürmesi de bazı yapılanmalar, değişimler ile sürdürülebilmektedir.

Fikrî haklar ülkeleri özellikle teknolojik gelişim, yatırımlar ve fikir ürünlerinin yaratıldığı sektörlerdeki istihdam açısından ilgilendirmektedir. Bir ülkede yeni teknolojilerin ortaya çıkması ve yaygınlaşması yeni fikirlerin yaratılmasına, transferine imkan tanıyan fikrî hak düzenlemeleriyle mümkündür. Fikrî hakların etkin korunup korunmaması yapılacak yatırımları önemli ölçüde etkilemektedir. Yatırım yapılması düşünülen sektörde üretilecek ürün ülkede kopya/taklit yoluyla üretilebiliyor ve yasal mevzuatla bunun önüne geçilemiyorsa ilgili alanda önemli miktarda yatırımların yapılması beklenemez. Ayrıca fikir ürünlerinin üretilmesi büyük bir sektörü ve bu alanda çalışacak kişilerin sayılarını yakından ilgilendirmektedir. Örneğin Bilgi ve İletişim Teknolojileri sektörü gelişmiş ülkelerde son yıllarda artan oranlarda istihdam alanı yaratmaktadır.

Ülkemizde fikrî haklar olgusunun ilk izlerinin 1850’li yıllarda başladığını görmekteyiz. Türkiye’de fikrî haklar düzenlemelerinin başlatışı bu düzenlemeleri ilk olarak hayata geçiren günümüz gelişmiş ülkeleri ile aynı zamana denk düşmesine rağmen biz bu ülkelerdeki gibi mevzuatlarımızı günün koşullarına göre gözden geçirmeyip çağa ayak uyduramayan kanunlarla yaşamaya devam etmişizdir. O günden bu yana ülkemizdeki mevzuatlar çok fazla değişime uğramış olmasalar da özellikle Gümrük Birliği süreci ile yaşanan değişimlerle uluslararası düzeye yakın seviyeye ulaşılmıştır. Fakat mevcut sistem hâlâ etkin ve teşvik edici düzenlemelere sahip değildir. Ayrıca günümüze kadar hâlâ çözülemeyen en önemli bir diğer sorun ise yabancı kaynaklarda görülen terim birliğinin ülkemizde kullanılan terimlerde görülmemesidir. Ülkemizdeki kaynaklarda birçok yabancı terimin karşılığı olarak farklı kavramlar kullanılıyor olup okuyucuların sağlıklı değerlendirme yapmaları zorlaşmaktadır. Yaşanan bu terim ihtilâfları çalışmamızda kullanılacak terimlerin seçiminde zorluklar yaşamamıza sebep olmaktadır. Fakat incelemiş olduğumuz kaynaklar neticesinde en doğru ve sağlıklı olarak kabul ettiğimiz kavram ve kavram düzenini çalışmamızda kullandık. Ayrıca okuyucunun kendi değerlendirmesini yapabilmesi için diğer kaynaklarda kullanılan kavramlar ve yabancı kaynaklardaki orjinal terimler de okuyucunun bilgisine sunulmaktadır.

Tezimizde şu üç soruyu cevaplayacağız: 1) Günümüzde Türkiye’de fikrî haklar hangi seviyededir; gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında ülkedeki durum nedir? 2) Fikrî haklar günümüzde ülkelere ne gibi olumlu sonuçlar getirmektedir? 3) Ülkelerarası mevzuat uyumlaştırma hareketleri tekdüze sistem içeren bir uluslararası anlaşma ile sonuçlanabilir mi? Bu doğrultuda konuyu üç bölümde inceleyeceğiz.

Birinci bölümde fikrî haklar; sınaî haklar ve eser sahibinin hakkı kavramları tanımlanıp, ülkemizde karşılaşılan terim uyumsuzluğunun üzerinde durulmaktadır. Ayrıca fikrî hak korumasına konu olan fikir ürünlerinden ve yaratıcılarının hangi şartlar doğrultusunda ne tip haklara sahip olacaklarından bahsedilmektedir. İkinci bölümde ise fikrî hakların Dünya’da nasıl geliştiği, bu alandaki uluslararası anlaşmalar ve bu anlaşmaların önemi incelenmektedir. Nihayet üçüncü bölümde de sınaî haklar ve eser sahibi hakkının iktisadî önemi üzerinde durulup, Türkiye’de durumun ne düzeyde olduğu araştırılmaktadır.

1. Bölüm

FİKRÎ HAKLAR

1.1 Konuyla İlgili Temel Kavramlar

Genel olarak fikrî hak kavramı (Intellectual Property); zeka, düşünsel çaba ve bilgi birikimi sonucu ortaya çıkan bilgisayar programları, sanat eserleri, buluşlar, tasarımlar vb. fikir ürünlerinin korunması olarak tanımlanır. Fikir ürünleri sahipleri için; ürünlerinden üçüncü kişilerin yararlanmasına izin verme ve haksız yararlanılmasını önleme hakkı olarak yorumlanmaktadır.¹ Bazı kaynaklarda fikrî haklar; eser sahibinin hakları (Copyright), buluş (patent - faydalı model), marka, endüstriyel tasarım vb. olarak da verilmektedir.

Fikrî haklar geniş anlamda fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları ve sınıf hakları içine alırken, dar (teknik) anlamda ise sadece fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakları kapsar.² Çalışmamızda ise fikrî haklar geniş anlamda kullanılmaktadır.

Fikrî hakların konusu olan fikir ürünleri doğası gereği insan zekasıyla meydana geldiklerinden bu ürünler gayri maddî mal olarak kabul edilirler.³ Yani bir buluş, tablo, mimari çizim vb. bir ürün üzerinde cisimlendikleri maddî mallardan ayrı hukukî varlığa ve iktisadî değere sahip olan mallar olarak göz önüne alınırlar.⁴ Bu tetden – fikir ürününün sahibine tekel hakları sağlayan maddi olmayan mal olması-yola çıkarak bazı hukuk sistemlerinde fikir ürünleri mülkiyet (Intellectual Property)

¹ M. Kaan Dericioğlu, “Fikri Haklarla İlgili Temel Kavramlar”, **Fikri Haklar Bülteni-1**, TÜSİAD Bülten, Temmuz 1998, <http://www.tusiad.org/yayin/bulteni/f1/html/fbulten1.html>, (10.04.2004).

² Şafak N. Erel, **Türk Fikir ve Sanat Hukuku**, Yenilenmiş İkinci Basım, Ankara: İmaj Yayıncılık, 1998, s. 5; Esra Dardağan, **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklardan Doğan Kanunlar İhtilâfı**, Ankara: Betik Yayıncılık, 2000, s. 1; İlhan Öztrak, **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar**, İkinci Baskı, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları No:397, 1977, s. 5; Sevilay Eroğlu, **Rekabet Hukukunda Bilgisayar Programlarının Korunması**, İstanbul: Beta Yayınları, 2000, s. 75.

³ Necip Bilge, **Hukuk Başlangıcı**, Dördüncü Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1983, s. 192; Mesut Önen, **Hukukun Temel Kavramları**, Yenilenmiş İkinci Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 1988, s. 229; Nuşin Ayiter, **Hukukta Fikir ve San’at Ürünleri**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1981, s. 3.

⁴ Erel, a.g.e., s. 4; Dardağan, a.g.e., s. 1; Medenî Kanunumuz iktisadî değer taşıyıp şahıslarca hukukî işlemlere konu yapılabilen malları menkul ve gayri menkul olarak ayırmıştır. Gayri maddî mallar konusuna ise yer verilmemiştir. Bkz. Erel, a.g.e., s. 4; Dardağan, a.g.e., s. 12.

başlığı altında incelenirler.⁵ Bu bağlamda ülkemizde de fikrî mülkiyet, fikrî mülkiyet hakkı, entelektüel mülkiyet, sınaî mülkiyet ve sınaî mülkiyet hakkı gibi terimler kullanılıyor olup terim birliğine varılamamıştır.⁶ Biz ise çalışmamızda mülkiyet⁷ teriminin teknik anlamından ve yasal sistematığe⁸ uygunluğu açısından fikrî hak(lar) terimini kullanacağız.

Fikir ürünü meydana getiren kişi bu ürün üzerinde mutlak ve tekeli bazı yetkilere sahiptir.⁹ Mutlak haklar, kişiye meydana getirdiği ürün üzerindeki haklarını herkese karşı ileri sürme – kullanma imkanı sağlar.¹⁰ Fikir ürünü sahibi mutlak hak kapsamında ürünü üzerinde maddî ve manevî haklar elde eder.

Gayri maddî mallar üzerine birkaç teori bulunmaktadır. Dört ana gruba ayrılan bu teorilerin bir kısmı pozitif hukuk üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

a) Fikrî Mülkiyet Teorisi (Malvarlığı Hakkı Teorisi): Tabîî Hukukun etkisiyle ortaya atılan bu teoriye göre kişilerin kendi fikrî emek ürünleri üzerinde mülkiyet hakkı gibi tabîî hakları bulunduğu kabul edilmiştir. Böylece fikir ürünleri üzerindeki haklar sağladıkları tekeli yetkiler itibariyle mülkiyet hakkına benzetilmektedir.¹¹ Kısacası bu teoride eser sahibinin malî yetkileri ön plandadır.

Fikrî mülkiyet teorisi en çok XVIII. yy.'da “Tabîî Hukuk Okulu” içinde gelişmiştir. Fransız ihtilalinden sonra da 1791 ve 1793 tarihli ihtilâl kanunlarıyla pozitif hukukta benimsenmiştir. Bu teorinin etkisiyle ortaya atılan “edebî mülkiyet”, “sınaî mülkiyet”, “ilmî mülkiyet”, “ticarî mülkiyet” kavramları günümüzde hem

⁵ Dardağan, a.g.e., s. 1.

⁶ Dericioğlu, a.g.m.

⁷ Fikrî hakları mülkiyetin teknik anlamıyla değerlendirmenin doğru olmadığını birçok yazar belirtmektedir. Şafak Erel bu konuda; fikrî hakların eser sahibine koruma süresince bazı yetkiler sağladığını ve bu koruma süresi bitiminde de yetkilerin kaybolduğunu fakat mülkiyet altında ise süre kısıtlamasının bulunmadığını belirtmektedir. Yine yazar, fikir ürünleri sahiplerinin manevî haklarının bulunduğunu ileri sürerek de mülkiyet teriminin uygunsuzluğunu savunmaktadır. Bkz. Erel, a.g.e., s. 9.

⁸ DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: 2000, s. 6, <http://ekutup.dpt.gov.tr/hukuk/oik521.pdf>, (01.10.2004).

⁹ Erel, a.g.e., s. 6.

¹⁰ Bahadır Erdem, Patent Hakkının Korunmasına ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk, Genişletilmiş ve Yenilenmiş 2. Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 2002, s. 55; Erhan Adal, Hukukun Temel İlkeleri, Genişletilmiş Üçüncü Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 1991, s. 100; Erel, a.g.e., s. 2.

¹¹ Erel, a.g.e., s. 9; Erdem, a.g.e., s. 18.

pozitif hukukta hem de doktrinde kullanılmaktadır.¹² Fikrî emek ürünü sahipleri kapsamlı ve tekelci yetkiler kazanmalarına rağmen fikir ürünleri üzerindeki hakları teknik anlamıyla mülkiyet hakkı olarak değerlendirmek doğru değildir. Çünkü fikrî haklar süre ile sınırlandırılmış olup, aynı zamanda eser sahibinin manevî haklarını da içermektedir.¹³

b) Şahsiyet (Kişilik) Hakları Teorisi: Şahsiyet hakları teorisine göre fikir eserleri şahsiyetin dışı yansıması olan yaratıcılıktan doğar. Bu sebeple malî neticelerin önemi daha azdır.¹⁴ Fikir ve sanat eserleri üzerinde manevî hakların tanınması, buluş sahibinin isminin buluşta (patent-faydalı model) geçmesi bu teorinin etkisiyle olmuştur. Fakat bu teori gayri maddî mallar üzerindeki hakları açıklamaya yeterli değildir. Çünkü şahsiyet hakları hak sahibinin ölümüyle son bulurken fikrî haklar ölümden sonra da devam eder. Ayrıca fikrî hakların malî yönü de bu teoride belirtildiği gibi ikinci derecede önem taşımamaktadır. Hak sahipleri malî haklarını kullanarak önemli kazançlar elde edebilmektedir.¹⁵

c) Dualist (İkinci) Teori: Dualist teorinin temelleri, fikrî hakları gayri maddî mal üzerindeki malvarlığı hakkı olarak niteleyen Joseph Kohler tarafından ortaya atılmıştır. Kohler, incelemesinde, (malvarlığı hakkı teorisine göre) fikrî hakların özünü oluşturan malî haklar ile fikrî haklara bağlanmış olan ve kişilik haklarından kaynaklanan hakları birbirinden ayırmış; eser sahibinin manevî menfaatlerinin malî haklardan yararlanmayı ne şekilde etkileyeceğini ortaya koymuştur. Malî haklar ile manevî hakların birbirinden ayrı tutulmasını ve manevî menfaatlerin homojen bir manevî hak konusu olarak şahsiyet (kişilik) hakları sınıfı içinde ele alınmasını kabul eden düalist teori çağdaş Fransız doktrinini ve mahkeme içtihatlarını önemli boyutta etkilemiştir. Türk hukukunda egemen olmayan dualist teoriye yapılan en önemli eleştiri; manevî hakkın ne nitelik ne de amaç bakımından malî haklardan ayrılamayacağı yönündedir.¹⁶

¹² Erdem, a.g.e., s. 18.

¹³ Erel, a.g.e., s. 9.

¹⁴ Şaziye Yurtsever, Patent Hukukî Korunması ve İlgili Mevzuat, Ankara: Adalet Yayınevi, 1999, s. 9.

¹⁵ Erdem, a.g.e., s. 19.

¹⁶ Dardağan, a.g.e., ss. 103-106.

d) Monist (Tekçi) Teori: Dualist teorinin eleştirisinde görüldüğü gibi fikir ürünleri üzerindeki hakkı salt mal varlığı hakları (fikrî mülkiyet teorisi) veya salt kişisel haklar (şahsiyet hakları teorisi) olarak değerlendirmek doğru değildir. Bu yüzden fikrî hakları iki ayrı hak olarak değil iki ayrı yetki veren tek bir hak olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır. Ülkemizdeki Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'nda da egemen olan “eser sahipliği teorisi” monist teoridir. Monist teorinin en önemli katkısı malî ve manevî yetkilerin birbirinden kolaylıkla ayrılmadığını belirtmesinde ortaya çıkar. Örneğin eser sahibinin malî hakkından doğan eseri çoğaltma, yayınlama vb. yetkilerini kullanması eser üzerindeki manevî haklarını da etkiler. Her ne kadar fikrî haklar manevî ve malî haklar şeklinde ikiye ayrılrsa da bu ayırım yapay nitelik taşımaktadır. Monist teori fikrî hakların niteliğini açıklayan en uygun teoridir.

Fikrî haklar, WIPO (World Intellectual Property Organization – Dünya Fikrî Haklar Örgütü) tarafından; sınaî haklar (Industrial Property) ve eser sahibinin hakları (Copyright) olmak üzere iki başlık altında incelenir.¹⁷ Ülkemizde de fikrî haklar iki ana gruba ayrılmaktadır. Bilim, edebiyat, sanat, kültür gibi alanlarda olanları eser sahibinin hakları başlığı altında, üretim ve ticaretle ilgili olanları sınaî haklar başlığı altında incelenmektedir.¹⁸

1.2 Eser Sahibinin Hakları

Hirsch, ‘telif’ kelimesinin dilimizde daha çok ilmî veya edebî bir eserin meydana getirilmesi olarak anlaşıldığını; artistik (güzel sanat), musiki (müzik), sinematografik (sinema eseri) bir eserin yaratılması için bu kelimenin doğru olmadığını belirtmektedir. En önemlisi ise ilmî ve edebî bir eser için kullanılan telif kelimesinin sadece aslın yaratılması anlamına geldiğini ifade etmektedir. Hatta tercüme, uyarılma, iktitaf yolları ile yaratılan eserler için telif kelimesinin kullanımının doğru olmadığını belirtmektedir.¹⁹ Emre Gökyayla ise telif hakkı teriminin günümüzde bütün eser türleri üzerindeki hakları ifade etmek için kullanıldığını, hatta fikrî hak terimi [yazar terimi dar anlamıyla kullanmıştır] ile

¹⁷ Bkz. <http://www.wipo.int>, (01.11.2004).

¹⁸ Mehmet Demiroğlu, “AB Uyum Sürecinde Sınai Hakların Etkin Uygulanması”, *İş Dünyasında Başarının Anahtarı: Fikri Haklar Semineri*, 5 Mart 2003, İstanbul: Tüsiad Yayınları, 2003, s. 21.

¹⁹ Ernst Hirsch, *Fikrî ve Sınai Haklar*, Ankara: Ar Basımevi, 1948, ss. 5-6.

aralarında bir farkın kalmadığını savunmaktadır.²⁰ Bazı kaynaklarda Yüksel Yücekal²¹, Emre Gökyayla²² gibi, fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakkı (Copyright) belirtmek için telif hakkı terimi kullanılmaktadır. Biz ise yasal sistematige uygun düşmesi bakımından eser sahibinin hakkı terimini kullanmakta yarar görmekteyiz.²³

Eser sahibinin hakkı (Copyright) için eseri meydana getirenin ürünü üzerinden doğan malî ve manevî haklarının bütünü olduğu belirtilmektedir. Yabancı ve ülkemiz mevzuatında olsun, yerli ve yabancı kaynaklarda olsun eser sahibinin hakları malî ve manevî haklar olmak üzere iki kısma ayrılıp ayrı bölümlerde incelenmektedir.

FSEK'ye (Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu) getirilen 4630 sayılı kanun eseri: "Sahibinin hususiyetini taşıyan ve ilim - edebiyat, musiki, güzel sanatlar ve sinema eserleri olarak sayılan her nevî fikir ve sanat mahsülleri" şeklinde tarif etmektedir.²⁴

FSEK'de gösterilen eser kategorileri şunlardır;

- I- İlim ve edebiyat eserleri
- II- Musiki eserleri
- III- Güzel sanat eserleri
- IV- Sinema eserleri

Eserde bulunması gereken şartlardan birisi 'sahibinin hususiyetini taşıma' niteliğidir. Hirsch'e göre herkes tarafından meydana getirilemeyen fikir ürünleri hususiyet taşır ve bu ürünler eser olarak nitelenebilmektedir. Yine Hirsch'e göre gelişigüzel bir mektup, fotoğraf, melodi vb. fikrî ürün olsalar da himaye edilmeye lâyık değildirler.²⁵ Şafak Erel'in konu hakkında yorumu ise; sahibinin yaratıcı

²⁰ Emre Gökyayla, **Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi**, İkinci Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi,1999, s. 23.

²¹ Yüksel Yücekal, **Fikri Mülkiyet Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması- Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)**, (<http://mfa.gov.tr/turkce/grupe/ues-8/wipo.html>). (10.10.2004).

²² Gökyayla, a.g.e., s. 23.

²³ DPT, a.g.e., s. 6.

²⁴ Mustafa Ateş, **Fikir ve Sanat Ürünleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003, s. 56.

²⁵ Ernst Hirsch, **Hukukî Bakımdan Fikrî Sây: Fikrî Haklar**, İkinci Cilt, İstanbul: İ.Ü. Yayınları No: 189, 1943, s. 12.

gücünü yansıtan bağımsız fikrî çalışma ürünlerinin hususiyet taşıyabileceği yönündedir.²⁶

Eser sahibinin özelliğini taşıma (hususiyet-özgünlük) esasa ilişkin şartı diğer ülkelerin mevzuatlarında da benzer yorumları bulurken, kanunda belirtilen eser kategorilerinden birine dahil olmak şekle ilişkin şartı ise biraz daha farklılık gösterebilmektedir. Eserin korunmasında aranan bu iki şartın dışında bir de bazı ülkelerde formalite unsuru bulunmaktadır.

Formalite şartı bulunan Lâtin Amerika ülkelerinde tescil edilmeyen eserler için sahiplerinin hakkı ya askıda olduğu kabul edilir ya da tescil edilene kadar kullanılamaz hale gelir; zira tescil edilmeyen eser kamu malı sayılır. ABD’de ise Lâtin Amerika ülkelerini tescil işlemine götüren şartlar kadar ağır unsurlar bulunmamaktadır. Tescil işlemi; Brezilya, Kanada ve Peru’da ihtiyari, Belçika, Bulgaristan, Küba ve Macaristan’da ise belirli eserlerin korunması için zorunludur. Ülkemizde de Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu kapsamındaki eserler için tescil ve ruhsat zorunluluğu bulunmaktadır.²⁷

1.2.1 Manevî Haklar (Moral Rights)

Eser sahibinin kişiliğine ilişkin haklar manevî haklar olarak isimlendirilir.²⁸ FSEK’deki manevî haklar şunlardır;

a) Umuma arz hakkı (FSEK md.14): Adın belirtilmesi hakkı, eserde değişiklik yapılmasını men hakkıyla beraber evrensel kabul gören manevî hak kategorilerinden birini teşkil eder.²⁹ FSEK kapsamında eser sahibi bu hakkı doğrultusunda; eserinin umuma arzını yapıp yapmayacağına, yapılacaksa bunun şeklini – tarzını belirleme yetkisine sahiptir.³⁰ Hak sahibinin rızası ile umuma arz edilen eser alenileşmiş sayılır.³¹

²⁶ Erel, a.g.e., s. 33.

²⁷ Dardağan, a.g.e., s. 63.

²⁸ Muhiddin Altuntaş, *Telif Kazançlarının Vergilendirilmesinin Mevzuat ve Uygulama Açısından Analizi*, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 1996, s. 2; Ünal Tekinalp, *Fikri Mülkiyet Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 1999, s. 150; Erel, a.g.e., s. 5.

²⁹ Dardağan, a.g.e., s. 73.

³⁰ Turhan Esener ve Ömür Yarsuvat, *Turkish Business Law 2*, İstanbul: Boğaziçi University Press, 2000, s. 206; Ayşe Saadet Arkan, “Tasarımların 554 Sayılı Tasarım Kararnamesi ve Fikir- Sanat

b) Adın Belirtilmesi Hakkı (md.15): Eser sahibi fikir ürününü umuma arz ederken eseri üzerine kendi isminin kullanılmasını isteme hakkı vardır. Bu hak ile hem eser ile sahibi arasında bağ kurulmuş olur hem de eser hırsızlarına karşı ürün sahibi korunmuş olur.

c) Eserde Değişiklik Yapılmasını Men Hakkı (md.16): Eser sahibi fikir ürününün bütünlüğünün korunmasını isteme hakkı bulunmaktadır. Çünkü üçüncü kişiler orjinal eseri değiştirerek, bozarak vb. yollarla eser sahibinin kişiliğine zarar verebilirler.³² FSEK: “Eser sahibinin izni olmadıkça eserde veyahut eser sahibinin adında kısaltmalar, ekleme ve başka değiştirmeler yapılamaz” cümlesiyle bu maddeyi açıklar.³³

d) Eser Sahibinin Zilyed ve Malike Karşı Hakları (md.17): Eser sahibi eserlerini sergilerde göstermek ve vb. nedenlerle eserini malik ve zilyetten isteme hakkına sahiptir.³⁴ Mesela bir ressam tüm dönemlerini kapsayan bir sergi açmak istemektedir. Fakat tabloların tamamı veya bir kısmı çeşitli kişilerin elinde olabilmektedir. Ressam kanundan aldığı yetki sayesinde tablolarını sergide kullanmak için isteme hakkına sahiptir. FSEK bu hakkı güzel sanat eserleri için tanımıştır.³⁵

1.2.2 Malî Haklar (Economic Rights)

Eser sahibine eserinden iktisadî olarak yararlanma olanağı veren ve bu tip girişimlerde bulunan üçüncü kişileri men etme yetkisi sağlayan yetkilere malî haklar denilmektedir. FSEK’deki malî haklar şunlardır;

a) İşleme Hakkı (FSEK md.21): Bir eserin başka bir esere – türevine-dönüşmesine imkan veren bir haktır.³⁶ Örneğin bir desenin kabartma haline, heykelin

Eserleri Kanunu Çerçevesinde Korunması”, M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96, s. 79.

³¹ Tekinalp, a.g.e., s. 153.

³² Deborah E. Bouchoux, *Protecting Your Company’s Intellectual Property: A Practical Guide to Trademarks, Copyrights, Patents & Trade Secrets*, New York: Amacom, 2001, s. 103.

³³ Tekinalp, a.g.e., s. 159.

³⁴ Arıkan, a.g.m., s. 80

³⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 162.

³⁶ Bouchoux, a.g.e., s. 97; Turhan Esener ve Ömür Yarsuvat, a.g.e., s. 207; Altuntaş, a.g.e., s. 22.

de desen haline dönüştürülmesi, güzel sanat eseri niteliğindeki bir tasarımın başka bir güzel sanat eserine dönüştürülmesi işlemeye örnek gösterilebilir.³⁷

b) Çoğaltma Hakkı (FSEK md.22): Çoğaltma hakkı eser sahibinin eserinden ekonomik yönden faydalanabilmesinin en eski, en olağan, en yaygın³⁸ ve belki de en önemli yönüdür.³⁹ Eser sahibi bu hak ile eserin aslından kopyaların çıkarılma yetkisini kazanır.

c) Yayma Hakkı (FSEK md.23): 4110 sayılı kanunla kapsamı genişletilen yayma hakkı ile eser sahibi çoğaltma yolu ile elde edilen kopyaların dağıtılması, satışa çıkarılması, ticarete sunulması, kiraya verilmesi ve kamuya ödünç verilmesi yetkilerini elde etmiştir.⁴⁰ Yayma hakkı genelde çoğaltmayı izleyen aşamadır.

d) Temsil Hakkı (FSEK md.24): 24. maddeye göre bir eserin asıl veya işlenmelerini doğrudan yahut işaret veya resim nakline yarayan aletlerle umumî (genel) yerlerde okumak, çalmak, oynamak ve göstermek gibi temsil suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir.

e) Radyo ile Yayım Hakkı: FSEK'nin 25. maddesi bu maddeyi şu cümle ile açıklamaktadır.

“Bir eserden, onun asıl veya işlenmelerini radyo veya buna benzeyen ve işaret, ses yahut resim nakline yarayan diğer teknik tesislerle yaymak; böylece yayılan eserleri diğer bir radyo teşekkülünden naklen alarak ister telli, ister telsiz olsun tekrar yaymak veya hoparlör yahut buna benzeyen ve işaret, ses yahut resim nakline yarayan diğer teknik tesislerle umumi mahallerde temsil etmek suretiyle faydalanma hakkı münhasıran eser sahibine aittir”⁴¹

f) Pay ve Takip Hakkı (md.45): Bazı eserler yaratıcısının elinden çıktıktan sonra çok fazla değerlendirilerek iktisadî bir işleme konu olabilirler. Bu durumda (koruma süresi içerisinde) hayatta ise eserin yaratıcısı ya da mirasçıları bu aşırı

³⁷ Arıkan, a.g.m., s. 78.

³⁸ Tekinalp, a.g.e., s. 175.

³⁹ Bouchoux, a.g.e., s. 96; Altuntaş, a.g.e., s. 23.

⁴⁰ Tekinalp, a.g.e., s. 177.

⁴¹ DPT, a.g.e., s. 48.

değerlenmeden pay isteme hakkına sahiptir.⁴² Pay hakkının kullanılması için gereken kararname ise çıkmamıştır.⁴³

FSEK'ye göre eser sahibi gerçek kişi ise yaşadığı sürece, tüzel kişi ise hukukî kişiliği devam ettiği sürece manevî hakları kullanabilir. Eser sahibinin ölümü üzerine bu hakların kullanımını devralan kişiler malî hakların devamı süresince ve her hal ve takdirde eser sahibinin ölümü tarihinden itibaren 70 yıl süre ile 14-15 ve 16. maddedeki yetkileri kendi adlarına kullanabilirler. Malî haklar ise eser sahibi yaşadığı sürece ve ölümünden itibaren 70 yıl devam eder. Tüzel kişilerde ise bu süre eserin alenileşme tarihinden itibaren 70 yıldır.⁴⁴

1.2.3 Eser Üzerindeki Hakların Devri ve Lisans Verilmesi

Eser sahiplerini -bir çok fikrî hak sözleşmesine de genellenebilir- devir işlemlerine götüren iki önemli neden vardır. Birincisi; eser sahibinin malî haklardan yararlanma isteği ve ikincisi; kötü niyetli üçüncü kişilerin tecavüz girişimlerinin önüne geçme niyetidir.⁴⁵

Fikir ve sanat eserleri üzerindeki hakların devri konusuna değindiğimizde; malî ve manevî hakların birleşimini oluşturan 'eser sahipliğinin' devrinin gerçekleşme imkanının olmadığını görmekteyiz.⁴⁶ Çünkü bir bütünü oluşturan eser sahipliğinin manevî yönü (haklar) miras yolu ile geçmez ve devire konu olmazlar. Sadece manevî hakların kullanılma yetkisi devredilebilir veya eser sahibi tarafından kullanılış şekli belirlenebilir. Konunun malî haklar yönüne baktığımızda, teker teker veya bir bütün olarak malî haklar devredilebilmektedir. Malî hakların devrinde ortaya çıkan önemli bir durum ise bu devir işlemi ile manevî haklara ait yetkilerin kullanımının da devralana geçmesidir.⁴⁷ Örneğin eserin çoğaltma ve yayma hakkını devralan kişi eser hakkında bilgi verme ve açıklama yapma yetkisini de devralmış olacaktır.⁴⁸ Ayrıca malî haklar süreli veya süresiz, mahiyet itibarıyla sınırlı veya

⁴² Altuntaş, a.g.e., s. 25; Dardağan, a.g.e., s. 81.

⁴³ Tekinalp, a.g.e., s. 183; Dardağan, a.g.e., s. 81 dp. 443.

⁴⁴ Altuntaş, a.g.e., ss. 21-22.

⁴⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 205.

⁴⁶ Gökyayla, a.g.e., s. 27; Tekinalp, a.g.e., s. 183.

⁴⁷ Tekinalp, a.g.e., ss. 152-205.

⁴⁸ Erel, a.g.e., s. 14.

sınırsız, karşılıklı veya karşılıksız olarak devredilebilmektedir.⁴⁹ Malî hakların eser sahibi tarafından devri mümkün olabildiği gibi ruhsat (lisans) verme yolu ile bu hakların kullanımı üçüncü kişilere sunulabilmektedir. Devir işlemi ile ruhsat verme arasındaki en önemli fark; birincisinde malî hakkın eser sahibinden (devir edenin) mal varlığından çıkması devir alanın mal varlığına geçmesi; ikincisinde ise böyle bir şeyin gerçekleşmemesidir.⁵⁰

1.2.4 Komşu Haklar

Fikir ve Sanat eserleri hukukunda komşu haklar (neighboring rights-related rights) olarak adlandırılan bir kategori mevcuttur. Komşu haklar; icra eden sanatçıların (icracıların), yapımcıların, radyo-televizyon kuruluşlarının kendi ürünleri üzerindeki haklarını ifade eder. Bu alanda hakları söz konusu kişi ve kurumların kültür ve sanat ürünlerinin yaygınlaşmasında önemli katkıları mevcuttur. Fakat bu kişi ve kurumların ürünleri teknolojik cihazlar ile kolayca kopyalanabilmektedir. Bu yüzden birçok yatırım boşa gitmekte ve bu alanda çok fazla gelişme sağlanamamaktadır. Hem kültür talep edenler hem de arz edenler madur olabilmektedir. Türkiye’de bu alandaki mevzuat 1995 yılında 4110 sayılı kanunla düzenlemiştir.

Komşu haklar bakımından icracı sanatçılar ile; sanat eserleri ve folklör eserlerini özgün biçimde yorumlayan, anlatan, söyleyen, çalan ve çeşitli biçimlerde icra eden oyuncular, ses sanatçıları, müzisyenler, dansçılar vb. kişiler kastedilmektedir.⁵¹ İracılar kendi yaptıkları iş üzerine sanatçılara özgü yetenek ve çoğu kez eğitime sahip kişilerdir. İracıları eser sahiplerinden ayırmamıza yarayan durum ise birincinin, ikincinin meydana getirmiş olduğu fikir ürününü (eseri) seslendirmesi, sahnelemesi, okuması yani yorumlamasından ileri gelmektedir.⁵²

İracı sanatçıların malî ve manevî olmak üzere iki tür hakkı vardır. İracının malî hakları yorumladığı eserin çoğaltılması, kiralanması, yayınlanması konularını içermektedir. Bu haklar sözleşme ile yapımcıya devredilebilmektedir. Manevî haklar

⁴⁹ Altuntaş, a.g.e., s. 26.

⁵⁰ Tekinalp, a.g.e., s. 206.

⁵¹ Ergun Özsunay, “Komşu Hakların Korunması”, *Fikri Haklar Bülteni-2*, TÜSİAD Bülten, Kasım 1998, <http://www.tusiad.org/yayin/bulten/f2/html/fbulten2.html>, (10.12.2004).

⁵² Tekinalp, a.g.e., s. 256.

konusunda ise sadece kanunda belirtilen icracılar işaret ve ses nakline yarayan vasıtalarda adlarının belirtilmesini isteme hakkı vardır.

Bir icrayı ya da sesleri ilk defa tespit eden ses taşıyıcısı yapımcıların hakları konusunda şu çözümler benimsenmiştir. Tespit edilen seslerin çoğaltılması, ses taşıyıcısı kopyaların kiralanması, ticari dolaşıma sunulmuş ses taşıyıcılarının radyo ve tv kuruluşları tarafından yayınlanması ya da kamuya açık yerlerde temsil edilmesi için yapımcıdan izin alınması gerekmektedir.

Radyo ve televizyon kuruluşlarının komşu haklar kapsamındaki hakları ise; bir konuda yayın üretebilme, yayınlama, tekrar yayınlama, başka araçlarla topluma gösterebilme veya bunların tümünü ya da bir bölümünü fonogram, videogram veya benzeri taşıyıcılarla kaydetme, kayıtları çoğaltma, yayınların çoğaltılmış kopyalarını satışa sunma ve dağıtımını yapma gibi yetkileri olmaktadır. Ayrıca hiçbir kişi ya da kuruluş yazılı izin almadan söz konusu ürünleri aynı anda veya yeniden telli ya da telsiz yayınlamaz, girişi ücretli yerlerde gösteremez.⁵³ Görüldüğü gibi icracılar, yapımcılar ve yayın kuruluşları malî zarara uğramamaları konusunda kanunlarla korunmaktadır. Fakat üçüncü kişiler yine kanunun verdiği yetkiyle komşu hak kapsamında korunan kişilerin, tüzel kişilerin haklarına zarar vermemek şartıyla kişisel amaçlı kullanımlarda bulunabilirler. Komşu haklarda da eser sahipliği hakkında olduğu gibi bir koruma süresi bulunmaktadır. Koruma süreleri komşu hak kapsamındaki ürünlerin ilk yayınlandığı tarihten başlamak üzere 70 yıl kadardır.

Komşu haklar kapsamındaki icracıların olsun, eser sahiplerinin hakları olsun bir bakıma düzenlenmiş olsalar da hâlâ mevzuatta ve uygulamada yetersizlikler-eksiklikler sürmektedir. Örneğin 1970'li yıllarda çekimi yapılan Rıfat Ilgaz'ın kaleme aldığı 'Hababam Sınıfı' yıllardır ülkemiz çeşitli kanallarında yüzlerce kez gösterilmesine rağmen, senaryonun sahibi Rıfat Ilgaz olsun, müziklerine imza atmış Melih Kibar olsun oyuncular Şener Şen, Kemal Sunal, Tarık Akan, Halit Akçatepe vd. olsun bundan herhangi bir pay alamamaktadır.⁵⁴ Toplumun kültür ve sanat seviyesine katkıları tartışılmaz bu ve benzeri sanatçıların haklarının gözetilmediği bir

⁵³ Özsunay, a.g.m.,

⁵⁴ Ali Kırca, "ATV Ana Haber", 05.01.2005, Saat 19:00- 20:00.

toplumda ikinci bir Kemal Sunal, Şener Şen ve Rifat Ilgaz'ın yetişememesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

1.3 Sınâî Haklar

Genel olarak sınâî haklar, sanayideki ve tarımdaki buluşların, yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların ilk uygulayıcıları adına; veya ticaret alanında üretilen ve satılan malların üzerlerindeki üreticisinin ya da satıcısının ayırt edilmesini sağlayacak işaretlerin sahipleri adına kayıt edilmesini ve böylece ilk uygulayıcıların ürünü üretme ve satma hakkına sınırlı bir süre sahip olmalarını sağlayan haklar olarak tanımlanır.⁵⁵ Özel olarak sınâî haklar; buluş –patent, faydalı model-, marka, endüstriyel tasarım (sınâî tasarım), know-how, coğrafi işaretler, yarı iletken ürünlerin topografisi (entegre devreler), yeni bitki türleri vb. haklardan oluşur.

1.3.1 Buluş (Invention)

Buluş kavramı ulusal yasalarda ve uluslararası düzenlemelerde konuyu sınırlandırmamak amacıyla tanımlanmamıştır. Ama genel olarak, teknoloji alanında bir ürüne veya yöntemine ilişkin spesifik bir problemin çözümü olarak görülmektedir.⁵⁶ Buluşlar birçok ülkede patent ve faydalı model başlığı altında korunurlar.

1.3.1.1 Patent (Patent)

Devletin yasal sistemini kullanarak buluş yapanlara sınırlı süreler için verdiği haklara (belgeye) patent denir. Bu süreler içinde buluş yapan kişi tekeli hak elde etmiş sayılır ve buluşun sahibinden izinsiz kullanımının önüne geçilmesi hedeflenir. Patent alabilmek için esasa ilişkin şartlar şunlardır;

Yenilik (novelty- new): Patent alınmak istenen buluş yeni olmalıdır. TPE (Türk Patent Enstitüsü) tekniğin bilinen durumuna dahil olmayan buluşu yeni kabul eder.⁵⁷ Başka bir deyişle buluşa dair herhangi yazılı veya sözlü bilginin toplumca

⁵⁵ Uğur Yalçınar, *Sınai Mülkiyetin İlkeleri*, Ankara: Yalçınar Danışmanlık ve Dış Ticaret Ltd. Şti. Yayını, 2000, s. 5.

⁵⁶ DPT, *a.g.e.*, s. 130.

⁵⁷ Levent Sevgi, "Türkiye'de Patent Alımı Üzerine", *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 1.5.2004, s. 19.

ulaşılabilir olması ya da buluşun kullanılıyor- kullanılabilir olması yenilik kriterinin yerine gelmediğini gösterir.⁵⁸ Yeni olmayan buluşlar ya kamunun malıdır ya da zaten üzerlerinde tekel hakkı bulunmaktadır.⁵⁹

Tekniğin Bilinen Durumunun Aşılması (inventive step-non obvious): Buluşlar birbirlerine çok yakın özellikler içeriyor olabilir. Bu yüzden buluşta, buluş seviyesi (inventive step) incelemesi yapılır. Yani uzman kişi buluşun, daha önceki icatlar ya da teknolojinin uzantısı olup olmadığını ortaya koymalıdır. Bu madde ülkelerde en çok karmaşıklığa yakın (tartışmalı) şart olarak bilinir.⁶⁰ Türkiye'deki mevzuatta buluş basamağı terimi bulunmamaktadır fakat tekniğin bilinen durumunun aşılması terimiyle aynı durum kastedilmektedir. Ülkemiz mevzuatı da buluşun uzman kişi tarafından değerlendirilmesiyle bu kriterin yerine gelip gelmediğini araştırmaktadır.

Sanayide Uygulanabilir Olması (capable of industrial application-useful): Buluş uygulanabilir olmalıdır. Uygulanabilir olma, üretilebilmeyi ifade eder. Sanayi kavramı ise üretim, ticaret ve el sanatlarının bütün dalları, madencilik, balıkçılık, vb. alanları hatta hizmet sektörünün bir kısmını içine alacak şekilde geniş anlamli düşünölmelidir.⁶¹

Her ölkede diğer ölkelerden farklı olarak esasa ilişkin şartlarda bazı farklılıklar bulunabilmektedir. Örneğin bazı ölkelerde ilaçlara patent verilmemektedir⁶², ya da bazı ayrıcalıklar doğrultusunda patent hakkı tanınmaktadır ki ölkemizde de insan ve hayvan sağlığına ilişkin buluşlara 1995 yılına kadar bu hak tanınmamaktaydı.⁶³

⁵⁸ Ayşe Odman, **Fikri Mülkiyet Hukuku ile Rekabet Hukukunun Teknolojik Yeniliklerin Teşvikindeki Rolü**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002, s. 65; OECD, **Patents and Innovation in International Context**, OCDE/GD (97) 210, Paris, 1997, s. 11, <http://www.oecd.org/dataoecd/35/13/2101372.pdf>, (10.12.2004).

⁵⁹ Selçuk Özbek, "Son Değişikliklerden Sonra Türk Patent Hukukunun Anahatları", **M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96, s. 56.

⁶⁰ H. Jackson Knight, **Patent Strategy for Researchers and Research Managers**, New York: John Wiley & Sons, 1996, s. 6.

⁶¹ Tekinalp, a.g.e., s. 509.

⁶² Knight, a.g.e., s. 7.

⁶³ Yalçınar, a.g.e., s. 149.

551 Sayılı PatKHK (Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname) doğrultusunda patent korumasından yararlanamayacak konular⁶⁴:

- a) Keşifler, bilimsel teoriler, matematik metodları;
- b) Zihnî, ticarî ve oyun faaliyetlerine ilişkin plan, usul ve kurallar;
- c) Edebiyat ve sanat eserleri, bilim eserleri, estetik niteliği olan yaratmalar, bilgisayar yazılımları;
- d) Bilginin derlenmesi, düzenlenmesi, sunulması ve iletilmesi ile ilgili teknik yönü bulunmayan usuller;
- e) İnsan ve hayvan vücuduna uygulanacak cerrahi ve tedavi usulleri ile insan ve hayvan vücudu ile ilgili teşhis usulleri;

Aynı kapsamda patent korumasından yararlanamayacak buluşlar ise⁶⁵:

- a) Kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olan buluşlar;
- b) Bitki ve hayvan türleri veya bitki ve hayvan yetiştirme usulleri;

Patent ediniminde şekle bağlı şartlar; dilekçeler, tarifnameler, ödemeler, istemler (buluşun korunması gereken unsurları), resimler vb. formalitelerden oluşmaktadır. Patent, incelemeli ve incelemesiz olmak üzere iki ayrı yönden verilebilmektedir.

Patent verilmesi şekli bir inceleme ile başlar. Bu inceleme çerçevesinde başvurunun şekli şartlara uygun olup olmadığı; başvuru konusunun patent verilerek korunamayacak buluş ve konular kapsamına girip girmediği ve sanayiye uygulanır olup olmadığı araştırılır. Buraya kadar olan noktada TPE (Türk Patent Enstitüsü) tarafından yapılan incelemede bir eksiklik bulunmazsa, ilgili kişiden (başvuru sahibi) tekniğin bilinen durumuna dair (yenilik araştırması) bir araştırma yapılması talebi gelmemişse bu şartın yerine getirilmesi istenir. Bu şart yerine getirildikten sonra başvuru yayınlanarak toplumun incelemesine açılır ve yenilik araştırması başlar. Yenilik durumunu görmek için yapılan araştırmadan sonra çıkan sonuç (araştırma raporu) başvuru sahibine iletilir. Rapor sonucu kişinin incelemeli ya da incelemesiz

⁶⁴ Erdem, a.g.e., s. 55; Turhan Esener ve Ömür Yarsuvat, a.g.e., ss. 190-191; Öztekin, a.g.m., s. 57.

⁶⁵ Erdem, a.g.e., s. 55; Öztekin, a.g.m., s. 56.

patent isteği belirtilerek yayınlanır. Rapor yayınlandıktan sonra üçüncü kişiler buluşa istinaden görüşlerini 6 ay içerisinde TPE'ye bildirebilirler. Enstitü eğer kendisine ulaşan bir görüş varsa bunları başvuru sahibine iletir. Bu iletimi takiben üç ay içerisinde başvuru sahibi kendi görüşlerini bildirir ve gerek duyarlsa istemlerinde değişiklik yapar. Daha sonra bütün bunlar dosya şeklinde derlenir ve kişi prosedürü burada durdurmak istiyorsa (incelemesiz patent isteniyorsa), tekniğin bilinen durumu ile ilgili araştırma raporu ve üçüncü kişilerin görüşleri dikkate alınmayarak incelemesiz patent verilmesine karar verilir. İncelemesiz patent koruması 7 yıl sürelidir ve bu yıllar içerisinde gerekli işlemler yapılarak incelemeli patent başvurusu yapılabilir.

İncelemeli patent isteminde ise, patent başvurusu hakkında tekniğin bilinen durumunun aşılması ve yenilik incelemesi göz önüne alınarak yapılan patent verme sistemidir. Bu sistemde tekniğin bilinen durumu ile ilgili rapor yayınlandıktan sonra 6 ay içinde üçüncü kişiler; yeniliğin bulunmadığı; tekniğin bilinen durumunun aşılmadığı; tarifnamenin yeterli olmadığı konularına itiraz edebilirler. Eğer itiraz varsa bunlar başvuru sahibine iletir ve 3 ay içerisinde buluş sahibi kendi gerekçeli görüşlerini Enstitü'ye bildirebilir ve tarifnamede, istemlerde değişiklikler yapabilir. Bu noktadan sonra TPE, patent verilebilirlik şartları yönünden inceleme başlatır. TPE, kararını ve karar gerekçesinin dayanaklarını içeren inceleme raporunu (yeterlilik raporu) başvuru sahibine iletir ve eksiklerin (varsa) giderilmesi, istem veya istemlerde değişiklik yapılması ve itiraz için altı aylık süre tanır. Başvuru sahibi bu iletme karşı görüşlerini (yeni düzenlemeleri) Enstitü'ye bildirir. TPE eğer başvuru sahibine gönderilen inceleme raporundaki hususların giderilmediğine karar verirse üç aylık yeni bir itiraz süresi tanır. Buluş sahibi son görüşlerini Enstitü'ye bildirdikten sonra TPE kesin kararını verir ve istem veya istemlerin tamamı ya da bir kısmı için patent verebilir.⁶⁶ İncelemeli patent de koruma süresi 20 yıldır.

İncelemeli veya incelemesiz patent olsun devlet patent konusunun gerçekliğini ve yararlılığını garanti etmez.⁶⁷ Patent sahibi gerçek buluş sahibi

⁶⁶ Erdem, a.g.e., ss. 59-60.

⁶⁷ Öztekin, a.g.m., s. 59.

olmayabilir ve/veya buluş sorunu iyi çözmemiş bulunabilir, ya da buluşun yararlılığı tartışılabilir. Bütün bunlar mahkemeler önünde çeşitli davalar halinde incelenebilir.⁶⁸

İncelemesiz patent verilmesiyle malî imkanları kısıtlı buluş sahiplerinin ve küçük işletmelerin buluşlarının korunması hedeflenmiştir.⁶⁹ İncelemesiz patentin en önemli özellikleri diğerine oranla daha kısa sürede (Türkiye’de) 24 ay gibi (incelemeli patent 36 ay gibi) ortalama sürelerde edinilebilmektedir.⁷⁰ Patent sahibi hakkından vazgeçerse veya yıllık ücretleri-ek ücretleri ödemezse veya koruma süresi dolarsa patent hakkı sona erer.⁷¹

Patent başvurusu veya patent başkasına devredilebilir, miras yolu ile başkasına geçebilir, kullanma hakkı lisans konusu olabilir. Devir: “Buluş, patent başvurusu ve patent devredilebilir. Her üçünün de hem işletme ile hem de işletmeden ayrı devri mümkün olduğu gibi, kısmi veya tam devir de yapılabilir.”⁷² Lisans: Patent lisansı sözleşmesi, patent sahibi kişinin patentten doğan kullanım haklarını verdiği bir sözleşmedir.⁷³ Kullanım hakkı coğrafi kısıtlamaya tabi tutulabileceği gibi serbest de bırakılabilir. Bu gibi durumlarda lisans tekeli (inhisarî) lisans şeklinde verilebileceği gibi tekeli olmayan lisans şeklinde de verilebilir. Tekeli (inhisarî) lisans durumunda kişi ikinci üçüncü yani başka lisanslar verme yetkisini kaybeder ve eğer sözleşmede hakkını açıkça saklı tutmazsa kendi buluşunu dahi kullanmaktan men olur. Tekeli olmayan (basit lisans) sözleşmesinde kişinin başka kişilere lisans verme hakkı devam eder.⁷⁴

Zorunlu lisans durumu ise lisans verilmemiş patentler için söz konusudur. Zorunlu lisans üç şekilde talep edilebilmektedir. i) Eğer patent sahibi KHK kapsamında belirlenen zaman süresince buluşunu kullanmamışsa, ii) patent alınmış buluşun kullanılabilmesi önceki tarihli bir patent ile kullanılmasına bağlı ise iii) buluş kamu sağlığına-millî savunmaya yararlı olacaksa; bu koşullardan birine dahil olan buluş için zorunlu lisans talep edilebilir. Zorunlu lisans, kamu yararı koşuluyla

⁶⁸ Tekinalp, a.g.e., s. 552.

⁶⁹ Begüm Gürsoy, “Gelişmişliğin Göstergesi: Marka ve Patent”, *Referans*, 3.7.2004, s. 20; Tekinalp, a.g.e., s. 549.

⁷⁰ Sevgi, a.g.m., s. 19.

⁷¹ Öztekin, a.g.m., s. 61.

⁷² Tekinalp, a.g.e., s. 582.

⁷³ Ali Necip Orta, *Patent Lisansı Sözleşmesi*, Ankara: Alkım Yayınevi, 1979, s. 16.

⁷⁴ Öztekin, a.g.m., s. 60.

alındığı durumlar hariç diğer nedenlerle alınan zorunlu lisans tekeli (inhisarî) olamaz. Zorunlu lisans kararı buluş sahibinin rızasına değil mahkeme kararına bağlıdır.

1.3.1.2 Faydalı Model (Utility Models)

Yeni buluşları korumak için verilen bir diğer tekeli koruma türü faydalı model belgesiyle sağlanmaktadır. Buluşun yeni ve sanayide uygulanabilir olması korumadan yararlanabilmek için yeterli görülmektedir.⁷⁵ Faydalı model verilmesi sürecinde araştırma ve inceleme raporları düzenlenmez ve bu korumayı elde eden buluşların korunma süresi 10 yıldır.⁷⁶ Birçok ülkede karşılaşılan bu uygulamaya sağlanan koruma süreleri ülkelere göre farklılaşabilmektedir.

Faydalı model belgesi ile patent kavramının sanayi sektöründe yaygınlaştırılması hedeflenmiştir.⁷⁷ Faydalı model belgesi daha çok iddialı olmayan buluşlar ve bütçesi-zamanı kısıtlı tüzel-gerçek kişiler için avantajlı bir koruma sağlamaktadır. Bu koruma için gerekli maliyet patente kıyaslandığında çok düşüktür ve 6 ay gibi bir sürede faydalı model belgesi elde edilebilmektedir. Faydalı model kapsamındaki buluş tekniğin bilinen durumun aşılması kriteri kapsamında değerlendirilmediğinden patente göre daha güçsüzdür. Zamanında olağan şartlar - maliyet, zaman vb.- yüzünden faydalı model belgesi altında korunan buluşlar için ilerleyen zamanlarda patent başvurusu da yapılabilmektedir.

1.3.2 Marka (Mark- Trademark)

MarkKHK'de (Markaların Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname) marka: "Bir teşebbüsün mal veya hizmetlerini bir başka teşebbüsün mal veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dahil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayınlanabilen

⁷⁵ Serap Demirdağ, "Harmonisation in European Union on Industrial Property Rights Protection Procedures: Effects on Turkey within the Framework of Customs Union", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2004, s. 6; Yalçın, a.g.e., s. 124; Dericioğlu, a.g.m.

⁷⁶ Dericioğlu, a.g.m. ; Erdem, a.g.e., s. 23.

⁷⁷ Gürsoy, a.g.m., s. 20.

ve çoğaltılabilen her türlü işaretleri içerir”⁷⁸ cümlesiyle tanımlanmıştır. Markanın ortaya çıkışında işaret ve ayırt edici nitelik olmak üzere iki unsur bulunmaktadır.

İşaret (şekille görüntülenebilme veya benzer şekilde ifade edilebilme): Türkiye’deki mevzuat aşağıdaki işaretlerin (işaretler geniş anlamıyla kabul edilmelidir) marka olmasına imkan tanımaktadır.

Kişi adları; “Dr. Oetker”, “Philip Morris”, “Koç”, “Sabancı”, “Eczacıbaşı” gibi, sözcükler (motolar, sloganlar ve reklam sloganları dahil); “seni yerim sosis”, “ikinci adresiniz” gibi, harfler; “BMW”, “AEG”, şekiller (çizim, resim, simge-sembol, amblem); sayılar; malların veya ambalajların biçimleri (üç boyutlu biçim); coca cola şişesi gibi⁷⁹, ses ve melodiler; Metro-Goldwyn şirketinin aslan kükreme sesi, Aygaz cingılı,⁸⁰ tescil edilebilir (tescil edilmiş) marka örnekleri olarak gösterilebilir. Ayrıca bazı ülkelerde renklerle ilgili örnekler de vardır. Mesela bazı ülkelerde sümbül rengi müsecceldir. Ülkemiz tescil edilecek işaretlerde renge açık tarzda yer vermemiştir. Ayrıca renk konusunda açılan bir davada Yargıtayın, firmalara renk kullanımları hakkında tekel hakkının verilmesinin doğru olmadığı yönünde kararı bulunmaktadır.⁸¹

Kanunun öngördüğü işaretler tescil edilene kadar sadece bir ses ve melodi, özel ad, bir rakam vb. olarak kalacaklardır. Tescil sonrası bu işaretler marka olarak nitelenebileceklerdir. Ayrıca yukarıda belirtilen işaretlerin kombinasyonundan da marka elde edilebilmektedir.

Ayırt edici nitelik: Ayırt edici nitelik, bir işaretin herhangi bir sebeple diğerlerinden farklı olmasını sağlayan özellikleri ve öğeleri ifade eder. Anlamsız kelimeler ve tescil edilmiş markalarla karıştırılma ihtimali olan işaretler tescil edilemez.

Markanın Fonksiyonları:

⁷⁸ Reha Poroy ve Hamdi Yasaman, *Ticari İşletme Hukuku*, Güncelleştirilmiş-Genişletilmiş 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2001, s. 302.

⁷⁹ Tekinalp, a.g.e., ss. 334-336.

⁸⁰ Esin Çamlıbel Taylan, *Marka Hakkının Kullanımıyla Paralel İthalatın Önlenmesi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001, s. 31 dp. 45-46.

⁸¹ Tekinalp, a.g.e., ss. 336-337.

Mal ve hizmetin menşeyini (kökenini-kaynağını) göstermesi işlevi: Mal ve hizmetin hangi işletmeye kime ait olduğunu (üretildiği sağlandığı) gösterir.⁸² Markanın bu fonksiyonu başlangıçta en önemli işlev olarak görülmekteydi, fakat geçen zaman içerisinde markanın bu işlevi başlıca fonksiyon olma durumundan çıkmıştır.⁸³

Garanti Özelliği: Mal ve hizmetin tutulup tutulmamasını sağlayan bir unsurdur.⁸⁴ Kişiler bir A markasının aynı ürününü farklı coğrafyalarda farklı zamanlarda, farklı yerlerde aynı kalite –standartta bulması bu işlev altında gerçekleşir.

Ayırt Etme Özelliği: Mal ve hizmetlerin diğer işletmelerin ürünlerinden ayırt etmeye yarayan yani haksız rekabeti önleyici bir özelliktir. TPE -tescil ofisleri tarafından ülke içerisinde, uluslararası anlaşmalar ile küresel boyutta- aynı veya benzer markalar tescil edilememektedir.

Reklam İşlevi: “Seçilen isabetli bir marka ile pazarın etkilenmesidir.” Marka tanındıkça reklam etkisi yaratır.⁸⁵ “Reklam fonksiyonu, müteşebbisin iyi çalışması, ticarethanenin iyi organizasyonu, malların iyi kalitesi sayesinde tanınan bir alâmeti farika [marka] yüzbinlerce lira [yüksek meblağlar] değerinde bir meta haline girebilir.”⁸⁶ Örneğin ortalama üretim maliyeti 20 doları bulan bir Nokia cep telefonunun 200 dolara satılabilmesi markanın varlığından ileri gelmektedir.⁸⁷ Yine aynı itici güç markaların satışında da göze çarpmaktadır. Örneğin satışa çıkarılan “Mudurnu Tavukçuluk”, markasına 2 trilyon TL bedel biçmişti.⁸⁸

Marka Türleri: KHK’de marka; ticaret markaları, hizmet markaları, garanti markaları ve ortak markayı ifade eder.

⁸² Uğur Yalçın ve Erdoğan Karahmet, “Sınai Mülkiyet Hakları, Gümrük Birliği ve Yürürlüğe Giren Yeni Mevzuat”, Türkiye - Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği 1996 Yılı Uygulama Semineri, 30 Kasım - 1 Aralık 1996, İstanbul: Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği İstanbul Şubesi, 1997, s. 66; Haydar Arseven, *Nazari ve Tatbiki Alâmeti Farika Hukuku*, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1951, s. 7; Taylan, a.g.e., s. 34.

⁸³ Taylan, a.g.e., s. 34; Arseven, a.g.e., s. 7.

⁸⁴ Yalçın ve Karahmet, a.g.m., s. 66.

⁸⁵ Tekinalp, a.g.e., s. 347.

⁸⁶ Arseven, a.g.e., s. 9.

⁸⁷ “Markanın Gücü Kayseri’de”, *Finansal Forum*, 25.05.2004, s. 2.

⁸⁸ “Mudurnu Markası 2 Trilyona Satılıyor”, *Referans*, 3.11.2004, s. 3.

Bireysel Marka (Ferdî Marka): “Bireysel markada tayin edici unsur marka üzerindeki mutlak hakkın bir veya birkaç kişiye ait olması ve bu kişilerin iştirak ve müşterek mülkiyet hükümleri dahilinde marka üzerinde mutlak hak sahibi olmaları ve bütün hakları kullanmalarındır.” Ferdî marka adı MarkKHK’de geçmemekle birlikte sistem bireysel marka üzerine kurulmuştur.⁸⁹

Ticari Marka: Ticari marka yönetmelikte; “Bir işletmenin üretimini ve/veya ticaretini yaptığı malları, başka işletmelerin mallarından ayırt etmeye yarayan simgedir” diye tanımlanmıştır.⁹⁰

Garanti Markası: “Garanti markası, marka sahibinin kontrolü altında bir çok işletme tarafından o işletmenin ortak özelliklerini, üretim usullerini, coğrafi menşelerini ve kalitesini garanti etmeye yarayan işarettir” cümlesiyle MarkKHK’nin 54. maddesinde tanımlanmıştır. Örneğin Woolmark markası (işareti), uluslararası yün birliği şartları yerine getirildiğinde birlikten izin alınarak kullanılabilir. TSE’de bir garanti markası olarak örnek gösterilebilir.⁹¹

Hizmet Markası: İşletmeler ürettikleri mallar dışında sağlık-turizm, sigorta gibi hizmetleri de piyasaya sunar. Kısacası hizmet markası işletmelerin sundukları bu hizmetlerin diğer işletmelerin hizmetlerinden ayırt edilmesine yarayan işarettir.

Ortak Marka: Birden çok işletmeden oluşan grup tarafından kullanılan işarettir. Ortak marka mensubu işletmelerin mal ve hizmetlerini diğer işletmelerin mal ve hizmetlerinden ayırt etmeye yarar.

Marka koruması başvuru tarihinden başlamak üzere 10 yıldır. Bu süre 10’ar yıllık sürelerle uzatılabilir. Tescil tarihinden itibaren 5 yıl içinde kullanılmayan markalar ise iptal edilir.⁹²

Markanın devri ve lisans verilmesi: Tescilli bir marka başkasına devir edilebilir, miras yolu ile geçebilir ve kullanma hakkı lisans konusu olabilir. Marka devri, tescil edilmiş olan mal ve hizmetlerin bir kısmını veya tümünü kapsayacak

⁸⁹ Tekinalp, a.g.e., s. 342.

⁹⁰ Zafer Saka, *Ticaret Hukuku*, İstanbul: Beta Yayınları, 1998, s. 196.

⁹¹ Tekinalp, a.g.e., ss. 342-343.

⁹² M. Kaan Dericioğlu, “Türkiye’de ve Avrupa Topluluğu’nda Markaların Korunması”, *M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96, s. 67; Esener ve Yarsuvat, a.g.e., s. 199.

şekilde yapılabilir. Ayrıca marka devir işlemi işletmeden ayrı veya birlikte de yapılabilir. Tescilli bir markanın kullanım hakkı, tescil edildiği mal ve hizmetlerin bir bölümü veya tamamı için lisans sözleşmesine konu olabilir.

Tescil edilen markalar üzerinde genelde ® simgesi –registered’dan gelmektedir. Bu harfin kullanımı marka yetkilisinin inisiyatifinde olmasına rağmen caydırıcılık etkisi doğurduğundan birçok marka üzerinde görülmektedir. Ayrıca sadece tescillidir kelimesinin kullanıldığı örneklere de rastlanmaktadır.

1.3.3 Know – How

Know-how’un ortak bir görüş tarafından desteklenen kesin bir tanımı bulunmamakla birlikte yine de hemen hemen konuyla ilgili yorum yapan kişilerin genellikle aynı çizgide yürüdüklerini söyleyebiliriz. Stumpf ve Ali Necip Ortan’a göre know-how fikrî hak olarak korunmamış bilgidir. Genellikle sır niteliğindeki – fakat sır niteliği taşıması zorunlu olmayan- teknik bilgi yanında, ticarî ve işletme ekonomisiyle ilgili bilgi ve deneyimler olarak görülmektedir.⁹³ Ülkemizde aynı terim için yapılan görüşlerin çoğunluğunda ise; saklı kaldığı sürece anlamı olan bilgilerin know-how olarak değerlendirilebileceği yönündedir.⁹⁴

İşletmeler iktisadî faaliyetleri sürecinde kârlarını yüksek tutma amacındadırlar. Bu yüzden birçok konuda uzun zaman ve yüksek maliyet sonucu kazanılan bilgi ve deneyimler işletmeler tarafından know-how sözleşmesiyle elde edilmektedir.⁹⁵ Know-how sözleşmesini bu bağlamda ekonomik gelişme sonucu ortaya çıkan bir sözleşme olduğunu söyleyebiliriz.⁹⁶ Türkiye’de know-how ile ilgili özel bir yasal düzenleme bulunmamasına rağmen bu türdeki bilgilerin korunması TTK (Türk Ticaret Kanunu) ve BK (Borçlar Kanunu) gibi genel hükümler çerçevesinde sağlanmakta ve gerektiğinde ceza davaları şeklinde de görülmektedir.

⁹³ Tufan Ögüz, *Know-How Sözleşmesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001, ss. 8-9.

⁹⁴ DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara: 1995, s. 131, <http://ekutup.dpt.gov/hukuk/oik438.pdf>, (10.10.2004); M. Kaan Dericioğlu, *Fikri Haklar Bülteni-1*.

⁹⁵ Ögüz, a.g.e., s. 2.

⁹⁶ Şener Akyol, *Know-How, Management, Joint Venture ve Büyük Çaplı İnşaat Sözleşmeleri*, İkinci Fasikül, İstanbul: Afa Matbaacılık, 1997, s. 3; Ögüz, a.g.e., s. 1.

2. Bölüm

FİKRÎ HAKLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE ULUSLARARASI ANLAŞMALAR KONUSU OLMASI

2.1 Eser Sahibi Hakkının Tarihsel Gelişimi

İlk ve Orta Çağ uygarlıkları devrindeki eser sahiplerinin eserlerinden doğan hakları ile ilgili çok kesin ve fazla bilgi elde etme imkanı bulunmamaktadır. Öyleki zamanın olağan şartlarının bu konu (eser sahiplerinin hakları) hakkında ilerleme sağlanmasına olanak vermediği düşünülmektedir.

Eski uygarlıklarda fikir ürünü olan eser, cisimlendiği maddeden farklı niteliğe sahip değildi. Eser sahibinin ne maddî ne de manevî hakları söz konusuydu. Öyleki şiir kitabı satın alan bir kişi şiirlerin de sahibi kabul edilmekteydi.⁹⁷ Bu çağlar içerisinde eser üzerinde mutlak bir hak bulunduğunun ve bu hakkın zedelenmesinin ahlâka aykırı olduğu görüşüne de rastlanabilir. İntihalin de Roma'da hırsızlık olarak değerlendirildiği görülmüştür.⁹⁸ Ayrıca isteyen herkesin istediği herhangi bir eseri kopya edebildiği⁹⁹, eser sahiplerinin maddî kazançlar sağladıkları da bilinmektedir.¹⁰⁰

2.1.1 İmtiyazlar Dönemi

Matbaanın icadı fikir ürünlerinin yani bu konuya dahil olanların çıkarları bakımından büyük bir devrim sayılmaktadır. Artık eskiye oranla çoğaltılması kolaylaşan fikir ürünü eser ekonomik değere kavuşmuştur.

Matbaalarda eserlerin ilk basımı için yüksek maliyetler gerekmektedir. Fakat ilk basım sonrası kopyalama işlemi ise ucuza mâl olmaktadır. Bu ilk baskıdan yararlanıp kâr etmek isteyenlerin önüne geçmek, ilk baskıyı yapan matbaacıları teşvik etmek için bazı imtiyazlar verilmiştir. Bu imtiyazlar basım yapan kişilerin

⁹⁷ Erel, a.g.e., s. 16.

⁹⁸ Ayiter, a.g.e., s. 16.

⁹⁹ Erel, a.g.e., s. 16.

¹⁰⁰ Ayiter, a.g.e., s. 16.

haklarına yönelik olduğundan eser sahibinin matbaacıyla olan alışveriş ilişkisine değinilmemekteydi.¹⁰¹ Fakat imtiyazlar zamanla matbaacının mülkiyet sahibi olarak görüldüğü aşamaya ulaşmıştır. İmtiyaz sahipleri İngiltere’de “owner of copy” olarak nitelendirilmiştir.¹⁰² Günümüz modern anlamıyla eser sahibinin maddî ve manevî haklarını belirten Copyright terimi ise o günler için sadece matbaacının basım ve teksir haklarını ifade etmek için kullanılıyordu.¹⁰³ Bu dönemde matbaacılara verilen imtiyazların yanında sınırlı da olsa eser sahiplerine de imtiyazların verildiği görülmektedir. Tarihte yazarlara verilen ilk imtiyaz Sabellicus’a 1486 yılında Venedik Tarihi isimli eserinden dolayı verilmiştir.¹⁰⁴ Verilen yazar imtiyazları ya da matbaa imtiyazları eser sahiplerinin yeterli derecede korunmasına olanak sağlamamakta, eser sahibine verilen ücretler de kişinin hakkı olarak değil, bir lütuf, bir ihsan olarak görülmekteydi.¹⁰⁵

2.1.2 Kanunlaştırma Hareketleri

İngiltere’de yayınevi mülkiyetini tanıyan 1665 Licencing Act (Lisans Verme Kanunu) ilk yasal düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır ki bu düzenleme çerçevesinde kitap basan herkes kitabın içinde Hristiyanlığa, Anglikan klisesi doktrinine, devlete, ahlâk ve adaba aykırı birşey bulunmadığına dair Licensor belgesini basmaya mecbur kılınmıştır.¹⁰⁶ Bu yasa 1694 yılında John Locke’un basın ve düşünce özgürlüğü ile ilgili fikirlerinin etkisi ile yürürlükten kalkmıştır. Modern anlamda eser sahibine haklar sağlayan ilk kanun İngiltere’deki 3 maddelik 1709 Act of Anne (An Act for the Encouragement of learning by vesting the copies of printed books in the Authors or Purchasers of Such Copies during the times therein mentioned) yasasıdır. Bu yasa ile kitabın yazarına veya mirasçısına, kitabın yayınlanmasından itibaren 14 yıl süreyle kitabı basmak, yeni baskılar yapmak konusunda tekeli yetkiler sağlanmıştır.¹⁰⁷ Eser sahibinin hakları (Copyright) olgusu

¹⁰¹ Ayiter, a.g.e., ss. 17-18.

¹⁰² Tekinalp, a.g.e., s. 93; Ayiter, a.g.e., s. 19; Erel, a.g.e., s. 17.

¹⁰³ Erel, a.g.e., s. 17; Tekinalp, a.g.e., s. 93.

¹⁰⁴ Ateş, a.g.e., s. 35; Erel, a.g.e., s. 17

¹⁰⁵ Gökyayla, a.g.e., s. 32.

¹⁰⁶ Özlem Duyar, “Dünya’da ve Türkiye’de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları”, **Dünya’da ve Türkiye’de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları**, İnceleme Yarışması, İstanbul: YASED Yayınları No:40, 1992, s. 142; Ayiter, a.g.e., s. 20.

¹⁰⁷ Ayiter, a.g.e., ss. 20-21.

ilk olarak İngiltere’de başlamasına rağmen Fransız ihtilali sonrası oluşan ortamda en gelişmiş düzenlemenin Fransa’da yaşandığı görülmüştür.¹⁰⁸

Kısaca şunu belirtmekte yarar vardır; fikir ürünlerinin korunması matbaanın icadıyla yayıncılara verilen imtiyazlarla başlamış, daha sonra yazarlar korunmaya başlamış, ilerleyen zamanlarda heykeltraşlar, hakkâklar, musiki – tiyatro eserleri düzenlemelere konu olmuştur. Kanunlaştırma hareketlerinde göze çarpan bir diğer önemli konu da bütün bu girişimlerin eser sahiplerinin haklarını düzenlemekten çok, fikir ürünü olan eserlerin başkaları tarafından iktisaden yararlanmasını engellemek amacıyla yapılmış olmasıdır.

2.1.3 Uluslararası Anlaşmalar

Ulusal kanunlar eser sahiplerinin haklarını millî sınırlar içinde düzenlerken haberleşme ve ulaştırma araçlarının hızla gelişmesi uluslararası anlaşmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu konuda ülke çıkarlarını düşünen kültür düzeyi yakın olan İngiltere-Fransa kendi aralarında ikili anlaşmalara gitmişlerdir. Bu ikili anlaşmalar ile kendi vatandaşlarının fikrî haklarını (eserler ve buluşlar) karşılıklılık esasına dayanarak her iki ülkede de korumuşlardır. Fakat fikir ürünlerinden serbestçe yararlanmayı uman ülkeler ise anlaşma ortamına girmekten kaçınmışlardır.¹⁰⁹ İkili anlaşmalardan zaman içerisinde istenen sonucun elde edilememesi nedeniyle 1886 yılında Bern Sözleşmesi imzalanmıştır.

2.1.3.1 Bern Sözleşmesi (The Bern Convention for the Protection of Literary and Artistic Works -Edebi ve Artistik Eserlerin Himayesi Hakkında Bern Sözleşmesi)

1886 yılında 10 Avrupa devletinin katılımıyla Bern Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme ile fikir ürünlerinin (fikir ve sanat eserlerinin) korunması için tüzel kişiliğe sahip Bern Birliği kurulmuştur. Sözleşmenin amacı üye ülkelerde yeknesak bir koruma sağlamaktan ziyade, üye ülkelerde asgari kuralları içeren etkin korumanın sağlanması ve fikir ürünleri yaratımının teşvik edilmesidir.

¹⁰⁸ E. Hirsch, *Hukukî Bakımdan Fikrî Sây: Nazarî Esaslar Sınâf Haklar*, Birinci Cilt, Çeviren: V. Cernis, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 162, 1942, s. 71; Ayiter, a.g.e., s. 21.

¹⁰⁹ Erel, a.g.e., s. 18; Öztrak, a.g.e., ss. 6-7.

Bern Sözleşmesi eserler için üç ilke sunmaktadır.¹¹⁰ i) Ulusal işlem ilkesi (national treatment): Ulusal işlem ilkesine göre sözleşme kapsamında korunan eser sahipleri, Birliğe dahil ülkelerde, o ülke vatandaşları ile eşit muamele görürler. ii) Otomatik koruma ilkesi: Otomatik koruma ilkesine göre üye ülke eserlerinin diğer üye ülkelerde korunma kapsamına girmesi için formalite şartlarının bulunmamasını içerir. iii) Bağımsız koruma ilkesi: Bağımsız koruma ilkesiyle üye ülkelerde sağlanan koruma sürelerinin belli standartların altına düşmemesi amaçlanmıştır. Bu üç ilkeyle eserlerin asgari düzeyde korunması hedeflenmiştir.

Bern Sözleşmesi günümüze kadar birçok değişikliğe uğramıştır. Türkiye Bern Sözleşmesine ilk kez 1951 yılında 26 Haziran 1948 tarihli metni kabul ederek taraf olmuştur. Bununla birlikte, ülkemiz 1995 yılında 24 Temmuz 1971 Bern Sözleşmesi metnini de kabul etmiştir. 31 Ocak 2005 itibariyle 158 üyeli bir sözleşmedir.

2.1.3.2 Amerika Kıtasındaki Sözleşmeler

Yedi Güney Amerika ülkesinin katıldığı Montevideo Sözleşmesi 1889 yılında imzalanmıştır. Bu sözleşmeyi 1902 Mexico, 1906 Rio de Janeiro, 1910 Buenos Aires, 1911 Caracas, 1928 Havana ve 1946 Washington Sözleşmesi takip etmiştir.¹¹¹

2.1.3.3 Eser Sahipliği Evrensel Sözleşmesi

Amerika kıtasındaki düzenlemelerle Avrupa kıtasındaki (Bern Birliği) düzenlemeleri uyumlaştırmak amacıyla UNESCO'nun öncülüğünde Cenevre'de toplanan konferans sonucu 6 Eylül 1952 yılında Eser Sahipliği Evrensel Sözleşmesi (Universal Copyright Convention - UCC) imzalanmıştır.

Bu sözleşme kapsamından faydalanabilmek için bazı formaliteler yerine getirilmek zorundadır. Bu formaliteler gerçekleştirilince © harfi kullanılır. Bu sembol eser hakkının saklı olduğunu gösterir. Sembol eser sahibinin ismi ve eserin ilk basım tarihi ile birlikte kullanılır. Örneğin © 2003 by Hartleigh Ltd. Türkiye bu sözleşmeye katılmamıştır.

¹¹⁰ Ateş, a.g.e., s. 43.

¹¹¹ Gökyayla, a.g.e., s. 38; Öztrak, a.g.e., ss. 8-9; Dardağan, a.g.e., s. 21.

2.1.3.4 Roma Sözleşmesi

İcracı sanatçıların, yapımcıların ve yayın kuruluşlarının korunmasına dair – komşu haklar- sözleşme 26 Ekim 1961’de yapılmıştır. Bern Sözleşmesi gibi bir birlik oluşturamamıştır. UCC’deki (Universal Copyright Convention -Eser Sahipliği Evrensel Sözleşmesi) gibi belli formaliteleri yerine getirenler (P) sembolünü kullanabilirler. Türkiye 1995 yılı 4116 sayılı kanun ile bu sözleşmeyi kabul etmiştir.¹¹² 31 Ocak 2005 itibariyle 79 üyeli bir sözleşmedir.

2.2 Sınaî Hakların Tarihsel Gelişimi

Sınaî hak korumasının ya da konumuzun ana odağı olan marka ve buluşların ilk kullanımları hakkında kesin bilgilere ulaşmak güçtür. Çeşitli kaynaklarda farklı değerlendirmelerle karşılaşılabilmektedir. Markanın başlangıcını eski çağlarda yapılmış eşyaların üzerine konulan işaretlere; buluş başlangıcını da aynı zamanlara götüren açıklamalar vardır. Fakat gene de yaygın görüş bu hakların Orta Çağ sonlarında ve Avrupa kıtasında başladığı-geliştiği yönündedir.

Patent konusunda dünyadaki ilk yasal düzenleme 1474 yılında Venedik’te uygulanmıştır.¹¹³ Asıl ilerleme ise İngiltere topraklarında yaşanmıştır. İngiltere’de krallık sınaî girişimcilere imtiyaz (monopoly patents) tanımaktaydı. Fakat bu ayrıcalıkların verilmesi zamanla şekil değiştirmeye, anlamını yitirmeye başlamıştır. Öyleki bu imtiyazlar zorunlu gıda ürünleri için bile verilmeye başlamıştır. İktisadî gelişme için başlatılan bu imtiyazlar zamanla ters etki göstermeye başlamıştır. Bu yüzden 1624 yılında Antimonopol yasası [bazı kaynaklarda 1623 yılı ve yasa ismi olarak “Act of Monopolies” ve “Statute of Monopolies” geçmektedir] çıkarılmıştır.¹¹⁴ Bu düzenleme yani İngiliz Tekel Kanunu buluşların koruma kapsamına alınabilmesini; buluşun İngiltere açısından yeni olması, devlete yarar sağlaması gibi koşullara bağlamıştır. Ayrıca düzenleme ile patentin süresi 14 yıl olarak belirlenmiştir. İngiliz sistemini esas alan Amerika patent sistemini 1790

¹¹² Tekinalp, a.g.e., s. 80.

¹¹³ Halil Çelik, “Küreselleşme Sürecinde İlaç Endüstrisi ve Patent Koruması Türkiye Uygulaması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi (Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2000, s. 57.

¹¹⁴ Ali Sait Yüksel, **Patent ve Lisans Sözleşmesi Hukuku**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını No:471, 1989, s. 5.

yılında kurmuştur. Bu düzenlemeleri takiben Fransa 1791, Rusya 1815, İtalya 1864, Almanya 1877 ve Japonya 1885 yılında patent konusunda düzenlemelere gitmişlerdir.¹¹⁵

Marka konusuna gelince, ayırdedici işaret olan marka ilk başlarda (ilk çağlarda) müteşebbisin imzası olarak uygulanmış olup ilerleyen zamanlarda (orta çağlarda) ise ticarethaneye aidiyeti göstermeye başlamıştır.¹¹⁶ Bu konudaki ilk düzenlemeler haksız kullanımları önlemek amacıyla İngiltere ve ABD’de yapılmıştır. “Üretim ve Ticari Markalar Hakkındaki Mevzuat” adıyla 1857 yılında Fransa’da yürürlüğe giren mevzuat dünyadaki ilk yasal uygulamalardan birisidir.¹¹⁷

2.2.1 Uluslararası Anlaşmalar

Fikir ve sanat eserleri kapsamında uluslararası düzenlemelerin yapılmasının nedenleri burada da karşımıza çıkmaktadır. Haberleşme ve ulaştırma araçlarının gelişmesi uluslararası anlaşmaların yapılmasını gerekli kılmıştır.

2.2.2 Paris Sözleşmesi (Paris Convention for the Protection of Industrial Property -Sınai Hakların Korunmasına İlişkin Paris Sözleşmesi)

Paris Sözleşmesi 1883 yılında (11 ülke arasında) sınai haklar konusunda imzalanan ilk uluslararası sözleşmedir. Buluşlar, faydalı modeller, endüstriyel tasarımlar, markalar, ticaret ünvanları, coğrafi işaretler ve haksız rekabet ile ilgili hükümler konusunu oluşturmaktadır. Bu sözleşmenin iki önemli ilkesi vardır.

Ulusal İşlem İlkesi (National Treatment): Ulusal işlem ilkesine göre bir üye ülke kendi vatandaşları için uyguladığı sınai hak korumasının aynısını diğer üye ülke vatandaşlarına da uygulamak zorundadır.¹¹⁸ Yani Fransa Patent Enstitüsü kendi vatandaşlarına yaptığı muamelelerin aynısını Türk vatandaşlarına da yapmak

¹¹⁵ Alkan Soyak, *Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi*, ss. 3-4, [http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/fikri-sinai-mulkiyet\(alkan\).pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/fikri-sinai-mulkiyet(alkan).pdf), (10.01.2005).

¹¹⁶ Arseven, a.g.e., ss. 2-3.

¹¹⁷ Yalçiner, a.g.e., s. 6.

¹¹⁸ Erdoğan Karaahmet, “Sınai Mülkiyet Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Anlaşmalar”, *M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96, s. 5; TPE, *Sınai Haklar ile İlgili Uluslararası Anlaşmalar ve İlişkiler*, Ankara: TPE Yayını, 2002, s. 6; DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 52; Dericioğlu, *Fikri Haklar Bülteni-1*.

zorundadır. Örneğin bir ülke kendi vatandaşlarına patent için 20 yıl koruma, düşük ödemeler sunarken diğer üye ülkelerin buluş sahiplerine 15 yıl koruma yüksek ödemeler öne süremez.¹¹⁹ Paris Sözleşmesine üye olmayan ülke vatandaşları, üye ülkelerden birinde ikamet etmesi veya gerçek ve etkin bir sanayi veya ticari kuruluşu sahip olması şartıyla bu muameleden yararlanabilir.¹²⁰

Rüçhan Hakkı İlkesi: Sınai hak elde etmek isteyen bir kişi hangi ülkede koruma istiyorsa o ülkenin belirlemiş olduğu şartlar doğrultusunda başvurusunu yapmak zorundadır. Birden fazla ülkede hak elde etmek isteyen kişi, bu durumda çeşitli nedenlerden dolayı koruma istediği bütün ülkelere aynı anda başvuru yapma imkanına sahip olamayacaktır. Çünkü her bir başvuru; ücretlerin yatırılması, vekil atanması ve çeviri (başvurunun) yapılması gibi koşulların yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla kişiler sınai hak taleplerini başlangıçta bir ülkeye yapmaktadırlar. Bu yüzden başvuru sahiplerinin gerekli şartları getirebilmesi ve hangi ülkelerde koruma isteyip istemeyeceklerine karar verebilmesi için rüçhan hakkı adı verilen ek süreler sağlanmıştır. Bu süre ilk başvuru tarihinden başlamak üzere patent ve faydalı model başvuruları için 12 ay, marka başvuruları için 6 ay olarak belirlenmiştir.

Bu süreler içinde rüçhan hakkından faydalanılması halinde, başvuru yapılan (ilk başvuruyu takip eden) ülke(ler) yenilik araştırmasını ilk başvuru ülkesindeki tarihi baz alarak yapacaktır. Yani ilk başvuru sonrası üçüncü kişilerin başvuruları karşıt referans olarak gösterilemez. Başvuru sahipleri rüçhan hakkından faydalanabilmek için yaptıkları ilk başvurunun hemen arkasından rüçhan başvurusu yapma, ödemelerde bulunma (rüçhan belgesi ücreti) gibi bazı formaliteleri yerine getirmek zorundadır.¹²¹

Paris Sözleşmesi imzalandığı tarihten bu yana bazı değişikliklere uğramıştır. Türkiye Paris Sözleşmesine ilk defa 1925’de üye olmuş, 1956’da Londra Tadil Metnine, 1976 Stokholm Tadil Metnine, 1 Şubat 1995’ten itibaren de Stokholm Tadil Metnine taraf olmuştur. 31 Ocak 2005 itibariyle 169 üyeli bir sözleşmedir.

¹¹⁹ Yalçiner, a.g.e., s. 45.

¹²⁰ Karaahmet, a.g.m., s. 5; TPE, a.g.e., s. 6.

¹²¹ Yalçiner, a.g.e., ss. 45-47.

2.2.3 Markaların Uluslararası Tesciline İlişkin Madrid Anlaşması (Madrid Agreement Concerning The International Registration of Marks)

Paris Sözleşmesine göre bir marka sahibi diğer ülke(ler)de de korumadan faydalanabilmek için koruma istediği ülke(ler)de de tescil işlemini yaptırmak zorundaydı. Fakat bu durum zaman ve masraf kaybına yol açmaktaydı. Bu yüzden marka başvurusunda bulunacak kişilere ve ülke ofislerine kolaylık sağlamak amacıyla 1891 yılında Madrid Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla kendi ülke ofislerine marka başvurusu yapan kişilerin diğer üye ülkelerde de kolayca marka tescili sağlamaları hedeflenmiştir. Fakat beklenen sonuç sağlanamamıştır.

2.2.4 Madrid Anlaşmasının Uygulanmasına İlişkin Madrid Protokolü

Madrid Anlaşması'ndan beklenen sonucun alınamaması yüzünden 1989 yılında bu anlaşmayı tamamlayıcı nitelikte "Markaların Uluslararası Tescili Hakkındaki Madrid Anlaşmasına İlişkin Madrid Protokolü" imzalanmıştır. Her iki düzenlemenin amacı markaların uluslararası tesciline ilişkin olup Madrid Protokolü Madrid Sözleşmesi'nin ağır gelen zorunluluklarını ortadan kaldırmıştır. Ayrıca bu Protokol ile hem işlemlerin hem de maliyetlerin azalması sağlanmıştır. Madrid protokolü 1 Nisan 1996'da yürürlüğe girmiştir. Madrid Protokolüyle uluslararası tescil elde etmek isteyen bir kişi kendi ofisine (menşe ofis) başvuruda bulunur ve menşe ofis başvuruyu şekli yönünden inceler, uygun ise WIPO'ya gönderir. Burada da bazı incelemelere tabi olan başvuru koruma istenen ülke ofislerine iletilir. Ülke ofisleri başvuruyu kendi mevzuat hükümlerine göre inceler ve uygun görülen başvurular kabul edilir. Uluslararası tescil kazanan markalar 10 yıllık koruma süresi kazanırlar.¹²²

Bu sistem doğrultusunda başvuru yapma hakkı üye ülke vatandaşları dışında, üye ülkelerin herhangi birinde sınai veya ticarî işletmesi bulunan kişilere de açıktır. Türkiye'nin bu protokole katılımı 05.08.1997 tarih ve 97/9731 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygun görülmüş olup Türkiye açısından 1 Ocak 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 31 Ocak 2005 itibarıyla 66 ülke üyesidir.

¹²² Yalçınar, a.g.e., ss. 57-60.

2.2.5 Topluluk Markası Hakkında Konsey Tüzüğü

Topluluk markası oluşturma çalışmaları 1980’de başlamış ve 1988’de bir Tüzük Taslağı hazırlanmıştır. Fakat Topluluk Marka Ofisi’nin hangi ülkede olacağı ve sistemin çalışmasının hangi dil ile işleyeceği üzerine çıkan anlaşmazlıklar çalışmaların bir süreliğine sonuçsuz kalmasına yol açmıştır. 1993 yılında Hükümet Başkanları arasında yapılan görüşmelerde Ofisin (Office for Harmonization in the Internal Market – OHIM) İspanya’da faaliyet görmesine ve İspanyolca, İngilizce, Almanca, Fransızca ve İtalyanca’nın çalışma dili olmasına karar verilmiştir. Ofis 1 Ocak 1996 yılında faaliyete başlamıştır.¹²³

Bu tüzük sayesinde tek tescil ile Avrupa Topluluğu’nun tümünde geçerli olabilecek marka sağlanabilmektedir.¹²⁴ Bu şekilde tescil edilen bir markanın ulusal düzenlemelerden ayrı olarak yeknesak biçimde korunması amaçlanmıştır.¹²⁵ Koruma süresi 10 yıl olarak belirlenmiştir ve bu süreler yenilenebilmektedir.

Topluluk markası talebi OHIM’e veya herhangi bir üye devlet ofisine belirlenen dillerde yapılabilir. Üye devletlerden birinde tescili mümkün olmayan işaretler için topluluk markası koruması sağlanamaz. Topluluk markası özellikle küresel şirketlere zaman ve maliyet avantajı sağlamaktadır.¹²⁶

OHIM nezdinde marka tescil imkânı Topluluk vatandaşı dışındakilere de açıktır. Bu bağlamda Paris Sözleşmesine taraf ya da WTO’ya üye ülke vatandaşları ile Avrupa Topluluğu veya Paris Sözleşmesine taraf bir devlette ikamet eden ve/veya işletmesi bulunan kişiler de bu sistemden yararlanabilir.¹²⁷ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları da ülkemizin Paris Sözleşmesine ve WTO’ya taraf olması sebebiyle OHIM’e Topluluk Markası başvurusunda bulunabilmektedir.¹²⁸

¹²³ Sabih Arkan, *Marka Hukuku*, Birinci Cilt, Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 520, 1997, s. 5.

¹²⁴ İlhan Yılmaz, “Avrupa Topluluğunda Fikri ve Sınai Haklar”, *M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96, s. 40; Juan Suarez Martin, “AB’de Marka Sistemi, Ofis Öncesi Hazırlıklar”, *Avrupa Birliği’nde Marka ve Tasarım Koruma Yolları Semineri, 23-24 Haziran 2003*, İstanbul, İTO Yayınları, 2003, s. 58; Arkan, a.g.e., s. 6; Taylan, a.g.e., s. 29.

¹²⁵ Arkan, a.g.e., s. 6.

¹²⁶ Taylan, a.g.e., ss. 29-30.

¹²⁷ Arkan, a.g.e., s. 6.

¹²⁸ Taylan, a.g.e., s. 30 dp. 37; Dericioğlu, *Fikri Haklar Bülteni-1*; Arkan, a.g.e., s. 6.

2.2.6 Patent İşbirliği Antlaşması (Patent Cooperation Treaty -PCT)

Buluş sahibi kişiler icatlarının birden fazla ülkede korunmasını istediklerinde yapacakları ilk iş teker teker diğer ülke ofislerine de başvuru yapmaktır. Fakat her ülke için yapılacak ayrı başvurular için ayrı ayrı dosyalama işlemleri ve araştırma - inceleme ücretleri gerekmektedir. Bu şekilsel işlemleri ve maliyetleri azaltmak için 1970 yılında Patent İşbirliği Antlaşması PCT imzalanmıştır. Antlaşma ile bölgesel patent sistemi kurulmuş olup ulusal patent ofisine yapılacak tek bir uluslararası patent başvurusu ile üye ülkelerde koruma elde edilebilmektedir.

Bu antlaşmanın temel amacı; "...birden fazla ülkeye yapılacak patent başvurularının araştırma ve inceleme işlemlerinin uluslararası otorite olan kuruluşlardan herhangi birinde yapılmasını ve bu şekilde hazırlanan raporların daha sonra başvurunun yapıldığı ülkenin yetkili ofisi tarafından değerlendirilerek patent verilmesini sağlamaktır." Bu sayede hem antlaşmaya taraf ülke ofislerinin hem de başvuru sahiplerinin araştırma – inceleme işlemleri için harcadıkları zaman, emek ve para azalmaktadır.¹²⁹ Bu anlaşmanın bir diğer önemli yararı herbir ülkeye tek tek yapılacak başvurulardaki başvuru yapma, vekil atama, çeviri yapma ve ücret ödeme gibi konularda sürelerin sekiz ila on iki ay uzatılabilmesidir.¹³⁰

PCT sistemi ile uluslararası patent başvurusu üye ülke vatandaşları veya burada ikamet edenler tarafından yapılabilir. Ayrıca başvuru, üye ülkenin patent ofisine yapılabileceği gibi WIPO'ya da yapılabilir.

Kısacası PCT güvenli, basit ve avantajlı bir sistem sağlamaktadır.¹³¹ Bu da üçüncü ülkelerdeki patent başvurularının artmasını kolaylaştırıcı etki sağlar. Türkiye'nin söz konusu antlaşmaya katılımı 7.7.1995 tarih ve 4115 sayılı kanunla onaylanmış olup, antlaşma Türkiye açısından 1 Ocak 1996'da yürürlüğe girmiştir. 31 Ocak 2005 tarihi itibarıyla üye sayısı 125'dir.

¹²⁹ Yalçınar, a.g.e., s. 51.

¹³⁰ Karaahmet, a.g.m., s. 6; DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 60; Dericioğlu, Fikri Haklar Bülteni-1; TPE, a.g.e., s. 18.

¹³¹ Francis Gurry, "The World Intellectual Property Organization and the Patent Cooperation Treaty (PCT)", Patent Sistemleri ve Patent Ofis Organizasyonları Sempozyumu, 12 – 13 Ekim 1992, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No: 271, 1992, s. 9.

2.2.7 Avrupa Patent Sözleşmesi (European Patent Convention - EPC)

1973 yılında Münih'te imzalanan EPC (European Patent Convention) 1977 yılında yürürlüğe girmiş ve bu doğrultuda 1978'de Avrupa Patent Ofisi - EPO (European Patent Office) kurulmuştur.¹³² Avrupa Patent Sistemi olarak da adlandırılan Avrupa Patent Organizasyonu'nun amacı bir başvuruyla koruma istenilen ülkeler adına tek bir merkezden patent verilmesini ve ortaya çıkabilecek sorunlarda da ortak merkezin çözüm noktası olmasını sağlamaktır.¹³³

Avrupa Patenti geçerlilik süresi (20 yıl), koruma çerçevesi ve geçerlilik şartları gibi konular dışında her üye devletin kendi ulusal hükümlerine bağlıdır. Kısacası Avrupa Patenti ortak bir koruma hakkı olarak görülmemelidir. Elde edilen bu patent üye ülkelerde otomatik olarak ve aynı hükümlere bağlı olacak şekilde korunmamaktadır.¹³⁴

Bu sistem altında buluş tek bir dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca) başvuru ve tek bir dilde yenilik araştırması ile tüm üye ülkelerde korunacak bir patent elde edilebilmektedir.¹³⁵ Yani Avrupa Patent Sistemi ile buluşların üye ülkelerde korunması basitleşmekte, ucuzlamakta ve buluşun etkisi artmaktadır.¹³⁶ Bu sistemin üyelerinin AT'ye (Avrupa Topluluğu) dahil olmayan ülkeleri de kapsadığı ve AB (Avrupa Birliği) kuruluşu olmadığı bilinmelidir.

Türkiye bu sözleşmeye 1 Kasım 2000 tarihinden bu yana taraftır. Türk vatandaşları bu sözleşme kapsamında başvurularını EPO'nun (Avrupa Patent Organizasyonu) Münih'teki merkezine, Lahey veya Berlin Ofisine ya da TPE'ye yapabilmektedir. 24 Mart 2005 tarihi itibarıyla 30 üyeli bir sözleşmedir.

¹³² York Busse, "The European Patent Organization an Overview", **Patent Sistemleri ve Patent Ofis Organizasyonları Sempozyumu, 12 – 13 Ekim 1992**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No: 271, 1992, s. 31.

¹³³ Yalçınar, a.g.e., s. 62.

¹³⁴ DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s. 65.

¹³⁵ Deniz Ilgaz, "Avrupa Patent Sistemi İçinde Avrupa Topluluk Patentinin Yaratılması", **Öneri Dergisi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı: 16, 2001, s. 160; Busse, a.g.m., s. 32.

¹³⁶ DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, s. 65.

2.2.8 Topluluk Patent Sözleşmesi (Community Patent Convention – CPC)

Avrupa Patent Sözleşmesi ile Avrupa Patenti verilmesi usulü ortak kurallara bağlanmış olup esasla ilgili uygulamalar üye ülkelerin farklı ulusal hükümlerine bırakılmıştır. Bu esasa ilişkin ayrılıklar Avrupa ülkelerinin kuruluş amacının ilkelerine - malların serbest dolaşımı, rekabet - ters düştüğünden 1975 yılında Lüksemburg Sözleşmesi (Topluluk Patenti Sözleşmesi) ortaya çıkmıştır fakat bu metin yürürlüğe girmeden 1989 yılında yeni bir sözleşme metni hazırlanmıştır.¹³⁷ Bir başka ifadeyle CPC gerek ilk haliyle gerekse sonraki haliyle EPC'yi tamamlamak amacı ile meydana çıkmıştır.¹³⁸

Bu sözleşme Topluluk Patenti ile ilgili esasa ve usule ilişkin maddeler içermektedir. Usul açısından görülen durum (EPC) Avrupa Patenti verilmesi işlemiyle aynıdır. Başvuru EPC'deki gibi Münih Ofisi'ne yapılacaktır. Ayrıca sözleşme ile üye ülkelerde Topluluk Patenti Mahkemeleri kurulması öngörülmüştür. Sözleşmede esasa ilişkin göze çarpan en önemli unsurlardan birisi; hak sahibinin (buluş sahibi) paralel ithalata engel olmasını engellemek için "hakkın tüketildiği doktrininin" kabul edilmiş olmasıdır. Esasa yönelik ayrıca zorunlu lisans konusu tekrar ele alınmış ve Topluluk Patenti'nin koruma süresinin 20 yıl olması öngörülmüştür.¹³⁹

"Topluluk Patenti'nin yeknesak niteliği, onu Avrupa Patenti'nden ayırır. Çünkü Avrupa Patenti bir patentler demeti anlamına gelir ve bunların doğurduğu hükümler büyük ölçüde tayin edilmiş olan devletlerin ulusal hukuklarına göre farklı olur. Oysa Topluluk Patenti üye devletlerin egemenlik sınırları içinde aynı hükümleri doğurur."¹⁴⁰

¹³⁷ DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 65.

¹³⁸ Yılmaz, a.g.m., s. 34.

¹³⁹ DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, s. 66.

¹⁴⁰ Ali Necip Ortan, Avrupa Patent Sistemi: Lüksemburg Antlaşması/ Patent İşbirliği Antlaşması/ Strasbourg Antlaşması, Cilt II, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1992, s. 51.

Bu sözleşmenin yürürlüğe girmesi bazı nedenlerden dolayı zor görünmektedir.¹⁴¹ Çünkü sözleşme ile öngörülen faydalar zaman içinde azalmıştır. Örneğin Topluluk içinde patent kullanımları serbest ticareti önleyici durumdaydı, fakat ABAD'ın (Avrupa Birliği Adalet Divanı) verdiği kararlarla oluşan içtihat hukuku bu sorunu ortadan kaldırmıştır.¹⁴² Ayrıca bazı AB ülkelerinde uluslararası anlaşmaların yürürlüğe girmesi ağır koşullara bağlanmış olması da AB ülkelerinin CPC'ye imza atma olasılığını düşürmektedir.¹⁴³

2.2.9 WIPO -Dünya Fikrî Haklar Örgütü

Dünya Fikrî Haklar Örgütü 1967 yılında Stokholm'de imzalanan sözleşme ile kurulmuş ve 1970'de yürürlüğe girmiştir. 1974 yılından bu yana da Birleşmiş Milletlerin uzman kuruluşlarından biri olarak faaliyet göstermektedir.¹⁴⁴

WIPO'nun iki temel amacı bulunmaktadır.¹⁴⁵

- Fikrî hakların etkin korunmasını sağlamak;
- Fikrî hak birlikleri (Paris ve Bern birliği) arasında işbirliği sağlamak.

Bu amaçları doğrultusunda aşağıdaki sorumlulukları da üstlenmiştir.¹⁴⁶

- Uluslararası sözleşmelerin, anlaşmaların, antlaşmaların hazırlanmasını, uygulanmasını sağlamak;
- Konuyla ilgili bilgilerin derlenmesini dağıtılmasını sağlamak;
- Gelişmekte olan ülkelere teknik yardım sağlamak;
- Üye ülkeler arasında idari işbirliğini sağlamak;
- Üye ülkelerin ulusal mevzuatlarının çağdaş hale getirilmesini sağlamak;

¹⁴¹ Robert Pitkethly, "The European Patent System: Implementing Patent Law Harmonisation", *International Symposium on Innovation and Patents, on 12th- 13th February 1999*, Japan: The Institute of Innovation Research of Hitotsubashi University, <http://www.oiprc.ox.ac.uk/EJWP1099.pdf>. (10.04.2004); Yılmaz, a.g.m., s. 34.

¹⁴² Yılmaz, a.g.m., s. 34

¹⁴³ Mehmet Özcan, *Avrupa Birliği'nde Fikri ve Sınai Haklar*, Ankara: Nobel Yayınları, 2000, s. 184.

¹⁴⁴ Ufuk Başoğlu, Nalan Ölmezoğulları ve İlker Parasız, *Dünya Ekonomisi: Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi*, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2001, s. 155.

¹⁴⁵ DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 51; Karaahmet, a.g.m., s. 5.

¹⁴⁶ Yalçın, a.g.e., s. 43; DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, s. 51, Karaahmet, a.g.m., s. 6.

Türkiye bu sözleşmeye 1976'dan bu yana taraftır. 31 Ocak 2005 itibariyle 182 üyeli bir organizasyondur.

2.2.10 WTO -Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)

Dünya Ticaret Örgütü Uruguay Round'unda kurulmasına karar verilmiş, 1 Ocak 1995 yılında faaliyete geçmiş uluslararası bir kuruluştur. WTO'nun fikrî haklara yönelik kısmını TRIPS (Agreement on Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rights -Ticaretle Bağlantılı Fikrî Haklar Anlaşması) eki oluşturmaktadır. WTO'nun ya da başka bir ifadeyle eki olan TRIPS'in en önemli özelliklerinden birisi, fikrî hakların üye ülkelerde standart ve etkin şekilde korunmasını içeren hükümleridir.

TRIPS'in birinci bölümünde genel hükümler ve temel kurallar açıklanmaktadır. Burada temel ilke, üye ülkelerin kendi vatandaşlarına veya bir başkasına tanıdığı hakların tümünü diğer üye ülke vatandaşlarına da aynı şekilde tanınması ilkesidir. İkinci bölümde fikrî hakların herbiri (patent, faydalı model, ticari markalar, hizmet markaları, endüstriyel tasarımlar (sınaî tasarımlar), coğrafi işaretler, entegre devrelerin topografyaları) ayrı ayrı tanımlanmakta ve tüm ülkelerin standart olarak uygulaması gereken kurallara yer vermektedir. Anlaşmanın üçüncü bölümünde ise anlaşmaya taraf ülkelerin diğer ülke vatandaşı hak sahiplerinin fikrî haklarını etkin bir şekilde uygulamalarını sağlamak üzere kendi millî mevzuatlarında kendi uyguladığı kanunî tedbir ve işlemleri aynen sağlamayı öngörmektedir.¹⁴⁷

TRIPS ile ilgili birkaç önemli ilke bulunmaktadır. “Ulusal işlem” ilkesine göre; bir üye ülke kendi vatandaşlarına sağladığı korumayı diğer üye ülke vatandaşlarına da uygulamak zorundadır. “En çok kayırlan ülke” (most favoured nation) ilkesine göre; üye ülkelerden birisi yabancı ülke vatandaşlarına sağladığı herhangi avantajlı ve ayrıcalıklı muamelenin aynısını üye ülke vatandaşlarına da uygulamak zorundadır. “Hakkın tüketilmesi”(exhaustion) ilkesine göre; fikrî hak sahibi ürününü piyasaya sürdükten sonra yasal hakkını kullanamaz hale gelir. Bu ilke özellikle paralel ithalatı durdurma ve tekeli yetki veren lisans sözleşmeleri açısından

¹⁴⁷ Yalçınar, a.g.e., s. 50; Karaahmet, a.g.m., ss. 13-14.

önemli bir maddedir.¹⁴⁸ Ayrıca TRIPS anlaşması ile patent için koruma süresi 20 yıl olarak belirlenmiştir.

Anlaşmanın hükümlerinin etkin bir şekilde uygulanması için gelişmiş ülkelere 1, gelişmekte olan ülkelere 5 az gelişmiş ülkeler için 11 yıllık geçiş süresi öngörülmektedir.¹⁴⁹ WTO 31 Ocak 2005 itibariyle 148 üyeli bir örgüttür.

2.2.11 Uluslararası Anlaşmaların Geleceği

Fikir ürünlerinin ticarete taşıdığı önemden, yarattığı katma değerden, teknolojik ilerleme sağlamasından, yatırımlar, vb. açıdan ülkeler için büyük önem taşır. Örneğin gelişmiş ülkelerin ihracatının ana kalemlerini; yazılım, müzik ve sinema ürünleri, uluslararası niteliğe sahip markalı ürünler, yüksek teknoloji ürünleri ve bunlara ait lisanslar oluşturmaktadır. Bu ürünleri diğer ticaret unsuru ürünlerden ayıran en önemli fark ise fikir ürünlerinin yarattığı yüksek katma değerden kaynaklanmaktadır. Fakat bu ürünler milyonlarca dolar Ar-Ge ile meydana getirilirken sadece ortalama 40 dolar kadarlık araçla bir disket maliyetine kopyalanıp küresel boyutta milyarlarca dolarlık kayıp oluşmaktadır.¹⁵⁰ Kısacası fikrî haklar iktisadî önemi fazla olan, ülke çıkarlarını yakından ilgilendiren bir alandır ki bu yüzden uluslararası hukuk kapsamında en fazla harmonize olmuş ve en gelişmiş konulardan birini teşkil etmektedir. Bunun en büyük göstergesi yapılan anlaşmalarla fikrî hakların birden çok ülkede elde edilmesinin her geçen gün daha da kolaylaşması ve ülkelerdeki düzenlemelerin birbirlerine yakınlaşmış olmasıdır.

Örneğin marka konusuna baktığımızda bir Türk vatandaşı Topluluk Markası Hakkında Konsey Tüzüğü aracılığı ile Topluluk ülkelerinde koruma elde edebilmektedir. Patent konusunda da EPC aracılığı ile 30 ülkede, PCT aracılığı ile 125 ülkede klasik sistemin aksine kolay bir şekilde koruma elde edebilmektedir. Buluşlara birden fazla ülkede koruma sağlanmasını kolaylaştıran anlaşmalardan

¹⁴⁸ DPT, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, ss. 53-54.

¹⁴⁹ Karaahmet, a.g.m., s. 14.

¹⁵⁰ Erdem Türkekul, *Bilgiyi Üretmek Korumak Gerekir*, (İstanbul Barosu Fikrî Haklar Komisyonu Başkanı Avukat Erdem Türkekul ile yapılan "Fikri Haklarda Dünya ve Türkiye" söyleşisi) http://www.turkishtime.org/ekim/74_2_tr.htm, (10.01.2005).

birisi de 1994 yılında Moskova'da kurulan Avrasya Patent Sistemidir. Bu anlaşma ile de üye ülke vatandaşları birden fazla ülkede kolayca patent sahibi olabilmektedir.

Artık günümüz gelişmiş ülkelerinde klasik tescil işlemi yanında internet aracılığı ile de koruma elde edilebilmektedir. Üstelik araştırma - inceleme gibi işlemlerle harcanan uzun zamanlar da azaltılmıştır. Ayrıca etkin, kolay, uyumlu korumanın sağlanacağı, tek bir başvuruyla dünya ülkelerinin çoğunda geçerli olacak 'global patentin' elde edileceği sistemler için de çalışmalar sürmektedir.¹⁵¹

Görüldüğü gibi yapılan her anlaşma/düzenleme koruma talep eden kişilerin haklarını elde etmesini kolaylaştırmakta ve dolayısıyla teşvik etmektedir. Bu bağlamda fikrî haklar konusunda ilerleyen yıllarda ne tip düzenlemelerin yaşanacağı merak konusudur. Bu bağlamda; entegrasyonların arttığı, küreselleşmenin hızlandığı çağımızda ilerleyen tarihlerde tek bir marka ve patent başvurusuyla yüzlerce ülkede korumanın elde edilebilmesi ve ülkeler seviyesinde yeknesak düzenlemeleri öngören sözleşmelerin yapılması olağan görülmektedir.

¹⁵¹ Üstün Alan, **Teknoloji Transferinde Fikri ve Sınai Haklar**,
<http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim97/tekno.htm>, (10.10.2004).

3. Bölüm

TÜRKİYE'DE FİKRÎ HAKLAR ve İKTİSADÎ ÖNEMİ

3.1 Türkiye'de Fikir ve Sanat Eserleri ve İktisadî Önemi

Fikir ve sanat eserleri insanların kültürel ihtiyaçlarını gideren fikir ürünleridir. Kültürel gereksinim toplum hayatının başlamasıyla baş göstermiş, ürün çeşitlenmesiyle ve diğer nedenlerle olsun her geçen gün artış göstermektedir. Kitaplarla açılan bu kapı zamanla yeni ürünlerin katılmasıyla zenginleşmektedir. Bugün heykellerden karikatürlere, her nevi rakıslardan pandomimalara, haritalardan mimari maketlere-çizimlere, besteler, bilgisayar programları, filimler, veri tabanları gibi birçok ürün insanlığın hizmetindedir. Geçen zaman içinde sadece bu ürünler değil bu ürünleri topluma en iyi biçimde sunmak için görev yapan icracılar, yapımcılar ve yayıncıların (komşu haklar) da bu kapsamda önemli yer tuttuğu kabul edilmiş olup söz konusu kişiler de koruma kapsamına alınmıştır.

Günümüzde hergün gazeteler, dergiler, kitaplar basılmakta, konserler verilmekte, filimler çekilmekte, kasetler piyasaya çıkmakta, planlar-projeler-krokiler hazırlanmakta ve bunlar gibi fikir ürünleri yaratılmaktadır. Bu süreçte teknik elemanından müstahdemine, memurundan işçisine görev alan kişiler kültür endüstrisinden hayatını kazanmaktadır.¹⁵² Bu sektör bugün çoğu OECD ülkelerinde GSMH'nin % 2'si ile % 6'sı arasında yer kaplamaktadır.¹⁵³ Fakat günümüzde korsan kitaplardan korsan bilgisayar programlarına kadar birçok alanda haksız üretimler/kullanımlar devam etmektedir ve bu yüzden küresel boyutta milyarlarca dolar zarar ortaya çıkmakta dolayısıyla kültür endüstrisinden pay alan insan sayısı artmamakta, yaratıcılık teşvik edilememektedir.

Ayrıca korsan kullanımlar ile devlet ekonomilerinde önemli boyutta kayıt dışı ekonomi ortaya çıkmakta, uluslararası platformda saygınlık zedelendiği gibi çeşitli kotalarla karşılaşılabilir. Korsan'dan kazanılan para organize suç örgütlerine

¹⁵² Ayiter, a.g.e., ss. 1-2.

¹⁵³ OECD, a.g.e., s. 6.

gidebilmekte ve yasadışı işlerin finansmanında kullanılabilir. Bu ve benzeri şekillerle “korsan üretim/kullanım” hayatımıza olumsuzluklar getirmektedir.¹⁵⁴

Ülkemizde fikir ve sanat eseri yaratıcılarının teşvik edilmesi, bu alandaki yatırımların sürmesi ve dolayısıyla ilgili alanlardaki istihdam oranının artması, kayıt dışı ekonominin düşmesi için bu alanda etkin düzenlemelerin yapılması ve uygulanması gerekmektedir. Aksi halde ne yaratıcılık teşvik edilecek, ne ilgili alanlarda sektörel büyüme yaşanacak, ne uluslararası platformda prestijimiz olacak, ne de korsan üretim düşecektir. Fakat korsan üretimin düşmesi ise ülkelerde/ülkemizde bu faaliyetlerde bulunan kişilerin azalmasına dolayısıyla istihdam düzeyinin azalmasına yol açacaktır.

3.1.1 1952 Yılına Kadar Fikir ve Sanat Eserleri

Eser sahibinin hakkıyla ilgili ilk düzenleme 1850 tarihli “Encümen-i Danış Nizamnamesi”dir. Bu düzenlemeyle basılan eserlerin denetim altına alınması amaçlanmıştır.¹⁵⁵ 1857 yılında yapılan “Hakkı Telif Nizamnamesi” [Matbaalar Nizamnamesi olarak da geçmektedir] ise basımevleri ve yayın işlerine ilişkin bir düzenlemedir. Bu nizamname yazarlara eserlerini bastırmak konusunda tek elci haklar tanımaktadır. Bu nizamnameye göre, basılan nüshalar tükeninceye kadar, eseri basan şahısa tekel hakkı tanınıyordu. Eser ancak yazarın izni ile basılabilir; eser basıldıktan sonra, basılmış nüshalar tükeninceye kadar başka bir matbaa tarafından yeni baskılar yapılamıyordu. 1872 yılında yapılan ek düzenleme ile de eser üzerindeki koruma süresi 45 yıl olarak belirlenmiş ve yazarın ölümü halinde kalan sürenin mirasçılara geçeceği kabul edilmiştir.¹⁵⁶

Osmanlı zamanında bu konuyla ilgili en kapsamlı kanun 1910 tarihli “Hakkı Telif Kanunu”dur. Hakkı Telif Kanunu günümüz eser korumacılığından uzakta bir koruma içermekteydi. Düzenleme içerisine her eser girememekteydi. Yani çok dar bir eser alanı bulunmaktaydı. Ayrıca korumadan yararlanabilmek de tescil şartına bağlı bulunmaktaydı.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Korsanın Zararları, <http://www.kulturturizm.gov.tr/telifsinema/korsan.asp?belgeno=52642>, (10.03.2005).

¹⁵⁵ Gökyayla, a.g.e., s. 40.

¹⁵⁶ Dardağan, a.g.e., ss. 23-24.

¹⁵⁷ Öztrak, a.g.e., s. 11; Erel, a.g.e., s. 28.

3.1.2 1952 Yılı Sonrası Fikir ve Sanat Eserleri

Hakkı Telif Kanununun çağdaş bir uygulamadan uzak olması nedeniyle 1938 yılında Ankara’da toplanan Birinci Türk Neşriyat Kongresi yeni bir düzenlemeye gidilmesini önermekteydi. Bu bağlamda Maarif Vekilliği (Milli Eğitim Bakanlığı) 10.5.1939 tarih ve 81/3710 sayılı tezkereyle İstanbul Hukuk fakültesinden yeni bir düzenleme için çalışmaların başlamasını istemiştir.¹⁵⁸ Profesör Hirsch 1941 yılında kapsamlı bir kanun taslağı hazırlamış ve Bakanlığa teslim etmiştir. Fakat bu tasarı bakanlık çekmecelerinde bekletilmiştir. Türkiye’nin Bern Sözleşmesine katılabilmesi için ilerleyen zamanlarda ise Adalet Bakanlığı Hirsch’e aynı konu üzerine başvurmuştur. Hirsch ilk çalışmasında bazı değişiklikler yaparak kanun taslağını 1948’de Adalet Bakanlığı’na teslim etmiştir.¹⁵⁹ Çeşitli nedenler sonucu taslağın kanunlaşması zaman almıştır. Netice itibariyle 1 Ocak 1952 yılında 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” yürürlüğe girmiştir.

5846 sayılı yasa ilki 1.11.1983 tarihli 2936 sayılı kanunla, ikincisi 7.6.1995 tarihli 4110 sayılı kanunla, üçüncüsü 3.3.2001 tarihli 4630 sayılı kanunla ve dördüncüsü 13.3.2004 tarihli 5101 sayılı kanunla olmak üzere bazı değişikliklere tâbi olmuştur. 1983 yılında yapılan 2936 sayılı kanunla meslek birlikleri, icracı sanatçılar ve fazla önemi olmayan konularda değişiklikler yapılmıştır. 1995 yılına gelindiğinde 4110 sayılı kanunla kapsamlı sayılabilecek önemli değişiklikler yapılmıştır. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı doğrultusunda yapılan kanunla birçok konuya değinilmiştir. Örneğin bilgisayar programları terimi yasaya dahil edilmiş, eser tipleri daha ayrıntılı olarak belirtilmiş, çoğaltma ve yayma hakları teknolojik gelişmeler doğrultusunda yeniden düzenlenmiş ve korsanla mücadele amacıyla bazı eser türleri için bandrol zorunluluğu getirilmiştir. 2001 yılında da kapsamlı değişiklikler yapılmıştır. Çoğaltma ve yayma hakları tekrar gözden geçirilmiş, ihtisas mahkemelerinin kurulmasına imkan tanıyan düzenleme gerçekleştirilmiş, korsanlığı önleyecek bazı araçlar getirilmiş ve birkaç konuda yeniden değişiklikler yapılmıştır. 2004 yılında yapılan düzenleme ile yeniden birçok önemli konuya değinilmiştir. Örneğin veri tabanları koruma altına alınmış, pay ve takip hakkı yeniden

¹⁵⁸ Hirsch, *Hukukî Bakımdan Fikrî Sây: Fikrî Haklar*, İkinci Cilt, ss. 1-2.

¹⁵⁹ Ernst Hirsch, *Anılarım: Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi*, Çeviren Fatma Suphi, Yedinci Basım, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2000, s. 372.

düzenlenmiş ve korsana yönelik yeni düzenlemeler yapılmıştır. Kısaca dış dünyaya, gelişmiş ülkelere uyumlu önemli adımlar atılmış olmuştur. Fakat bu yasanın alt maddelerine ilişkin yönetmeliklerin hazırlanması ve yürürlüğe girmesi hâlâ gerçekleşmemiştir. Bu konuda sadece bir yönetmelik yürürlüğe girmiş, diğerleri üzerine çalışmalar devam etmektedir.¹⁶⁰

2004 yılında yapılan düzenleme ile olsun ve ondan önceki düzenlemelerle olsun korsanın önlenmesi için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Özellikle son düzenleme ile kitap, kaset, VCD, DVD gibi materyallerin sokakta satışının zabıta ve kolluk kuvvetleri ile engellenmesi amaçlanmıştır. Fakat aşağıdaki Tablo 1 ve 2'deki sonuçlara göre korsanın hâlâ önemli düzeylerde olduğu görülmektedir. Örneğin Tablo 2'ye göre sekiz buçuk ay içinde 2 milyona yakın materyal toplanmıştır, bu rakama göre; sadece resmi kayıtlara düşen rakamlar göz önüne alındığında dahi yetmiş milyonluk ülke nüfusunda her 39 kişiye bir korsan ürün düşmektedir. Bu sayıların düşürülmesi ise ilk başta yasal mevzuatın tamlığı yani yönetmeliklerin çıkarılması ve arkasından gelen uygulama eylemi ile sağlanabilecektir.

Tablo 1. TÜRKİYE'DE 01/01/2004 - 11/03/2004 TARİHLER ARASI BİLGİLER

Yapılan operasyon sayısı :84
Yakalanan sanık sayısı :401 (KİŞİ)
Bandrolsüz CD/VCD :237.684 Adet
Bandrolsüz DVD :3088 Adet
Bandrolsüz kitap :8268 Adet
Bandrolsüz Video Kaset :64 Adet
Bandrolsüz Teyp Kaset :3195 Adet
Porno Yayın :9880 Adet
TOPLAM MATERYAL 262.179 Adet

Kaynak: <http://www.kulturturizm.gov.tr>

¹⁶⁰ www.kulturturizm.gov.tr, (10.03.2005).

Tablo 2. TÜRKİYE’DE 12/03/2004 - 31/12/2004 TARİHLER ARASI BİLGİLER

Yapılan operasyon sayısı :2697
Yakalanan sanık sayısı :2999 (KİŞİ)
Bandrolsüz CD/VCD :1.422.122 Adet
Bandrolsüz DVD :39.508 Adet
Bandrolsüz kitap :260.981 Adet
Bandrolsüz Video Kaset :591 Adet
Bandrolsüz Teyp Kaset :50.137 Adet
Porno Yayın :32.948 Adet
Bandrollü CD/VCD :4.637 Adet
Bandrollü kitap :2.804 Adet
Bandrollü Teyp Kaseti :3.623Adet
TOPLAM MATERYAL 1.817.351 Adet

Kaynak: <http://www.kulturturizm.gov.tr>

3.2 Türkiye’de Sinaî Haklar ve İktisadî Önemi

İktisatçılar uzun zamandır bilim ve teknolojinin iktisadî büyüme ve verimlilik üzerindeki etkisinin farkındadırlar. Adam Smith olsun Karl Marx olsun buluş ve yenilikleri kapitalist ekonomilerin büyümesindeki en dinamik unsurlar olarak görmüşlerdir.¹⁶¹ Patent sisteminin teknolojik ve dolayısıyla ekonomik gelişmeye katkısını somut örneklerle açıklayan Barry Grosman; Venedik, İngiltere, ABD, Fransa, Almanya’nın bu sistemin faydalarını kavrayan ilk ülkeler olduğunu belirtmektedir.¹⁶² Zaten sonuçlar; özellikle İngiltere’nin Sanayi Devrimiyle, ABD’nin büyük atılımıyla ve Japonya’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası atağa kalkmasıyla ortadadır.

İngiltere topraklarında yaşanan yenilik hareketleri ile özellikle demir ve pamuklu sanayiinde çok önemli ilerlemeler yaşanmıştır. Üretim maliyetleri düşmüş, üretim miktarı, ihracat oranları, katma değer ve ülke milli gelirinde önemli miktarlarda artışlar yaşanmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi ABD buluşları önemli bulan ilk ülkelerden bir tanesidir. Bu yüzden devlet bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra 1787 yılında yürürlüğe koyduğu anayasasına bu konuyu dahil etmiştir. 1790 yılında da Patent

¹⁶¹ Chris Freeman ve Luc Soete, **Yenilik İktisadı**, Çeviren Ergun Türkcan, Ankara: TÜBİTAK Yayınları Akademik Dizi, 2003, s. 363.

¹⁶² Yalçın, a.g.e., s. 92.

Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur.¹⁶³ Patent Kanunu, kurulduğu yıllara göre fakir olan ABD'nin (1790-1850) endüstriyel devriminin başlamasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Kısacası patent sistemi üretimin artırılmasında, yaşam standartlarının yükselmesinde, yeni teknolojinin gelişmesinde ve ekonominin canlanmasında büyük katkılar sağlamıştır.¹⁶⁴

Patent sistemiyle dünyanın sayılı ülkelerinden biri haline gelen bir diğer örnek Japonya'dır. Patent sisteminin Japonya'da benimsenmesi ABD'nin bu yapı ile kalkındığının kabulüyle başlamıştır. Patent kanuna o kadar ihtiyaç ve önem duyulmuş olmalı ki Medenî Kanunun yürürlüğe girmesinde 13 yıl önce 18 Nisan 1885 yılında "Patent Tekeli Talimatnamesi" yürürlüğe girmiştir.¹⁶⁵ Japonya'da teknolojik gelişmelerde yaşanan sonuçlar daha çok İkinci Dünya Savaşı sonrası izlenen patent sistemi politikası sayesinde yaşanmıştır. Üç basamaktan oluşan bu politikanın ilk basamağında yabancı teknolojilerin Japonya'da patent almasına ve patentli teknolojilerin lisans yolu ile ülkeye transferine olanak tanınmıştır. İkinci aşamada transfer edilen teknolojilerin özümsemesi ve geliştirilmesi sağlanmıştır. Üçüncü aşamada da özgün teknolojilerin üretilmesi sağlanmıştır.¹⁶⁶

Doğrudan yatırımlar ülkeler açısından büyük önem taşımaktadır. Hem yurt içi hem de yurt dışı yatırımlar olsun genelde kâr güdüsüyle bağlantılıdır. Bu bağlamda yatırımcı kişi ilk önce iktisadî, siyasî, hukukî vb. kriterlere göz atmaktadır. Bu kriterlerden bir tanesi de patent sistemidir. Yani o ülkedeki hukukî düzenlemelerin fikir ürünlerine; buluşa, markaya ne kadar önem verdiği ne kadar etkin koruma sağladığıyla ilgilidir. Doğrudan yatırım kararı ülkeye belki kendisinin üretemediği ürettiyse de piyasalarına rekabet getireceği teknolojiyi temin edecektir. Dünya, yüksek teknolojilerin hakim olduğu çağdadır ve yüksek teknolojiye dayalı üretimlerin yapılacağı en uygun yer sınaî hakların etkin uygulandığı coğrafyalardır.

¹⁶³ Uğur Yalçiner ve Zeynep Kurt, "Fikri ve Sınai Mülkiyet Korumasının Ekonomik ve Teknolojik Gelişme Üzerindeki Etkileri, Tarihsel Analiz", **Teknolojik ve Ekonomik Gelişme-Fikri Sınai Mülkiyet Hakları Uluslararası Konferansında Sunulan Tebliğ, 1-2 Ekim 2004**, Ankara, s. 16, http://www.stps.metu.edu.tr/konferans/gun_1.html, (10.03.2005).

¹⁶⁴ Mustafa Özenç, "Dünya'da ve Türkiye'de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları: Patentler, Ticari Markalar, Telif Hakları", **Dünya'da ve Türkiye'de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları, İnceleme Yarışması**, İstanbul: YASED Yayınları No:40, 1992, s. 68.

¹⁶⁵ Yalçiner, **a.g.e.**, ss. 92-93.

¹⁶⁶ Nedim Erinç, "Cam Patentleri", **Fikri Haklar Bülteni-1**, TÜSİAD Bülten, Temmuz 1998, <http://www.tusiad.org/yayin/bulten/f1/html/fbulten1.html>, (10.04.2004); Yalçiner, **a.g.e.**, ss. 94-95.

Yüksek teknolojiye sahip olan veya yüksek teknolojiyi ar-ge ile arayan çok uluslu şirketler doğrudan yatırımlarını ve ar-ge çalışmalarını buraya taşıyacaktır. Teknoloji transferi kendi içinde know-how ve benzeri bilgileri, deneyimleri de getireceğinden sağlanan teknoloji ülkedeki rekabet konumuna da ayrı bir hava getirecektir. Sınıf hakların etkin korunmadığı ülkelerde ise ne dışarıdan yabancı yatırım gelecek ne de ülke içindeki yatırım yapma potansiyelindeki kişiler yatırım yapacaktır.

Ricardo'nun Politik İktisadın İlkeleri ve Vergilendirme (Principle of Political Economy and Taxation) eserinde ve bunu takip eden tartışmalardan beri iktisatçılar yeniliklerin bazı konularda iki tarafı keskin kılıç niteliği taşıdığını kabul etmişlerdir. Yani yeniliklerin yeni işler yaratırken eski işleri ortadan kaldırdığı uzun yıllardır bilinen gerçektir. İktisatçılar bu süreçte yeni iş yaratma etkisinin ağır basarak devam ettiğini savunmaktadır.¹⁶⁷

Teknoloji ile bazı iş alanları tamamen yok olurken bazı alanlarda emekten, zamandan vb. girdilerden tasarruf sağlanmaktadır. En önemlisi ise yeni teknolojinin getirdiği yeni üretim süreçleri ile yeni iş alanları ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) (Information and Communication Technologies-ICT) [Bilişim Teknolojileri veya Bilişim ve İletişim Teknolojileri olarak da geçmektedir] bu noktada en fazla konuşulmaya değer örnektir. BİT teknolojileri; donanım, yazılım ve bilgi teknolojileri hizmetlerini oluşturan Bilgi Teknolojileri (BT) ve telekomünikasyon ekipmanı ve telekomünikasyon hizmetlerini oluşturan İletişim Teknolojilerinin (İT) birleşimini ifade eder. Bilgi ve İletişim teknolojileri kısaca; bilginin toplanması, işlenmesi, depolanması, ağlar aracılığı iletilerek kullanıcıların hizmetine sunulmasında yararlanılan bütün teknolojiler olarak tanımlanmaktadır.¹⁶⁸

1995-2000 yılları arasında AB'de yaratılan yeni iş sayısı 10 milyonu bulmaktadır. İstihdamın artması hem teknoloji sektöründe hem de diğer sektörlerde Bilgi ve İletişim Teknolojileri kullanımıyla ilgili alanlarda görülmüştür. Sadece 2000 yılında bu alanlarda AB'de net 1.6 milyon iş yaratılmış olup bu sayı Batı

¹⁶⁷ Freeman ve Soete, a.g.e., s. 449.

¹⁶⁸ Seçkin Gültan, **Bilgi Toplumu Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi No: 19, 2003, ss. 24-27.

Avrupa'daki toplam istihdamın %8.3'ünü oluşturmaktadır. Bu sayının 2003 yılında %13.4'ü bulması beklenmektedir.¹⁶⁹

Türkiye'de fikrî haklar (sınaî haklar) konusu birçok konu nedeniyle önem taşımaktadır. TÜSİAD'ın görüşüne göre Avrupa Birliği yolunda önemli adımlar atmak, dış ticaret ve yatırım ortamını iyileştirmek yolunda bu alanda etkin korumanın sağlanması biran önce gerekmektedir.¹⁷⁰ Bu alanda yapılacak önemli adımlar ile Avrupa Birliği'ne entegrasyon kolaylaşmış olacak, dış ülkelerden yatırım çekme kabiliyetimiz artmış olacak, yurt dışından ithal edilen teknoloji ve teknoloji ürünleri azalmış olacak ve sanayi alanlarındaki istihdam oranının artması sağlanacaktır. Ülkelerde etkin korumanın sağlanması ise, kurumsal yapılanmalar, toplumsal bilincin yerleşmesi ve yasal mevzuatın çağı yakalayan düzenlemeleri ile sağlanabilmektedir. Tüm bunların yapılması ise yüksek maliyet gerektirmektedir.

3.2.1 1994 Yılına Kadar Sınaî Haklar

Dünya'da sınaî hak alanındaki ilk düzenlemeler İngiltere, ABD, Fransa, Almanya ve Japonya gibi bugünün en gelişmiş ülkelerinde başladığı görülmektedir. Ülkemizde de sınaî haklar kapsamındaki düzenlemeler bu ülkelerle aynı zamanlarda hayata geçirilmiştir. Fakat ilk adımların atılmasına rağmen dünyadaki gelişmelerden uzak kalınarak patent alanında 116 yıl ikinci bir düzenlemeye gidilmemiştir. Markalar alanında ise patentteki kadar uzun ara olmasa da 1871 miladî (1304 hicrî) düzenlemesini [yazar bu düzenlemeyi ilk temel mevzuat olarak almıştır] takiben 1965 Markalar Kanunu düzenlemesine gidilmiştir. Bu kanun da aradan 30 yıl geçtikten sonra yeni bir mevzuatla yerini değiştirmiştir.¹⁷¹

Ülkemizde markalar kapsamındaki ilk düzenleme 1288 (hicrî) tarihli Nizamname ile yapılmıştır. Bu Nizamname, 1871 miladî (1304 hicrî) tarihli "Fabrikalar Mamulâtı ile Eşyayı Ticariyeye Mahsus Alâmeti Farikalara Dair Nizamname" (genelde Alâmeti Farika Nizamnamesi olarak geçmektedir) ile

¹⁶⁹ Türkiye Bilişim Şûrası Düzenleme Kurulu, *Türkiye Bilişim Şûrası, 10-12 Mart 2002*, Ankara, 2002, s. 128.

¹⁷⁰ TÜSİAD: *Fikri hakların korunması AB'ye giriş sürecini hızlandırır*, <http://www.ntvmsnbc.com/news/267506.asp> - BODY, (07.05.2005).

¹⁷¹ Yalçınar, a.g.e., s. 19.

yürürlükten kaldırılmıştır.¹⁷² Bu nizamname 1955 yılında 6591 sayılı kanunla bazı değişikliklere uğramıştır. Düzenlemede göze çarpan en önemli değişiklik, marka tescil işleminde incelemeli sisteme geçilmiş olmasıdır.¹⁷³ 1857 tarihli Fransız kanunundan alınan 1304 (hicrî) tarihli Nizamname 1965 yılında 551 sayılı Markalar Kanunu'nun kabulüne kadar yürürlükte kalmıştır.¹⁷⁴ Fakat Fransız Kanunu'nda ilerleyen zamanlarda görülen değişiklikler, düzeltmeler ve yargı içtihatları ülkemiz mevzuatında görülmemiştir. Ayrıca Lozan Antlaşması ile Paris Sözleşmesi ve Madrid İtilafnamesi gibi uluslararası anlaşmalara katılmayı taahhüt eden ülkemizde yeni bir mevzuatın hazırlanması zorunlu hale gelmiştir. Bu doğrultuda 1937 yılında Adalet Bakanlığı tarafından bir proje hazırlanmış olsa da bu çalışmadan sonuç alınamamıştır. Aynı şekilde 1952 yılında hazırlanan "Markalar ve Menşe İşaretleri Hakkında Kanun Tasarısı" da Hükümet tarafından TBMM'den geri çekilmek suretiyle sonuçsuz kalmıştır. 1962 yılına gelindiğinde 1952 tarihli tasarı baz alınarak yapılan kanun teklifi, marka suçlarında cezaların arttırılmasını öngören bir diğer teklif ile birlikte TBMM komisyonlarında ele alınmıştır. Komisyonlar'da bazı değişikliklere uğrayan metin 3.3.1965 tarihinde 551 Sayılı Markalar Kanunu olarak ortaya çıkmıştır. 551 Sayılı Kanun birçok çağdaş yenilik getirmesine karşılık, zaman içerisinde eksikliklerin göze çarptığı bir düzenlemedir. Eksiklikler yönüne baktığımızda bu düzenleme ile üçüncü kişiler tescilden önce itiraz hakkına sahip olmayıp sadece tescilden sonra dava açma olanağına sahiptirler. Ayrıca düzenleme ile oluşan sistem hizmet markalarının tescil edilmesine imkan tanımamaktaydı. Bir diğer eksiklik ise tescilli bir markanın ya da benzerinin sonradan başka bir kişi adına tescil edilebilmesi konusunda yaşanmaktaydı.¹⁷⁵ Bu kanun Markaların Korunması Hakkında KHK'nin (1995) kabul edilmesiyle yürürlükten kalkmıştır.

Buluşlar kapsamında ise ilk düzenleme 23.3.1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu'dur. İhtira Beratı Kanunu 1844 Fransız Kanunu'ndan yola çıkılarak (tercüme edilerek) hazırlanmış bir düzenlemedir.¹⁷⁶ Bu kanun anlaşılması güç bir

¹⁷² Taylan, a.g.e., s. 23; Arkan, a.g.e., s. 13.

¹⁷³ Arkan a.g.e., s. 13.

¹⁷⁴ Taylan, a.g.e., ss. 23-24.

¹⁷⁵ Arkan, a.g.e., ss. 13-15.

¹⁷⁶ Uğur Yalçın, "Türkiye'de Patent Sistemi ve Yönetiminin Bugünü ve Yarını", Patent Sistemleri ve Patent Ofis Organizasyonları Sempozyumu, 12 – 13 Ekim 1992, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No: 271, 1992, s. 100; Şaziye Yurtsever, a.g.e., s. 7; Ali Sait Yüksel, a.g.e., s. 1

düzenleme olup¹⁷⁷ 1928, 1952 ve 1979 tasarılarıyla yenilenmeye çalışılmış olsa da bu girişimlerden sonuç alınamamıştır.¹⁷⁸

Güney Kore ve Tayvan bugün yüksek teknoloji üreten, yabancı yatırımlar çeken en önemli ülkelerden iki tanesidir. Güney Kore'nin bu seviyeye gelmesi 1980'lerde ortaya çıkan bilim ve teknoloji politikaları ile sağlanmıştır. Bu politikalar Japonya'nın uyguladığı politikalardan esinlenerek hazırlanan politikalardır. Başka bir deyişle; Japonya'nın Amerika'dan, Amerika'nın İngiltere'den özenerek aldıkları buluşu teşvik eden, teknoloji transferini kolaylaştıran anlayıştır. Güney Kore bu yıllarda Ar-Ge harcamalarına büyük önem vermiş, yükselen teknolojilere yatırım yapmış ve çağa uygun düşen sınaî hak düzenlemelerini yapmıştır. Sonuç itibariyle hergeçen gün büyüyen ekonomiyle kalkınmışlardır. Aynı yıllarda Türkiye'de (1983-2003) Bilim ve Teknoloji Politikası dökümanını hazırlamıştır. Bu döküman Güney Kore'nin Japonya'dan esinlenerek yaptığı politika gibi değil özgün nitelikte hazırlanmıştır. İki döküman arasında önemli benzerlikler olmasına rağmen, sınaî haklar alanında düzenleme yapılmayarak ve siyasi otoritenin konuya sahip çıkmamasıyla hiçbir öngörüye ulaşılamamış, patent başvurularında artış sağlanamamış kısacası iktisadi başarı elde edilememiştir.

3.2.2 Yenilikte Yetkinlik İçin Ulusal Yenilik Sistemi (1994 Yılı Sonrası Sınaî Haklar)

İktisatçılar son zamanlarda ulusal ekonomilerin yenilik konusunda başarı veya başarısızlıklarını etkileyen unsurları daha sistematik biçimde ele alan "Ulusal Yenilik Sistemi" [Ulusal İnovasyon Sistemi ULİS] kavramını kullanmaktadır.¹⁷⁹ Bu ifade ilk olarak Bengt – Åke Lundvall tarafından kullanılmıştır. Fakat Lundvall'ın kendisinin belirttiği gibi bu fikir Friedrich List'in 1841'de yayımlanan Ulusal Politik Ekonomi Sistemi'ne (National System of Political Economy) kadar uzanmaktadır. List, İngiltere'nin dünya pazarlarındaki hakimiyetini teknolojiye üstünlüğünden kaynaklandığını savunurken Almanya'nın da yeni teknolojileri öğrenip özümseyebilmesi, ekonomik faaliyet alanlarına yayarak kullanabilmesi ve bu

¹⁷⁷ Tolga İşmen ve Hakan Yazıcı "Fikri Mülkiyet, Özellikle Ticari Markaların Türkiye'de Gelişmiş Ülkelerde Korunması", *Dünya'da ve Türkiye'de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları, İnceleme Yarışması*, İstanbul: YASED Yayınları No:40, 1992, s. 97; Yurtsever, a.g.e., s. 7.

¹⁷⁸ Ali Sait Yüksel, a.g.e., s. 1.

¹⁷⁹ Freeman ve Soete, a.g.e., s. 66.

teknolojileri bir üst düzeyde yeniden üretme becerisini kazanabilmesi için, bu süreci, bütün olarak sağlam bir temel üzerine oturtmayı mümkün kılacak eğitim sistemiyle, sanayii, devlet mekanizmasını ve üniversiteleri içine alan, ulusal bir araştırma-geliştirme sistemi kurmasını öngörüyordu. Freeman'a göre de bahsedilen "eğitim – araştırma- geliştirme sistemi", ulusal yenilik sisteminden başka birşey değildir.¹⁸⁰ Ulusal Yenilik Sistemi günümüz tanımıyla; kamu ve özel sektörün oluşturduğu ağyapıyı (şebeke-network), bilimsel araştırmadan üretime, eğitimden vergi mevzuatına sistemik düzenlemeyi içermektedir. Bu sistem ile firmaların Ar-Ge ve yenilik sürecinde karşılaşılabilecekleri Pazar tökezlemesi ihtimali enaza indirilebilmektedir. Bu sistemin iyi işlemeyle pazarlanabilir yeni ürün, yeni üretim süreci ve yeni dağıtım sistemi gerçekleştirilerek ülkede ekonomik ve toplumsal büyüme sağlanabilmektedir. İngiltere, ABD, Güney Kore, Almanya ve Japonya'nın bugünkü seviyeye gelmeleri bu sistem ile gerçekleşmiştir. İngiltere'nin yaşadığı Sanayi Devrimi, ABD'nin İngiltere'yi geçmesi; daha verimli ürünler ve üretim yöntemleri geliştirmesi, Almanya'nın Dünya'daki en iyi teknik eğitim ve öğretim sistemlerini geliştirerek İngiltere'yi geçmesi Ulusal Yenilik Sistemi aracılığı, yani sistemin etkin ve başarılı uygulanması ile ortaya çıkmıştır. Ülkemizde ise bu sistemin kuruluş çalışmaları 1990'lı yıllarda TÜBİTAK tarafından başlatılmış ve bazı çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Şu anda hernekadar ülkede bu sistemin var olduğu söylene de hâlâ etkin işletilememektedir.

Aykut Göker "Bilim ve Teknolojide AB'yi Yakalamak" yazı dizisinde ülkemizin AB üyeliği sürecinde uyum sağlama meselelerinden birinin iktisadî alandaki konular; bilim, teknoloji ve yenilikte aradaki (inovasyonda) açığın kapatılması olduğunu belirtmektedir. Bu alanda ülkemizin Ar-Ge/GSYİH oranının 2001 ve 2002'de (sırasıyla) %0.72 ve %0.67 olduğunu İsveç ve Finlandiya'da ise (sırasıyla) %4.27 ve %3.49 gerçekleştiğini, Ar-Ge'ye harcanan ana fon kaynaklarımızın Avrupa ile karşılaştırıldığında ticarî sektörün zayıf kaldığını, Avrupa Patent Ofisi'ne milyon nüfus başına yapılan başvuru sayısının 2000 yılında AB-15'te 128,4 Türkiye'de ise 0,3 olduğunu, yüksek teknolojili ürün ihracatının toplam ihracat içindeki payının 2001 yılında AB-15'te %19,8 Türkiye'de ise %3,2

¹⁸⁰ TÜSİAD, *Ulusal İnovasyon Sistemi: Kavramsal Çerçeve, Türkiye İncelemesi ve Ülke Örnekleri*, İstanbul, 2003, s. 37.

olduğunu göstererek aradaki farkı ortaya koymaktadır.¹⁸¹ Aykut Göker bu yazı dizisinde bilim ve teknolojiadaki açığımızı kapatabilmekte etkin olacak sistemin Ulusal Yenilik (inovasyon) Sistemi olduğunu ve bu yol ile ülke içinde yaratılan katma değer artacağını savunmaktadır.¹⁸² Ulusal Yenilik Sistemi kapsamlı bir mekanizmayı içermektedir. Fakat bu mekanizma içerisindeki anahtar rolü Patent Sistemi oluşturmaktadır. Çünkü ülkedeki yaratıcı yetenekleri harekete geçirebilmek başka şekilde sözkonusu olamamaktadır. Yaratıcı fikirlerin harekete geçirilmesi de, araştırma –geliştirme faaliyetlerinin önem kazanması, üniversite-sanayi işbirliğinin kuvvetlenmesi anlamına gelmektedir. Bu haliyle Patent Sistemi mekanizmanın en önemli dışı konumunu görmektedir. Aksi takdirde başarının teşvik edilmediği yerde yenilikler, yeniliklerin olmadığı yerde teknolojik ilerlemeler, teknolojik ilerlemelerin olmadığı yerde rekabet ve dolayısıyla iktisadî kalkınma olmayacaktır.

Sınai hakların etkin korunması ya da başka bir deyimle patent sistemi ise birkaç öğeden oluşmaktadır. Türkiye’de modern sınai hak korumacılığının oluşmasında çok büyük payı olan Uğur Yalçiner bu konuyu bütün yazılarında altını çizerek belirtmektedir. Aşağıda maddeler halinde sıralanan unsurların herbirinin bir bütünü oluşturduğunu, bunlardan birisinin bulunmamasının bütün sistemi yıkacağını savunmaktadır.¹⁸³

- İdarî işleri yürütecek iyi organize olmuş, gerekli donanım ve eğitilmiş elemanlara sahip malî ve idarî özerkliğe sahip kamu kurumları (TPE);
- Uluslararası standartlara uygun yasalar ve uluslararası anlaşmalara katılım;
- Yasal statü kazandırılmış ve denetime tabi vekiller;
- İhtisas Mahkemeleri;

Ülkemizdeki İhtira Beratı Kanunu’nun eksikliklerini ve olumsuzluklarını gidermek ve çağın ihtiyaçlarına cevap verebilecek çağdaş patent sistemini kurmak üzere çalışmaların 1988 yılında başladığını görmekteyiz. Bu doğrultuda DPT

¹⁸¹ Aykut Göker, *Bilim ve Teknoloji’de AB’yi Yakalamak*, (30 Ekim 2004 Cumhuriyet Bilim Teknik’te yayımlanan makale), www.inovasyon.org, (10.4.2005).

¹⁸² Aykut Göker, *Bilim ve Teknoloji’de AB’yi Yakalamak (5)*, (25 Aralık 2004 Cumhuriyet Bilim Teknik’te yayımlanan makale), www.inovasyon.org, (10.4.2005).

¹⁸³ Uğur Yalçiner, “Türk Sınai Mülkiyet Sisteminin Geçmişi, Bugünü ve Yarını”, *İkinci Yılında Gümrük Birliği Semineri: Rekabet Kuralları, Fikri-Sınai-Ticari Mülkiyet Hakları Alanlarındaki Uygulamalar ve Tam Üyelik, 8-9 Kasım 1997*, İstanbul: Türkiye-Avrupa Birliği Derneği İstanbul Şubesi, 1998, s. 118.

koordinasyonunda kurulan (1988) Özel İhtisas Komisyonu tarafından ilgili bakanlık ve kuruluşların görüşlerinden yararlanarak Patent Kanunu Tasarısı hazırlanmıştır. Tasarının hazırlanmasında Avrupa Patent Sözleşmesi (EPC) ile getirilen çözümler yanında, Almanya, Avusturya, İsviçre, Japonya ve İspanya Patent Kanunları ile Paris Sözleşmesi'nin patentlerle ilgili hükümleri de göz önüne alınmıştır.¹⁸⁴ 1995 yılı düzenlemelerinin temelini oluşturan bu tasarının uygulanabilecek konuma gelmesi bazı nedenlerle birkaç yıl almıştır.

1990'lı yıllara gelindiğinde ulusal sanayi ve ticaretin ülke çıkarları doğrultusunda gelişmesi için sınaî hak alanında çağdaş bir sistemin kurulması amaçlanmıştır. Ayrıca WTO'ya üye olunmasından ve Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşması yapılmasından dolayı da sınaî haklar alanında düzenlemelerin yapılması gerekiyordu.¹⁸⁵

Paris Sözleşmesi sınaî hakların tüm üye ülkelerde etkin ve eşit biçimde korunmasını içermesine karşın aradan geçen 112 yılda istenen seviyeye ulaşılamamıştır. Bunun başlıca nedeni sözleşmenin etkin yaptırımlar içermemesinden kaynaklanmıştır. Fakat 1 Ocak 1995 yılında yürürlüğe giren WTO ise bu eksik tarafı telafi edecek şekilde düzenlenmiştir. WTO'nun eki olan TRIPS hem diğer anlaşmaların hükümlerini içererek, hem uygulamayı eşit biçime getirerek, hem de etkin yaptırımlar getirerek önemli bir işlev yerine getirmiştir.¹⁸⁶

Türk mevzuatının Avrupa Topluluğu mevzuatına uyumu 1963 Ankara Anlaşması'nın yapıldığı tarihe kadar uzamaktadır. Ankara Anlaşmasıyla Türkiye ve AT arasında Gümrük Birliği'nin kapsamı belirlenip, gümrük vergilerinin indirimi-uyumu ve Türkiye'nin Topluluk dış ticaret mevzuatına harmonize edilmesi öngörülmüştür. Fakat Ankara Anlaşması ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol tarafından belirlenen Gümrük Birliği'nin kuruluşuna yönelik hedeflere ulaşılamamıştır. Öyleki bir ara donma noktasına gelen Türkiye – AT ilişkileri 1988

¹⁸⁴ Yalçiner, Patent Sistemleri ve Patent Ofis Organizasyonları Sempozyumu, 12 – 13 Ekim 1992, ss. 104-105.

¹⁸⁵ Yalçiner, İkinci Yılında Gümrük Birliği Semineri: Rekabet Kuralları, Fikri-Sınai-Ticari Mülkiyet Hakları Alanlarındaki Uygulamalar ve Tam Üyelik, 8-9 Kasım 1997, ss. 117-118; Atilla Alptekin, "Başlarken", Fikri Haklar Bülteni-1, TÜSİAD Bülten, Temmuz 1998, <http://tusiad.org/yayın/bulten/f1/html/fbulten1.html>, (10.04.2004).

¹⁸⁶ Yalçiner, İkinci Yılında Gümrük Birliği Semineri: Rekabet Kuralları, Fikri-Sınai-Ticari Mülkiyet Hakları Alanlarındaki Uygulamalar ve Tam Üyelik, 8-9 Kasım 1997, s. 117.

yılından itibaren yeniden canlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda GB'nin en geç 1995 yılı sonunda kurulabilmesi için 1993 yılında Türkiye – AT Gümrük Birliği Yönlendirme Komitesi oluşturulmuştur. Bu komite o zamana kadar yapılamamış düzenlemeler üzerindeki çalışmalarını 1994 yılında tamamlamış ve metni Ortaklık Konseyi karar taslağı haline getirmiştir. Hazırlanan bu metin de 6 Mart 1995 Ortaklık Konseyi toplantısında 1/95 sayılı karar olarak kabul edilmiştir. Türkiye bu bağlamda 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararına göre 1995 yılının sonuna kadar ve 1996-2000 yıllarını kapsayan dönem içinde bazı mevzuatları yerine getirmeyi taahhüt etmiştir. Kısacası Türkiye bu karar sonrası dış ticaret, gümrükler, rekabet hukuku ve fikrî haklar (eser sahibinin hakları – veri tabanları, komşu haklar, sınaî haklar- yeni bitki türleri – yarı iletken ürünlerin topografileri- know how) alanlarında düzenlemeler yapmayı kararlaştırmıştır. 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi'nin kararından sonra mevzuat çalışmaları olağanüstü hızlanarak GB'nin 1996 yılında başlaması sağlanmıştır. Çalışmaların yetiştirilebilmesi için tasarılar kanun şeklinde değil KHK olarak, KHK olarak düzenlenmesi gereken konular da Kararname veya Yönetmelik olarak düzenlenmek zorunda kalmıştır. Sonuç itibariyle çok kısa bir süre içinde çok önemli değişiklikler yapılmıştır.¹⁸⁷

Nihayet 1995 sonu itibariyle gerçekleştirilen başlıca düzenlemeler şunlardır:¹⁸⁸

- TPE'nin kuruluşu ve görevleri hakkında 544 Sayılı KHK (24 Haziran 1994);
- Patent Haklarının Korunması Hakkında 551 Sayılı KHK (27 Haziran 1995);
- Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında 554 KHK (27 Haziran 1995);
- Markaların Korunması Hakkında 556 KHK (27 Haziran 1995);
- Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında 555 KHK (27 Haziran 1995);

Ayrıca:¹⁸⁹

- Rekabetin Korunması Hakkında Kanun;
- FSEK'nin bazı maddelerinin değiştirilmesine ilişkin kanun;

¹⁸⁷ Tuğrul Arat, "Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu", Türkiye – Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği 1996 yılı Uygulama Semineri, 30 Kasım 1 Aralık 1996, İstanbul: Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği İstanbul Şubesi, 1997, ss. 39-46.

¹⁸⁸ Yalçınar, Sınai Mülkiyetin İlkeleri, ss. 14-15.

¹⁸⁹ Arat, a.g.m., ss. 47-48.

- Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (ve ilgili bazı yönetmelikler);
- TTK'nın bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair KHK;
- Uluslararası anlaşmalara taraf olunması.

Türk Patent Enstitüsü (TPE): Ülkeler açısından başvuruları değerlendiren ofisler ana öneme sahiptir. Bu ofislerin etkin ve verimli görev yapabilmeleri için idarî ve malî özerkliğe sahip olmaları gerekmektedir. İdarî özerklikten yoksun bir kurumda terfi ve atamalar yerli yerinde gerçekleşmeyeceğinden sağlıklı bir işleyiş sağlanamayacaktır. Malî özerklikle de kurum kendi harcamalarını daha rahat yönetebilecek duruma gelmektedir.

Türk Patent Enstitüsü 24 Haziran 1994 tarih ve 544 sayılı KHK ile kurulmuştur. Bu bağlamda sınaî haklarla ilgili (patent, marka, endüstriyel tasarım ve diğer haklar) işlemleri yürütmek, bilgi ve dökümantasyon hizmeti vermek, sanayiciler ile ar-ge faaliyetlerinde bulunan kurum ve kişileri ulusal ve uluslararası mevzuat konusunda bilgilendirmek ve yönlendirmek, uluslararası gelişmeleri izlemek, ülkemizi sınaî haklar ile ilgili uluslararası platformlarda temsil etmek TPE'nin görevleri arasında yer almaktadır.¹⁹⁰ TPE daha 11 yıllık bir kurum olmasından ötürü eleman, teknik şartlar ve donanım yönünden olsun her geçen gün daha iyi seviyeye gelmektedir. Örneğin Dünya Bankası kredisiyle yapımı 2004'te biten hizmet binası TPE'nin görevlerini daha etkin ve verimli yapması yönünde büyük bir boşluğu doldurmuştur. TPE'nin çalışmalarında başarılı olması, örnek bir kurum olması ve başvuru sahiplerinin haklarını kolay elde edebilmesi için çalışmalar sürmektedir. Ayrıca eskiden yurtdışında yaptırılan araştırma ve inceleme raporları 1 Ocak 2005'ten itibaren TPE bünyesinde yapılabilmektedir. Fakat tüm bu yapılanmalar ve düzenlemelere rağmen TPE verimli görev yapamamakta, yurt dışındaki ofisler gibi hızlı etkin işleyememektedir.

Uluslararası standartlara uygun yasalar ve uluslararası anlaşmalara katılım: Ulusal yasaların uluslararası standartlara ve uygulamalara uygun olması ve uluslararası anlaşmalara taraf olunması buluş sahipleri, marka sahipleri sanayiciler vb. kişiler için önemli teşvik araçlarıdır. Ulusal yasaların uygun olmaması halinde hem yurt içinden hem de yurt dışından marka ve buluş için girişimler olmayacağı

¹⁹⁰ Yalçınar ve Karaahmet, a.g.m., ss. 71-72.

gibi ne de uygun rekabet ortamı yaratılmış olabilecektir. Ayrıca yukarıda belirtildiği gibi yabancı girişimcilerin ülkeye yatırım güduları de bundan etkilenecektir. Türkiye'deki yasaların uluslararası standartlara uygun yasalar olduğu söylenebilir fakat ülkemizdeki gelişmeler gelişmiş ülkelerdeki yapılanmaları geriden takip etmektedir ve uygulama düzeyinde başarı sağlanamamaktadır.

Yasal statü kazandırılmış ve denetime tabi vekiller: Patent, marka ve endüstriyel tasarım vekilleri ulusal ve uluslararası işlemlerin yürütülmesi için görevlendirilen denetime tabi kişilerdir. Başvuru sahipleri sınaî haklarını elde etmek için prosedürü iyi bilen kişilere ihtiyaç duymaktadır. Bu görevi de vekiller yerine getirmektedir. Vekiller sadece bu işlemleri yürütmekle kalmayıp fikir sahiplerinin haklarına sahip çıkmalarına ve haklarını nasıl kullanabilecekleri konusunda yardımcı olmaktadır. Vekiller böylece sınaî hak bilincinin kazanılmasında ayrı bir önem taşırlar. Fakat ülkemizde bu alan yabancı ülkelerdeki kadar gelişmemiştir. Ayrıca vekillerin daha etkin görev yapmalarını sağlayacak bir birlik şeklinde örgütlenme sağlanamamıştır. Türkiye'de ikamet eden kişilerin TPE'ye yapacakları başvurularda vekil şartı bulunmamakla birlikte yabancıların yapacakları başvurularda vekil şartı aranmaktadır, bu kural Paris Sözleşmesi'nin gereğidir.

İhtisas Mahkemeleri: İhtisas mahkemeleri, yapılan düzenlemelerin etkin ve verimli uygulanmasında ve ortaya çıkabilecek ihtilâflarda çözüm işlevi görmesi adına önemli bir işlevi yerine getirir. İhtisas mahkemeleri kurulana kadar Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile ilgili davalar Asliye Hukuk Mahkemelerinde, sınaî haklardan doğan davalar ise Asliye Ticaret Mahkemelerinde görülmekteydi. İlk İhtisas mahkemesi 2002 yılında İstanbul'da faaliyete geçmiş, ikinci ve üçüncü ihtisas mahkemeleri ise 2003 yılında Ankara ve İstanbul'da açılmıştır. İhtisas mahkemelerinin görev alanları; 551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname (KHK), 556 sayılı Markaların Korunması Hakkında KHK, 554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunması Hakkında KHK, 555 Coğrafi İşaretlerin Korunması Hakkında KHK, 5846 sayılı FSEK, 5042 sayılı Yeni Bitki Çeşitlerine Ait Islahçı Haklarının Korunmasına İlişkin Kanun ve 5147 sayılı Entegre

Devre Topografyalarının Korunması Hakkındaki Kanun'dan kaynaklanan uyumsuzlukları gidermek olarak belirlenmiştir.¹⁹¹

Türkiye'deki patent sistemi yabancı yatırımlar için çok çekici bir ülke değildir. Türkiye'deki sistemin yabancı yatırımlar açısından önemli kılacak ilk adım 1995 yılında insan ve hayvan sağlığına ilişkin buluşların (ilaçların) patentle korunabilmesini öngören düzenleme ile yapılmıştır. Fakat çağın ihtiyaçları değişmektedir ve ülkemizdeki değişimler bu yeniliklere ayak uydurmakta geç kalmaktadır. Örneğin Bosch'un Türkiye Genel Müdürü Gürcan Kararakaş Türkiye'nin yabancı sermaye yönünden cazibesini kaybettiğini vurgularken; "Fikri ve sınai hakların korunması açısından özellikle taklitlerle yaşanan sorunların çözümündeki hukuki süreç çok uzun. 2000'den beri 700 dava açtık, bunun 59'u sonuçlandı. Ayrıca yabancı çalışanların çalışma izinleri konusunda üç aya kadar süren onay işlemleri, know-how transferindeki esnekliğimizi engelliyor" açıklamasını yapmıştır.¹⁹²

¹⁹¹ Serdar Arıkan, "Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri", **Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'de Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Etkin Korunması Seminerinde Sunulan Tebliğ**, 9-10 Eylül 2004, Ankara, ss. 3-4. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/>, (10.03.2005).

¹⁹² Gürcan Kararakaş, "Bosch'tan Yabancı Sermaye Uyarısı", **Basın Toplantısı 10 Mart 2005**, <http://www.ntvmsnbc.com/news/313206.asp#BODY>, (10.03.2005).

Tablo 3. Türkiye’de Patent Başvuruları – Verilen Patentler

Yıllar	“Patent Başvuruları”				“Verilen Patentler”			
	Yerli	Yabancı	Toplam	“p” oranı	Yerli	Yabancı	Toplam	Yabancı Payı(%)
1981	157	368	525	2.3	26	254	280	90.7
1984	153	447	600	2.9	66	344	410	83.9
1986	175	551	726	3.1	56	227	283	80.2
1988	154	746	900	4.8	53	319	372	85.7
1990	138	1090	1228	7.9	48	438	486	90.1
1993	168	1071	1239	6.4	52	740	792	93.4
1995	178	1520	1698	8.5	60	703	763	92.1
1997	210	1329	1539	6.3	7	451	458	98.5
1998	213	2279	2492	10.7	32	764	796	96.0
1999	273	2755	3028	10.1	28	1114	1142	97.5
2000	266	3178	3444	11.9	21	1131	1152	98
2001	299	2920	3219	9.7	44	2092	2136	97.9
2002	388	1491	1879	3.8	44	1753	1797	97.5
2003	465	697	1162	1.5	79	1111	1190	93.3
2004	636	1601	2237	2.51	53	1906	1959	97.2

Kaynak: Alkan Soyak, Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme, s. 27. (1998 yılı sonrasındaki veriler <http://www.turkpatent.gov.tr>’den alınmış olup gerekli düzenlemeler yapılmıştır. p= Yabancı başvuru/yerli başvuru)

Türkiye’deki patent başvurularına bakıldığında durumun hiç de iyi olmadığı görülmektedir. Örneğin ABD’nin Kaliforniya eyaletinde 1997 yılında yapılan patent başvurusu 12500 civarında iken, Türkiye’de 1994-98 yılları arasındaki toplam patent başvurusu 8000’i geçmemektedir.¹⁹³ Ayrıca Türkiye yıllık yerel 200 [2004 yılı itibarıyla 636] patent başvuruyla OECD ülkeleri arasında sonuncu sırada yer almaktadır. Fakat Almanya ve Güney Kore’de ise ulusal patent başvuruları

¹⁹³ Alkan Soyak, Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme, s. 27, [http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/teknoloji-politikasi-sinaimulkiyet\(alkan\).pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/teknoloji-politikasi-sinaimulkiyet(alkan).pdf), (10.01.2005).

120.000'nin üzerinde bulunmaktadır.¹⁹⁴ Türkiye'deki durumun bilincinde olan TPE başkanı Yusuf Balcı bu manzarayı: "Bizdeki patent başvurularını belirtmeye bazen utanıyoruz" diyerek patent konusunun gelişmemiş olduğunu itiraf etmektedir.¹⁹⁵

Tablo 3'de görüldüğü gibi (p oranı= Yabancı başvuru/yerli başvuru) yerli başvuru sayısı ile yabancı başvurular arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Tablo 4'e göre 1998 yılından 2005 yılına kadar yapılan patent başvurularında Türklerin toplam 2538, Almanların 3191 ve Amerikalıların 4283 başvuru yaptıkları görülmektedir. Türkiye'de en fazla girişim 2004 yılında 636 başvuruyla yapılmıştır. Bu sonuca göre elli milyonluk yetişkin nüfusta 78616 kişiye bir patent başvurusu düşmektedir. Yerli başvurular az olduğu gibi bunların patentle sonuçlananları da az olmaktadır. Örneğin 1997 yılından 2005 yılına kadar 8 yıl içinde 2750 başvuru yapılmış olup bunlardan sadece 308'i patent alabilmiştir. Ülkemizde patent başvurularının kesin sonuçlarının ortalama 2 yıl sürdüğü unutulmamalıdır. Fakat bu durum göz önüne alındığında dahi patentle sonuçlanan başvuruların çok az olduğu görülmektedir. Aynı yıllar içerisinde yabancılar ise 16250 başvuru yapmış olup bunların 10322 tanesi patentle sonuçlanmıştır. Türk Patent Enstitüsü'nden alınan patentler içinde yabancıların payına bakıldığında oranın % 80'den aşağı düşmediği görülmektedir. Hatta bu oran 2003 yılı hariç son altı yıldır % 97'nin altına düşmemiş, 1997 yılında ise % 98.5 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum; ülkemizde dolaşan yeni ürünlerin ve yeni üretim süreçleri ile meydana getirilen ürünlerin yabancı orjinli olduğunu, yerli firmaların bu tür olanaklardan lisans alarak yararlandığını; başka bir deyişle, fikir ürünleri ithalatının çokluğunu, tersine ihracatının azlığını göstermektedir.

Patent Sistemi'nin olmadığı düşünüldüğünde ise ortaya çıkacak durum daha da farklılaşacaktır. Kopyacılığa ve taklitçiliğe göz yumulması potansiyel yaratıcı fikirlerin değerlendirilememesine, ülke prestijinin kaybolmasına ve dış ülkelere gelecek yatırımların durmasına sonuç itibarıyla mevcut duruma karşın ülkenin daha da olumsuz etkilenmesine yol açacaktır.

¹⁹⁴ www.ttgv.org.tr, (10.3.2005).

¹⁹⁵ "Patent Sayısından Utanıyorum", Referans, 29.06.2004., s. 13.

1998 yılında Para-Kredi ve Koordinasyon Kurulu'nun patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım harcamalarının desteklenmesine dair bir tebliği bulunmaktadır. Bu tebliğ ile gerçek kişilerin patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım tescil işlemlerinde yaptıkları harcamaların %75'inin geri ödenmesi imkanı sağlanmıştır.¹⁹⁶ 2004 yılında uygulamadan kalkan bu teşviğin patent başvurularında önemli bir artışa yol açmadığı görülmektedir.

Alınan patentler ve patentlerin kullanım haklarını ifade eden lisanslar ile katma değeri yüksek ürünler; firmalar ve markalar doğmaktadır. Örneğin Toyota, Xerox, Goodyear ve Kodak gibi firmaların/markaların ortaya çıkışları aldıkları patentler sayesinde olmuştur. Walkman'in yapımı da ABD'den alınan lisans ile gerçekleşmiştir. Günümüzün tanınmış firmaları piyasadaki prestijlerini, güçlerini, rekabet avantajlarını korumak için patent ve lisans alma çabası içindedirler. Yine çağımızın Nokia (Finlandiya) ve Samsung (Güney Kore) markaları piyasadaki güçlerini devamlı aldıkları uluslararası patentler, sürdürdükleri Ar-Ge çalışmaları ile başarmaktadırlar. Ülkemizde ise bu manada patent, lisans ve Ar-Ge bilinçlenmesi son yıllarda artmaktadır. Özellikle beyaz eşya firmaları bu girişimlerde bulunmaktadır. Bu firmalar yaptıkları Ar-Ge çalışmalarından elde ettikleri teknolojiler ile aldıkları lisansları bırakarak, patent portföylerini arttırmaktadırlar. Beyaz eşya ihracatı önemli seviyelerde olan ülkemiz için bu durum önemli bir gelişmeyi göstermektedir.

¹⁹⁶ Verda Canbey Özgüler, **Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye Örneği**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1479, 2003, s. 174; Yalçın, **Sınai Mülkiyetin İlkeleri**, ss. 105-106; Demiroğlu, **a.g.m.**, s. 75.

Tablo 4. Patent Başvurularının Ükelere Göre Dağılımı

Ülkeler	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ABD	644	902	1025	865	471	135	241
Almanya	481	534	621	651	274	165	465
Fransa	175	228	214	153	72	77	154
Hollanda	123	156	175	194	90	44	71
İngiltere	150	182	173	137	47	30	65
İsviçre	144	145	205	176	125	62	124
İtalya	109	122	120	124	68	36	163
Türkiye	214	273	266	299	388	465	633
Diğer	454	486	645	620	344	148	309

Kaynak: www.turkpatent.gov.tr

Mevcut düzenlemeler görünüş itibariyle; ulusal mevzuat bazında olsun, uluslararası düzenlemelere katılımlar konusunda olsun AB ve diğer gelişmiş ülkelerin mevzuatlarıyla uyumlu olduğu söylenebilir. Fakat ülkemizdeki “Patent Sistemi” iktisadî kalkınmayı tetikleyecek uygulama bazında çok güçsüzdür. Çünkü mevcut sistemde; yasal uyumsuzlukların çözüm noktaları ihtisas mahkemelerinde, teknolojinin durumu hakkında bilgi sağlayan veri tabanlarında, patent alma süreçlerinde yetersizlikler/sorunlar devam etmektedir. Bu yüzden ülkede hâlâ yeniliklere karşı toplumsal talep gelişmemiş, patent başvurularında artış sağlanamamış, yabancı yatırımlara özendirici koşullar oluşmamıştır.

3.2.3 Türkiye’de Araştırma Geliştirme (Ar-Ge)

Buluş ve yeniliklerin ortaya çıkışları hakkında doğru veya yanlış hikayeler söylenmektedir. Bazı buluş ve yenilikler tesadüf eseri bazıları ise tecrübe-bilgi-araştırma sonucu ortaya çıkmaktadır. Fakat çağımızdaki buluş ve yenilikler için profesyonel çalışmalar yani Ar-Ge (Research and Development-R&D) zorunlu hale gelmiştir. Ar-Ge olarak kullandığımız araştırma ve geliştirme kavramı mevcut ürünlerin daha ucuz üretilmesini, halihazırda olmayan ürünün üretilmesini ve yeni üretim süreçlerinin geliştirilmesini içerir. Kısaca henüz bulunmayan, uygulanmayan

ortaya çıkarmak olarak da görebiliriz. Ar-Ge'yi salt araştırma ve geliştirme olarak görmek yanlıştır. Çünkü bu girişimlerin etkin sonuçlar vermesi kapsamlı organizasyonla yani yönetim, finansman gibi diğer unsurların da katılmasıyla sağlanabilir.

Firma içinde Ar-Ge birimi şeklinde örgütlenme ilk olarak 1870'de Almanya'da başlamıştır. XX. yüzyıl içinde icat faaliyetleri sanayi, kamu veya üniversite olsun kişisel çalışmadan profesyonel araştırma-geliştirme laboratuvarlarına kaymıştır. Edison 1093 patenti bu tip laboratuvarlarda bilim adamı ve mühendislerle çalışarak almıştır.¹⁹⁷ O günden bu yana da bu yapıya önem giderek artmaktadır. Günümüzde bu laboratuvarlarda binlerce bilim adamı ve mühendis istihdam edilmektedir. Bu konunun bu kadar profesyonel yapıya bürünmesinin en önemli nedeni teknolojinin karmaşıklaşması ve uzmanlaşmanın getireceği avantajlardan kaynaklanmaktadır. Ar-Ge projeleri yüksek maliyet gerektirmektedir ve sonuçları garanti edilememektedir. Olumlu sonuçlar elde edildiğinde de bu neticeler çok ucuza kopyalanabilmektedir. Bu yüzden bu birimler çok fazla yaygınlaşmamaktadır.

Araştırma geliştirme faaliyetleri ayrıca teknoloji geliştirme birimleri (bölgeleri) olarak adlandırılan Teknoparklarda ve Teknoloji Geliştirme Merkezlerinde de yürütülmektedir. Teknoloji Geliştirme Merkezleri özel sermaye kuruluşları, Teknoparklar ise üniversite-sanayi işbirliği olarak nitelenmektedirler. Dünya'daki ilk teknopark ABD'de 1950'li yıllarda faaliyete geçmiştir.¹⁹⁸

Günümüz buluş ve yeniliklerinin %90'ı da bu tip örgütlenmeler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar bu çalışmaların sonuçları genelde yeni ürün ve üretim süreçleri olarak değerlendirilse de bu çalışmalardan diğer önemli kazanımlar da sağlanmaktadır. Örneğin Ar-Ge ile işletme bilgi düzeyinde, yetenek ediniminde kısaca teknik birikimde artış elde edilmiş olur. Bu projeleri desteklemek için kamu destekleri; vergi teşvikleri, kredi garantileri, hibe biçiminde fon sağlama ve özel sektör tarafından sağlayan finansman (Venture Capital) risk sermayesi sistemi önemlilik taşımaktadır. Risk Sermayesi; buluşların ve yeniliklerin ticarileştirilmesi

¹⁹⁷ Freeman ve Soete, a.g.e., s. 230.

¹⁹⁸ <http://www.ttg.org.tr>, (10.03.2005).

gibi, kârlılık açısından belirsizlik taşıyan girişimlerin finansmanı için kullanılan sermayeyi ifade eder.¹⁹⁹ Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıkları bu doğrultuda teknoloji tabanlı genç firmalara sermaye desteği sağlamakla beraber diğer firmaların teknoloji alanındaki girişimlerini de desteklemektedirler. Dünya’da bu sistem ile başarılı olmuş birçok proje bulunmaktadır.²⁰⁰

Türkiye’de özel sektörün ilk Ar-Ge bölümü Arçelik tarafından 1975 yılında kurulmuştur.²⁰¹ Teknoloji geliştirme bölgeleri konusunda ise KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı) 1991 yılında Teknoloji Geliştirme Merkezleri kurmaya başladı, 1998 yılında da ODTÜ Teknokent ve TÜBİTAK MAM (Marmara Araştırma Merkezi) ülkenin ilk teknopark örneklerini oluşturdu. 6 Temmuz 2001 günlü Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile üniversite odaklı teknoparkların kurulması hızlanmıştır. Türkiye’de teknoloji geliştirme bölgesi sayısı 16’ya ulaşmıştır. Bunlardan ODTÜ Teknokent, Tübitak MAM Teknoloji Serbest Bölgesi, GOSB (Gebze Organize Sanayi Bölgesi) Teknoparkı, Bilkent Cyberpark, İTÜ-Arı Teknokenti ve Hacettepe Teknokenti faaliyettedir. İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TGB), Kocaeli Üniversitesi TGB, Eskişehir TGB, Yıldız Teknik Üniversitesi TGB, İstanbul Üniversitesi TGB, Selçuk Üniversitesi TGB, Batı Akdeniz Üniversitesi TGB, Trabzon TGB, Erciyes Üniversitesi TGB, Çukurova Üniversitesi TGB ise kuruluş izni almasına rağmen faaliyete geçmemiş teknoloji geliştirme bölgeleridir.²⁰² Bu tip üniversite-sanayi işbirliklerinin arttırılması için çalışmalar sürmektedir.

Teknoparklar girişimciler açısından birçok avantaj sağlamaktadır. Bu bölgelerdeki en çekici unsurlardan biri Teknoparkta yer alan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin, yazılım ve Ar-Ge’ye dayalı üretim faaliyetlerinden elde ettikleri kazançlar 10 yıla kadar muaf tutulabilmektedir. Ayrıca Teknoparkta çalışan;

¹⁹⁹ **Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**, Genişletilmiş Altıncı Baskı, İstanbul: Dünya Yayınları, 1999, s. 340.

²⁰⁰ Aykut Göker, “Ulusal İnovasyon Sistemi Açısından Üniversite Sanayi İşbirliği”, **Üniversite-Sanayi-Oda ve Kamu Kuruluşları Arasında İşbirliği Nasıl Geliştirilir Paneli**, 26-30 Eylül 2001, İstanbul, s. 8, www.inovasyon.org, (10.04.2005).

²⁰¹ Özgüler, a.g.e., s. 175 dp. 422.

²⁰² Canan Çilingir, “Türkiye’de Teknoparklar ve Teknoloji Geliştirme Merkezleri”, **Teknolojik ve Ekonomik Gelişme-Fikri Sınai Mülkiyet Hakları Uluslararası Konferansında Sunulan Tebliğ**, 1-2 Ekim 2004, Ankara, ss. 1-2, http://www.stps.metu.edu.tr/konferans/gun_1.html, (10.03.2005).

araştırmacı, yazılımcı ve Ar-Ge personeli ücretleri Teknoparkın kuruluş tarihinden başlamak üzere 10 yıl süre ile her türlü vergiden istisna tutulmaktadır. Kocaeli ilinde bulunan Kou Teknoparkı [diğer teknoparklar için de genellenebilir] yenilikçi ve ileri teknolojiye dayalı uluslararası pazarda rekabet edebilir mal ve hizmet üretmek ve marka yaratmak amacıyla kurulmuştur.²⁰³

Türkiye'deki Ar-Ge harcamalarına bakıldığında yani gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında bu alandaki harcamaların yetersiz olduğu görülmektedir. Günümüzde Türkiye'de Ar-Ge/GSYİH % 0,6'larda seyrederken bu oran Japonya ve ABD'de %2,5-3; Fransa ve Almanya'da % 2-2,5; İtalya, Avusturya ve Kanada'da % 1-1,5 civarındadır. Ayrıca bu harcamaları gerçekleştiren kesimlere göz atıldığında Türkiye'deki durum ile gelişmiş Batı ülkelerindeki durumun yine birbirine uyuşmadığı görülmektedir. Tablo 6'dan izlendiği gibi Türkiye'de Ar-Ge akademik düzeyde kalıp, ticarî kesim tarafından olması gereken oranlarda gerçekleşmemektedir.²⁰⁴ Bu durum üretimin ve istihdamın en büyük karşılayıcısı olan ticarî sektör için düşük bir rakamı göstermektedir.

Tablo 5. Türkiye'de Ar-Ge Harcamaları (1990-1999)

Yıllar	Cari Ar-Ge Harcaması (milyon TL)	Ar-Ge Harcaması (milyon ABD \$)	Ar-Ge Harcaması (kişi başına ABD \$)	Ar-Ge Harcaması/ GSYİH (%0) Cari
1990	1.275.680	484.2	8.6	3.2
1991	3.330.047	788.3	13.8	5.3
1992	5.356.814	767.5	13.1	4.9
1993	8.776.139	785.5	13.2	4.4
1994	13.991.270	476.1	7.9	3.6
1995	29.509.395	639.0	10.4	3.8
1996	66.709.069	817.6	13.0	4.5
1997	141.781.665	-	-	4.9
1998	260.422.137	1065	15.5	5.0
1999	489.162.882	1157	17.5	6.3

Kaynak: Verda Canbey Özgüler, Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye Örneği, s.175.

²⁰³ <http://teknopark.kou.edu.tr/>, (10.03.2005).

²⁰⁴ Soyak, Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme, s. 30.

Tablo 6. Türkiye’de Sektörlere Göre Ar-Ge Harcamaları (%)

Yıllar	Ticari Kesim	Kamu Kesimi	Yüksek Öğretim
1990	20.4	9.8	69.8
1991	21.1	7.9	71.0
1992	24.0	8.2	67.8
1993	22.9	9.9	67.2
1994	24.7	8.7	66.6
1995	23.6	7.4	69.0
1996	26.0	11.9	62.2
1997	32.3	10.5	57.2
1998	31.6	7.3	61.1
1999	38.0	6.7	55.3

Kaynak: Verda Canbey Özgüler, Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye Örneği, s.176.

Ar-Ge faaliyetlerinin kamu tarafından desteklenmesine Pazar ekonomilerinde dahi ihtiyaç duyulmaktadır. Fakat Türkiye’de sanayi kuruluşlarının gerçekleştirdiği Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla devlet tarafından ayrılan pay ABD ve Japonya’nın %0.001’i, Hollanda’nın %0.005’i, İrlanda ve İspanya’nın %10’u kadardır.²⁰⁵ Ayrıca ATO’nun (Ankara Ticaret Odası) bilim ve teknoloji raporuna göre Japonya’da bir milyon kişi içerisinde 5095 bilim adamı ve mühendis Ar-Ge çalışmalarında görev almaktadır. Türkiye’de ise bir milyon kişiye 306 bilim adamı ve mühendis düşmektedir. Bu da ülkemizdeki Ar-Ge çalışmalarının ne kadar yetersiz olduğunu gösteren farklı bir sonuçtur.²⁰⁶ Türkiye’de sanayi kuruluşlarını destekleyen ilk kuruluş niteliğini taşıyan TTGV (Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı) 1991 yılında kurulmuş olup benzer kuruluşlar Hindistan’da 1955, Avusturya’da 1987’de kurulmuşlardır.²⁰⁷ Türkiye’de Ar-Ge faaliyetlerini desteklemek için ayrıca KOSGEB, TÜBİTAK gibi birimler bulunmasına karşın buralardan sağlanabilecek fonlar hem

²⁰⁵ Soyak, Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme, s. 32.

²⁰⁶ ATO, Bilim ve Teknoloji Raporu, <http://www.atonet.org.tr/turkce/index9.html>, (10.03.2005).

²⁰⁷ Soyak, Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme, s. 32.

yetersiz kalmakta hem de bu destekler gerçek ve tüzel kişiler tarafından yeterince bilinmemektedir.

Ülkemizdeki risk sermayesi (girişim sermayesi) şirketlerine bakıldığında 22.04.1996 yılında kurulan Vakıf Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı A.Ş. bu alandaki ilk örnektir.²⁰⁸ Ayrıca İşRisk ve Turkven Risk Sermayesi Yatırım Ortaklığı bulunup, risk sermayesi şirketi olmayıp iyi projelere destek sağlayan çeşitli şirketler de ülkemizde bulunmaktadır.²⁰⁹ Ülkemizde bu alanda yeni girişimlerin artması için yeterli teşvik edici ortam sağlanamamıştır.

Üretimin gerçekleştiği yer olduğu için firmalar yenilik sisteminin en önemli unsuru olduğunu söyleyebiliriz. Ulusal yenilik sisteminde de ana amaç yenilikte yetkinlik olduğu için burada incelenmesi gereken de firmaların bu tip faaliyetlere ne kadar eğildikleri konusudur. Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen “1998-2000 Yılları İmalat Sanayii Teknolojik Yenilik Faaliyetleri Anketi” (İmalat sanayiinde faaliyet gösteren 10 ve daha fazla çalışanı olan tüm kamu ve özel sektör işyerlerinin kapsandığı çalışma- Tablo 7) sonuçlarına göre 1998-2000 yıllarında imalat sanayii işyerlerinin %29.4’ünün teknolojik yenilik faaliyetlerinde bulunduğu tespit edilmiştir. 1995-1997 sonuçlarına göre ise teknolojik yenilik yapma faaliyeti %4.8 oranında artmıştır. Ayrıca 1998-2000 yılları arasında teknolojik yenilik faaliyetinde bulunan işyerlerinin %26.3’ü ürün yeniliği, %36.4’ü üretim süreci (proses) yeniliği, %37.3’ü ürün ve proses yeniliği yapmıştır. “1998-2000 Yılları Hizmet Sektörleri Teknolojik Yenilik Faaliyetleri Anketi” (Tablo 8) sonuçlarına göre ise hizmet sektörüne ait seçilmiş 5 alt sektörde 1998-2000 yıllarında işyerlerinin %38.5’inin teknolojik yenilik faaliyetlerinde bulunduğu tespit edilmiştir. 1995-1997 sonuçlarına göre bu oran %9.7 oranında azalmıştır.²¹⁰ Gerek hizmet sektörü gerek imalat sanayiine bakıldığında yenilik arayışında olan işyerlerinin çok düşük oranlarda olduğu görülmektedir. Örneğin İmalat sanayiinde teknolojik yenilik yapan işyerlerinin oranı en fazla “tıbbi aletler hassas ve optik aletler ve saat imalatı” alanında %50 olarak; Hizmet sektöründe ise “telekomünikasyon” alanında %80 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yenilik araştırmalarında bulunan faaliyet alanları

²⁰⁸ <http://www.vakifrisk.com.tr>, (10.03.2005).

²⁰⁹ <http://www.akariyer.com>, (10.03.2005).

²¹⁰ www.die.gov.tr, (10.04.2005).

(işyerleri) az olduğu gibi bu girişimlerin neticesini gösteren patent başvurularına bakıldığında araştırmaların verimsiz de olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin İmalat sanayiinde “tıbbi aletler hassas ve optik aletler ve saat imalatı” alanında patent başvurusunda bulunan işyerleri %28.6; “telekomünikasyon” alanında ise bu oran %0 olarak gerçekleşmiştir. Bu oranların patent başvurularını gösterdiği düşünüldüğünde sonucun daha da kötü olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7. İktisadî Faaliyet Koluna Göre Teknolojik Yenilik Yapan İşyerlerinin Oranı (%) (İmalat Sanayi)

	Toplam (%)	Teknolojik Yenilik Yapan İşyerleri (%)
İktisadî Faaliyet*		
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	100	38.1
Tütün Ürünleri İmalatı	100	20.0
Tekstil Ürünleri İmalatı	100	17.9
Giyim Eşyası İmalatı, kürkün işlenmesi ve boyanması	100	18.7
Deri ürünleri ve ayakkabı imalatı	100	8.9
Ana metal sanayii	100	33.5
Makina ve teçhizat hariç metal eşya sanayii	100	35
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	100	37.2
Tıbbi aletler hassas ve optik Aletler ve saat imalatı	100	50

Kaynak: www.die.gov.tr (*22 faaliyet kolundan 9'u tablomuza dahil edilmiştir.)

Tablo 8. İktisadî Faaliyet Koluna Göre Teknolojik Yenilik Yapan İşyerlerinin Oranı (%) (Hizmet Sektörleri)

	Toplam (%)	Teknolojik Yenilik Yapan İşyerleri (%)
İktisadî Faaliyet		
Telekomünikasyon	100	80
Mali Aracı kuruluşların faaliyetleri	100	25
Sigorta ve emeklilik fonları	100	62.5
Mali aracı kuruluşlara yardımcı faaliyetler	100	28.2
Bilgisayar ve ilgili faaliyetler	100	49.5

Kaynak: www.die.gov.tr

Tablo 9. İktisadî Faaliyet Koluna Göre Yenilik Yapan İşyerlerinin Patent Başvurusunda Bulunma Oranları (%) (İmalat Sanayi)

	Toplam (%)	Patent Başvurusunda Bulunan (%)
İktisadî Faaliyet*		
Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı	100	17.7
Tütün Ürünleri İmalatı	100	-
Tekstil Ürünleri İmalatı	100	12.6
Giyim Eşyası İmalatı, kürkün işlenmesi ve boyanması	100	20
Deri ürünleri ve ayakkabı imalatı	100	15.4
Ana metal sanayii	100	15.6
Makina ve teçhizat hariç metal eşya sanayii	100	14.6
Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	100	40
Tıbbi aletler, hassas ve optik aletler ve saat imalatı	100	28.6

Kaynak: www.die.gov.tr, (*22 faaliyet kolundan 9'u tablomuza dahil edilmiştir.)

Tablo 10. İktisadî Faaliyet Koluna Göre Yenilik Yapan Firmaların Patent Başvurusunda Bulunma Oranları (%) (Hizmet Sektörleri)

	Toplam (%)	Patent Başvurusunda Bulunan (%)
İktisadî Faaliyet		
Telekomünikasyon	100	-
Mali Aracı kuruluşların faaliyetleri	100	5.4
Sigorta ve emeklilik fonları	100	-
Mali aracı kuruluşlara yardımcı faaliyetler	100	5.9
Bilgisayar ve ilgili faaliyetler	100	12.1

Kaynak: www.die.gov.tr

3.2.4 Türkiye’de Bilgi ve İletişim Teknolojileri

Yukarıda bahsedildiği gibi Bilgi ve İletişim Sektörü (teknolojileri) ülkeler açısından birçok olumlu sonuçlar getirmektedir. Fakat bu alan ülkemizde pek fazla gelişmemiş gereken önem bir türlü verilememektedir. Dünya Bankası’nın 1993 yılında ülkemiz için hazırladığı çalışmada bu alanda yapılacak iyi düşünülmüş yatırımların verimliliği ve uluslararası düzeyde rekabet edebilme şansımızı arttıracığına dikkat çekilmektedir. Her ne kadar ülkemizde bu sektöre son yıllarda önem verilmekteyse de gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında göstergelerin bu ülkeler lehine olduğu görülmektedir.

Tablo 8’e göre Türkiye’de 1998-2000 yılları arası hizmet sektöründe telekomünikasyon alanında yenilik yapanların işyerlerinin oranı %80, bilgisayar ile ilgili faaliyetlerde yenilik yapanların oranı ise %49.5 olarak gerçekleşmiştir. Fakat telekomünikasyon alanında yenilik yapan firmaların yüzdesi % 80 olmasına rağmen Tablo 10’a göre bu işyerlerinin hiçbiri patent başvurusunda bulunmamıştır. Bilgisayar ile ilgili faaliyet yapan işyerlerinden ise sadece % 12.1’i patent başvurusunda bulunmuştur.

Bu alanlarda yeniliklerin yapılmaması yüzünden ülkemizde bu sektör gelişmemiştir, dolayısıyla bu alandaki istihdam oranı, piyasa genişliği, bu faaliyetlere bağlı teknoloji ihracatı düşük seviyelerde kalmaktadır. Örneğin Avrupa Birliği'nde ve ABD'de BİT -Bilgi ve İletişim Teknolojileri – pazarının toplam değeri 1999 yılı itibariyle sırasıyla 469.9 ve 564.3 milyar Euro olarak gerçekleşmişken²¹¹; Türkiye'de (Tablo 11) 2001 yılı itibariyle 9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ülkeler artık ağırlıklı olarak teknoloji ürünleri (BİT ürünleri) ihraç etmektedirler. Tablo 12'ye göre ABD'nin 2001 yılındaki ihracatının %28.6'sını yüksek teknoloji ürünleri oluştururken aynı yıl Türkiye'nin yüksek teknoloji ihracatı %3.2 gerçekleşmiştir. BİT sektörü birçok insana hergeçen yıl artan oranlarda istihdam alanı açmaktadır. Tablo 13'de görüldüğü gibi BİT istihdamının toplam istihdam içindeki yeri Türkiye'de 1997 yılı itibariyle %0.5, ABD'de ise 1998 yılı itibariyle %6.1 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 11. Türkiye'de BİT Pazarı (Bin ABD Doları)

	2001	2002	2003*	2004*
BT Donanımı	1.054.352	1.400.058	1.540.000	1.930.000
Yazılım	292.533	335.861	393.000	460.000
Hizmet	822.675	775.303	847.000	960.000
Tüketim Mal.	74.353	121.942	90.000	105.000
BT	<i>2.243.913</i>	<i>2.633.164</i>	<i>2.870.000</i>	<i>3.455.000</i>
BT Sektör Büyümesi		%17	%9	%20
Telekom Donanımı	1.453.063	1.148.006	1.263.000	1.360.000
Taşıyıcı Hizmetler	5.394.267	6.368.872	7.329.000	8.346.000
İletişim Teknolojileri	6.847.330	7.516.878	8.592.000	9.706.000
İT Sektör Büyümesi		%10	%14	%13
Toplam	9.091.243	10.150.042	11.462.000	13.161.000

Kaynak: Türkiye Bilişim Şûrası Düzenleme Kurulu, Türkiye 2. Bilişim Şûrası, 10-11 Mayıs 2004, Ankara, 2004, s. 15. (* 2003 ve 2004 tahmini rakamlarıdır.) (BT:Bilgi Teknolojileri, İT: İletişim Teknolojileri)

²¹¹ Harald Gruber, *The Diffusion of Information Technology in Europe*, s. 159, www.eip.org/efs/eibpapers/y01n1v6/y01n1a08.pdf, (10.03.2005).

Tablo 12. Yüksek Teknoloji Ürünleri İthalat ve İhracatı: 2001

Ülkeler	İhracat		İthalat	
	1000 milyon Euro	Toplam İhracattaki Payı %	1000 milyon Euro	Toplam İthalattaki Payı %
AB-15	195.5	19.8	28.6	21.3
Japonya	111.2	24.7	72	18.5
ABD	233.8	28.6	243.3	18.5
Türkiye	1.1	3.2	5.4	11.8

Kaynak: Hatice Özkurt, Avrupa Birliği ve Türkiye İçin Ortak Teknoloji Politikası, s. 8, <http://www.e-konomistdergi.com/makaleler/ozkurt.pdf>, (07.05.2005).

Tablo 13. Seçilmiş Ülkelerde BİT İstihdamı

Ülkeler	BİT İstihdamı (Bin Kişi)	BİT istahdamının Toplam İstihdamdaki Payı (%)
ABD (1998)	7400	6.1
İsviçre (1998)	172	4.5
Norveç (1996)	74	3.5
Japonya (1997)	3000	4.3
İzlanda (1996)	4	2.8
Türkiye (1997)	100	0.5

Kaynak: Türkiye Bilişim Şûrası Düzenleme Kurulu, Türkiye 2. Bilişim Şûrası, 10-11 Mayıs 2004, Ankara, 2004, s. 223.

Sonuç

Fikrî haklar; sınaî haklar ve eser sahibinin hakları konusu ülkeleri birçok alanda ilgilendirmektedir. Bir programcı, yazar veya mimar eserini haklarını koruyabileceği coğrafyalarda açığa çıkarmaktadır. Bir mucit sanayide büyük yararlar sağlayacak projesini hakkını savunabileceği coğrafyalarda açığa çıkarmaktadır. Bir şirket yatırım yapmayı düşünürken ülkedeki maliyetleri dikkate aldığı gibi yaratıcı fikir ürünlerinin ne şekilde korunduğuyla da ilgilenmektedir. Ayrıca ülkelerarası ticaretin önemli kısmını katma değeri yüksek olan bu tip fikir ürünleri oluşturmaktadır.

Günümüzde yaratıcı fikirlere sahip kişilerin korunmadığı coğrafyalarda ilerleme sağlanamamaktadır. Haliyle daha iyiye ve daha ucuza ulaşılamamaktadır. Eğer fikrî haklar bugün yeterince iyi korunuyor olmasaydı belki de çok fonksiyonel cep telefonlarıyla, internetle, ruhumuzu okşayan namelemlerle, dekorlarla, tasarımlarla daha geç tanışmış olacaktık. Kısaca bahsettiğimiz tüm bu olumlu gelişmeler sadece fikrî hakların etkin korunduğu, yani yaratıcı kişilere/emeğe saygının gösterildiği coğrafyalarda görülmektedir. Taklitçiliğin, kopyacılığın olduğu yerlerde ise bu olumlu gelişmelerin gözlenmesi bir yana aksine olumsuzluklar yaşanmaktadır yani; ülke piyasalarında rekabet ve yenilik görülmemekte, yeni yatırımlar olmamakta, kayıt dışı ekonomi oluşmakta ve korsan sektöründe yasal olmayan yolla ortaya çıkan paralar organize suçlarda, kirli işlerde kullanılmaktadır. Kısacası teşvik ortamının bulunduğu yerlerde üretim, üretimin olmadığı yerlerde ise rant ekonomisi olmaktadır.

Ülkelerde etkin fikrî hak koruması ise kapsamlı bir yapılanma ile sağlanabilmektedir. Yasal mevzuatlardan uluslararası anlaşmalara katılımlara, patent enstitüsünden marka-patent vekillerine, ihtisas mahkemelerine, ülkedeki üretici-tüketicilere kadar el atılması gereken bir düzenlemeyi içermektedir. Ayrıca yapılacak tüm bu işlemler de çağın değişen şartlarına göre yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Ülkeler bu konunun ne denli bir önem taşıdığına farkında olduklarından tüm bu organizasyonu yakından ve titizlikle incelemektedirler. Örneğin bir buluşun gerçekleşebilmesi için Ar-Ge birimleri kurulmakta ve bu

laboratuvarlar için yüzlerce bilim adamı mühendis istihdam edilmekte, çalışmaların verimli sonuçlanabilmesi için çok büyük fonlar ayrılmakta ve destek kredileri verilmektedir. Yine korsan kitap, kaset vb. yayınların piyasada dolaşmaması için özel sistemler geliştirilmekte, tüketiciler bu konuda bilinçlendirilmektedir.

Fikrî haklar konusunda bugün birçok önemli anlaşma bulunmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü-WTO eki olan Ticaretle Bağlantılı Fikrî Haklar Anlaşması -TRIPS fikir ürünleri alanında temel ilkeleri belirleyen yani ülkelerde etkin korumayı öngören güçlü yaptırımları olan bir anlaşmadır. Bugün bu anlaşmayı kabul etmiş 148 ülke bulunmaktadır ki bu sayı ve ortaya çıkan büyük coğrafya düşünüldüğünde çok önemli bir sonuçtur. Diğer taraftan fikrî hakların tesciline yönelik birçok anlaşma bulunmaktadır ki bu anlaşmalar ile kişiler hem haklarını kolay elde etmektedir hem de etkin şekilde korunmaktadır. Çünkü bütün ülkeler fikrî hakların ne derece önemli olduğunun farkındadır ve mevzuatlarını uyumlaştırma çabası içindedirler.

Ülkemizdeki fikrî haklar olgusunun ilk izleri İngiltere, ABD, Fransa ve Japonya gibi ülkelerle aynı zamana denk düşmektedir. Bu ülkelere veya sonradan bu konularda önemli düzenlemeler yapan Güney Kore ülkesine bakıldığında fikrî haklar alanında sürekli yenilenen düzenlemelerin yapıldığı, çağa yakalayan girişimlerin ortaya koyulduğu görülmektedir. Fakat ülkemizdeki düzenlemeler bu ülkelerdeki düzenlemeler gibi gözden geçirilmeyip kendi haline bırakılmıştır ve olumlu kazanımlar elde edilememiştir. Çağın gereksinimlerine ayak uyduramayan bu kanunlar ise Gümrük Birliği süreci ile önemli değişikliklere uğramıştır. Her ne kadar Gümrük Birliği geniş bir kesim tarafından eleştiriliyor olsa da belki de bu anlaşmanın en önemli yararı fikir ürünlerinin korunmasına yönelik düzenlemelerin yapılmış olmasıdır. Çünkü bugünkü çağdaş seviyedeki fikrî hak korumacılığının neticeleri bu süreç ile meydana çıkmıştır.

Fikrî haklar konusu Avrupa Birliği ile yapılacak müzakerelerde açılacak dosyalardan birini oluşturmaktadır. Günümüz Türkiye mevzuatı gelişmiş ülkeler ve AB mevzuatıyla uyumlu olmasına rağmen uygulamada ve en önemlisi yeni şeyler üretmedeki tembelliğimiz devam etmektedir. AB ve gelişmiş ülkeler mevzuatına yakın seviyede olarak söz ettiğimiz kanunlarımızdaki, sistemimizdeki en temel sorun ise bu ülkelerde görülen yapılanma, gözden geçirme anlayışının ülkemizde

olmamasıdır. Bunun en büyük göstergesi sınaî haklar alanında 1879 yılını takip eden 116 yıl boyunca herhangi düzenlemenin yapılmamış olmasıdır. Eser sahibinin hakları alanında da buna benzer şekilde, düzenlemeler uzun aralıklarla yapılmıştır. Fikrî haklar alanındaki bir diğer önemli sorun ise, yabancı kaynaklarda ve düzenlemelerde görülen terim bütünlüğünün bizde bulunmayışıdır ki bu sebepten dolayı bu konu geniş bir çevre tarafından anlaşılammaktadır.

Ülkemizde fikrî haklar konusunun öteden beri yeterince dikkate alınmaması, insanlarda yeniliklere karşı toplumsal talebin gelişmemiş olması yüzünden; bugün patent başvuru sayısında, yeni basılan kitap sayısında, Ar-Ge'ye harcanan kaynaklarda, sahip olunan bilim adamı - mühendis sayısında, girişimcileri destekleyen kurum ve bu kurumlardan sağlanan fonlarda Türkiye; ABD, İngiltere, Almanya, Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin çok gerisindedir. Bu yüzden ülkemize gelen yabancı yatırımlar alt düzeylerde kalmakta, yurt dışına yapılan ihracatlarda düşük teknoloji ürünleri yer almakta ve en önemlisi fikir ürünleri ile ilgili sektörlerde istihdam oranı düşük seviyelerde kalmaktadır.

Ülkemizde fikir ürünlerinin daha etkin korunması ve artmasıyla iktisadî büyümemiz olumlu etkilenecektir. Fikir ürünlerinin etkin korunması ve bu ürünleri yaratanların teşvik edilmesi için yapılması gerekenlerin başında gelişmiş ülkelerin yaptığı gibi yasal mevzuatlarımızın değişen şartlara göre sıklıkla gözden geçirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması gelmektedir. Ayrıca bu alanda görev yapan kurumlar, bu kurumlarda veya bu kurumların dışında görev yapan kişilerin etkin işleyebilmesi için de gerekli yatırımlar yapılmalıdır. Bu konunun geniş bir çevre tarafından anlaşılabilmesi ve toplumun bilinçlendirilmesi için ise terim birliğinin sağlanması ve bu alanla ilgili konferansların, seminerlerin ülke çapında daha da artırılması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Adal Erhan. **Hukukun Temel İlkeleri**, Genişletilmiş Üçüncü Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 1991.
- Akyol Şener. **Know-How, Management, Joint Venture ve Büyük Çaplı İnşaat Sözleşmeleri**, İkinci Fasikül, İstanbul: Afa Matbaacılık, 1997.
- Alan Üstün. **Teknoloji Transferinde Fikri ve Sınai Haklar**, <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim97/tekno.htm>, (10.10.2004).
- Alptekin Atilla. “Başlarken”, **Fikri Haklar Bülteni-1**, TÜSİAD Bülten, Temmuz 1998, <http://tusiad.org/yayın/bulten/f1/html/fbulten1.html>, (10.04.2004).
- Altuntaş Muhiddin. **Telif Kazançlarının Vergilendirilmesinin Mevzuat ve Uygulama Açısından Analizi**, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 1996.
- Ansiklopedik Ekonomi Sözlüğü**. Genişletilmiş Altıncı Baskı, İstanbul: Dünya Yayınları, 1999.
- Arat Tuğrul. “Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu”, **Türkiye – Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği 1996 yılı Uygulama Semineri**, 30 Kasım 1 Aralık 1996, İstanbul: Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği İstanbul Şubesi, 1997.
- Arıkan Ayşe Saadet. “Tasarımların 554 Sayılı Tasarım Kararnamesi ve Fikir- Sanat Eserleri Kanunu Çerçevesinde Korunması”, **M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96.
- Arıkan Serdar. “Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri”, **Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye’de Fikrî ve Sınai Mülkiyet Haklarının Etkin Korunması Seminerinde Sunulan Tebliğ**, 9-10 Eylül 2004, Ankara, <http://www.abgm.adalet.gov.tr/>, (10.03.2005).

Arkan Sabih. **Marka Hukuku**, Birinci Cilt, Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 520, 1997.

Arseven Haydar. **Nazari ve Tatbiki Alâmeti Farika Hukuku**, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1951.

Ateş Mustafa. **Fikir ve Sanat Ürünleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2003.

ATO. **Bilim ve Teknoloji Raporu**, <http://www.atonet.org.tr/turkce/index9.html>, (10.03.2005).

Ayiter Nuşin. **Hukukta Fikir ve San'at Ürünleri**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1981.

Başoğlu Ufuk, Ölmezogulları Nalan ve Parasız İlker. **Dünya Ekonomisi: Küreselleşme, Finansal Kurumlar ve Küresel Makro Ekonomi**, Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2001.

Bilge Necip. **Hukuk Başlangıcı**, Dördüncü Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 1983.

Bouchoux E. Deborah. **Protecting Your Company's Intellectual Property: A Practical Guide to Trademarks, Copyrights, Patents & Trade Secrets**, New York: Amacom, 2001.

Busse York. "The European Patent Organization an Overview", **Patent Sistemleri ve Patent Ofis Organizasyonları Sempozyumu, 12 – 13 Ekim 1992**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No: 271, 1992.

Çelik Halil. "Küreselleşme Sürecinde İlaç Endüstrisi ve Patent Koruması Türkiye Uygulaması", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi (Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2000.

Çilingir Canan. "Türkiye'de Teknoparklar ve Teknoloji Geliştirme Merkezleri", **Teknolojik ve Ekonomik Gelişme-Fikri Sınai Mülkiyet Hakları**

Uluslararası Konferansında Sunulan Tebliğ, 1-2 Ekim 2004, Ankara,
http://www.stps.metu.edu.tr/konferans/gun_1.html, (10.03.2005).

Dardağan Esra. Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklardan Doğan Kanunlar İhtilâfı, Ankara: Betik Yayıncılık, 2000.

Demirdağ Serap. “Harmonisation in European Union on Industrial Property Rights Protection Procuders: Effects on Turkey within the Framework of Customs Union”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2004.

Demiroğlu Mehmet. “AB Uyum Sürecinde Sınai Hakların Etkin Uygulaması”, İş **Dünyasında Başarının Anahtarı: Fikri Haklar Semineri, 5 Mart 2003**, İstanbul: Tüsiad Yayınları, 2003.

Dericioğlu M. Kaan. “Fikri Haklarla İlgili Temel Kavramlar”, **Fikri Haklar Bülteni-1**, TÜSİAD Bülten, Temmuz 1998,
<http://www.tusiad.org/yayin/bulten/f1/html/fbulten1.html>, (10.04.2004).

_____. “Türkiye’de ve Avrupa Topluluğu’nda Markaların Korunması”, **M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96.

DPT. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: 2000, <http://ekutup.dpt.gov.tr/hukuk/oik521.pdf>, (01.10.2004).

_____. **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: Fikri ve Sınai Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara: 1995, <http://ekutup.dpt.gov.tr/hukuk/oik438.pdf>, (10.10.2004).

Duyar Özlem. “Dünya’da ve Türkiye’de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları”, **Dünya’da ve Türkiye’de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları**, İnceleme Yarışması, İstanbul: YASED Yayınları No:40, 1992.

- Erdem Bahadır. **Patent Hakkının Korunmasına ve Patent Hakkına İlişkin Sözleşmelere Uygulanacak Hukuk**, Genişletilmiş ve Yenilenmiş 2. Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 2002.
- Erel N. Şafak. **Türk Fikir ve Sanat Hukuku**, Yenilenmiş İkinci Basım, Ankara: İmaj Yayıncılık, 1998.
- Eriñ Nedim. “Cam Patentleri”, **Fikri Haklar Bülteni-1**, TÜSİAD Bülten, Temmuz 1998, <http://www.tusiad.org/yayin/bulten/f1/html/fbulten1.html>, (10.04.2004).
- Eroğlu Sevilay. **Rekabet Hukukunda Bilgisayar Programlarının Korunması**, İstanbul: Beta Yayınları, 2000.
- Esener Turhan ve Yarsuvat Ömür. **Turkish Business Law 2**, İstanbul: Boğaziçi University Press, 2000.
- Freeman Chris ve Soete Luc. **Yenilik İktisadı**, Çeviren Ergun Türkcan, Ankara: TÜBİTAK Yayınları Akademik Dizi, 2003.
- Göker Aykut. **Bilim ve Teknoloji’de AB’yi Yakalamak**, (30 Ekim 2004 Cumhuriyet Bilim Teknik’te yayımlanan makale), www.inovasyon.org, (10.4.2005).
- _____. **Bilim ve Teknoloji’de AB’yi Yakalamak (5)**, (25 Aralık 2004 Cumhuriyet Bilim Teknik’te yayımlanan makale), www.inovasyon.org, (10.4.2005).
- _____. “Ulusal İnovasyon Sistemi Açısından Üniversite Sanayi İşbirliği”, **Üniversite-Sanayi-Oda ve Kamu Kuruluşları Arasında İşbirliği Nasıl Geliştirilir Paneli, 26-30 Eylül 2001**, İstanbul, www.inovasyon.org, (10.04.2005).
- Gökyayla Emre. **Telif Hakkı ve Telif Hakkının Devri Sözleşmesi**, İkinci Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 1999.

Gruber Harald. **The Diffusion of Information Technology in Europe**,
www.eip.org./efs/eibpapers/y01n1v6/y01n1a08.pdf, (10.03.2005).

Gurry Francis. "The World Intellectual Property Organization and the Patent Cooperation Treaty (PCT)", **Patent Sistemleri ve Patent Ofis Organizasyonları Sempozyumu, 12 – 13 Ekim 1992**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No: 271, 1992.

Gültan Seçkin. **Bilgi Toplumu Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye**, Ankara: Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi No: 19, 2003.

Gürsoy Begüm. "Gelişmişliğin Göstergesi: Marka ve Patent", **Referans**, 3.7.2004.

Hirsch Ernst. **Anılarım: Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi**, Çeviren Fatma Suphi, Yedinci Basım, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2000.

_____. **Fikrî ve Sinaî Haklar**, Ankara: Ar Basımevi, 1948.

_____. **Hukukî Bakımdan Fikrî Sây: Nazarî Esaslar Sinaî Haklar**, Birinci Cilt, Çeviren: V. Çernis, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 162, 1942.

_____. **Hukukî Bakımdan Fikrî Sây: Fikrî Haklar**, İkinci Cilt, İstanbul: İ.Ü. Yayınları No: 189, 1943.

Ilgaz Deniz. "Avrupa Patent Sistemi İçinde Avrupa Topluluk Patentinin Yaratılması", **Öneri Dergisi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayı: 16, 2001.

İşmen Tolga ve Yazıcı Hakan. "Fikri Mülkiyet, Özellikle Ticari Markaların Türkiye'de Gelişmiş Ülkelerde Korunması", **Dünya'da ve Türkiye'de Sinaî ve Ticari Mülkiyet Hakları**, İnceleme Yarışması, İstanbul: YASED Yayınları No:40, 1992.

Karahaahmet Erdoğan. “Sınaî Mülkiyet Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Anlaşmalar”, **M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96.

Karakaş Gürcan. “Bosch’tan Yabancı Sermaye Uyarısı”, **Basın Toplantısı 10 Mart 2005**, <http://www.ntvmsnbc.com/news/313206.asp#BODY>, (10.03.2005).

Kırca Ali. “**ATV Ana Haber**”, 05.01.2005, Saat 19:00- 20:00.

Knight H. Jackson. **Patent Strategy for Researchers and Research Managers**, New York: John Wiley & Sons, 1996.

Korsanın Zararları.

<http://www.kulturturizm.gov.tr/telifsinema/korsan.asp?belgeno=52642>, (10.03.2005).

“Markanın Gücü Kayseri’de”, **Finansal Forum**, 25.05.2004.

Martin Juan Suarez. “AB’de Marka Sistemi, Ofis Öncesi Hazırlıklar”, **Avrupa Birliği’nde Marka ve Tasarım Koruma Yolları Semineri, 23-24 Haziran 2003**, İstanbul, İTO Yayınları, 2003.

“Mudurnu Markası 2 Trilyona Satılıyor”, **Referans**, 3.11.2004.

Odman Ayşe. **Fikri Mülkiyet Hukuku ile Rekabet Hukukunun Teknolojik Yeniliklerin Teşvikindeki Rolü**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.

OECD. **Patents and Innovation in International Context**, OCDE/GD (97) 210, Paris, 1997, <http://www.oecd.org/dataoecd/35/13/2101372.pdf>, (10.12.2004).

Ortan Ali Necip. **Avrupa Patent Sistemi: Lüksemburg Antlaşması/ Patent İşbirliği Antlaşması/ Strasbourg Antlaşması, Cilt II**, Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1992.

_____. **Patent Lisansı Sözleşmesi**, Ankara: Alkım Yayınevi, 1979.

Öğüz Tufan. **Know-How Sözleşmesi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001.

Önen Mesut. **Hukukun Temel Kavramları**, Yenilenmiş İkinci Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 1988.

Özcan Mehmet. **Avrupa Birliği'nde Fikri ve Sınai Haklar**, Ankara: Nobel Yayınları, 2000.

Özenç Mustafa. "Dünya'da ve Türkiye'de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları: Patentler, Ticari Markalar, Telif Hakları", **Dünya'da ve Türkiye'de Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları**, İnceleme Yarışması, İstanbul: YASED Yayınları No:40, 1992.

Özgüler Verda Canbey. **Yeni Ekonomi Anlayışı Kapsamında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler: Türkiye Örneği**, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayın No: 1479, 2003.

Özkurt Hatice. **Avrupa Birliği ve Türkiye İçin Ortak Teknoloji Politikası**, <http://www.e-konomistdergi.com/makaleler/ozkurt.pdf>, (07.05.2005).

Özsunay Ergun. "Komşu Hakların Korunması", **Fikri Haklar Bülteni-2**, TÜSİAD Bülten, Kasım 1998, <http://www.tusiad.org/yayin/bulten/f2/html/fbulten2.html>, (10.12.2004).

Öztek Selçuk. "Son Değişikliklerden Sonra Türk Patent Hukukunun Anahatları", **M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96.

Öztrak İlhan. **Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Haklar**, İkinci Baskı, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları No:397, 1977.

"Patent Sayısından Utanıyorum". **Referans**, 29.06.2004.

Pitkethly Robert. "The European Patent System: Implementing Patent Law Harmonisation", **International Symposium on Innovation and Patents, on 12th- 13th February 1999**, Japan: The Institute of Innovation Research of Hitotsubashi University, <http://www.oiprc.ox.ac.uk/EJWP1099.pdf>, (10.04.2004).

Poroy Reha ve Yasaman Hamdi. **Ticari İşletme Hukuku**, Güncelleştirilmiş-Genişletilmiş 9. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2001.

Saka Zafer. **Ticaret Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 1998.

Sevgi Levent. "Türkiye'de Patent Alımı Üzerine", **Cumhuriyet Bilim Teknik**, 1.5.2004.

Soyak Alkan. **Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi**, [http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/fikri-sinai-mulkiyet\(alkan\).pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/fikri-sinai-mulkiyet(alkan).pdf), (10.01.2005).

_____. **Küreselleşme, Teknoloji Politikası, Türkiye: Sınai Mülkiyet Hakları ve Ar-Ge Destekleri Açısından Bir Değerlendirme**, [http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/teknoloji-politikasi-sinaimulkiyet\(alkan\).pdf](http://mimoza.marmara.edu.tr/~asoyak/teknoloji-politikasi-sinaimulkiyet(alkan).pdf), (10.01.2005).

Taylan Esin Çamlıbel. **Marka Hakkının Kullanımıyla Paralel İthalatın Önlenmesi**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001.

Tekinalp Ünal. **Fikri Mülkiyet Hukuku**, İstanbul: Beta Yayınları, 1999.

TPE. **Sınai Haklar ile İlgili Uluslararası Anlaşmalar ve İlişkiler**, Ankara: TPE Yayını, 2002.

Türkekul Erdem. **Bilgiyi Üreterek Korumak Gerekir**, (İstanbul Barosu Fikrî Haklar Komisyonu Başkanı Avukat Erdem Türkekul ile yapılan "Fikri Haklarda Dünya ve Türkiye" söyleşisi) http://www.turkishtime.org/ekim/74_2_tr.htm, (10.01.2005).

Türkiye Bilişim Şûrası Düzenleme Kurulu. **Türkiye Bilişim Şûrası, 10-12 Mart 2002**, Ankara, 2002.

_____. **Türkiye 2. Bilişim Şûrası, 10-11 Mayıs 2004**, Ankara, 2004.

TÜSİAD: Fikri hakların korunması AB'ye giriş sürecini hızlandırır,
<http://www.ntvmsnbc.com/news/267506.asp> - BODY, (07.05.2005).

TÜSİAD. Ulusal İnovasyon Sistemi: Kavramsal Çerçeve, Türkiye İncelemesi ve Ülke Örnekleri, İstanbul, 2003.

Yalçınur Uğur ve Karaahmet Erdoğan. “Sınai Mülkiyet Hakları, Gümrük Birliği ve Yürürlüğe Giren Yeni Mevzuat”, **Türkiye - Avrupa Topluluğu Gümrük Birliği 1996 Yılı Uygulama Semineri, 30 Kasım - 1 Aralık 1996,** İstanbul: Türkiye Avrupa Topluluğu Derneği İstanbul Şubesi, 1997.

Yalçınur Uğur ve Kurt Zeynep. “Fikri ve Sınai Mülkiyet Korumasının Ekonomik ve Teknolojik Gelişme Üzerindeki Etkileri, Tarihsel Analiz”, **Teknolojik ve Ekonomik Gelişme-Fikri Sınai Mülkiyet Hakları Uluslararası Konferansında Sunulan Tebliğ, 1-2 Ekim 2004,** Ankara http://www.stps.metu.edu.tr/konferans/gun_1.html, (10.03.2005).

Yalçınur Uğur. **Sınai Mülkiyetin İlkeleri,** Ankara: Yalçınur Danışmanlık ve Dış Ticaret Ltd. Şti. Yayını, 2000.

_____. “Türk Sınai Mülkiyet Sisteminin Geçmişi, Bugünü ve Yarını”, **İkinci Yılında Gümrük Birliği Semineri: Rekabet Kuralları, Fikri-Sınai-Ticari Mülkiyet Hakları Alanlarındaki Uygulamalar ve Tam Üyelik, 8-9 Kasım 1997,** İstanbul: Türkiye-Avrupa Birliği Derneği İstanbul Şubesi, 1998.

_____. “Türkiye’de Patent Sistemi ve Yönetiminin Bugünü ve Yarını”, **Patent Sistemleri ve Patent Ofis Organizasyonları Sempozyumu, 12 – 13 Ekim 1992,** Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No: 271, 1992.

Yılmaz İlhan. “Avrupa Topluluğunda Fikrî ve Sınai Haklar”, **M.Ü.A.T.E. Avrupa Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 1-2, 1995-96.**

Yurtsever Şaziye. **Patentin Hukuki Korunması ve İlgili Mevzuat,** Ankara: Adalet Yayınevi, 1999.

Yücekal Yüksel. **Fikri Mülkiyet Haklarının Uluslararası Düzeyde Korunması- Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO)**, <http://mfa.gov.tr/turkce/grupe/ues-8/wipo.html>, (10.10.2004).

Yüksel Ali Sait. **Patent ve Lisans Sözleşmesi Hukuku**, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını No:471, 1989.

www.akariyer.com, (10.03.2005).

www.die.gov.tr, (10.4.2005).

www.kulturturizm.gov.tr, (10.03.2005).

<http://teknopark.kou.edu.tr>, (10.03.2005).

www.ttg.gov.tr, (10.3.2005).

www.turkpatent.gov.tr, (10.03.2005).

www.vakifrisk.com.tr, (10.03.2005).

www.wipo.int, (01.11.2004).